

S/R

NÕUKOGUDE KOOL

Nr. 6

1951

Eesti NSV Ministrite Nõukogu j. a. Põllugraaflatõöstuse, Kirjastuste
ja Raamatukaubanduse Valitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus,
Tallinn

SISUKORD

Juhtkiri. Õpetajate enesetäiendamistöö süsteemikindlale alusele	333
L. Hallop. Nõukogude rahva ajalooline võit	338
L. Gurevitš. A. M. Gorki didaktilisi ja metoodilisi juhtmõtteid	348
R. Viies. Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide töö olukorrast ja parandamise abihõudest koolis . . .	357
E. Sõgel. Rahvalikust ja rahvavastasest kirjandusest . . .	366
L. Medvedev. Katseid taimede hübriidiseerimise alal . . .	383
Raamatu „Eesti NSV ajalugu“ maketi I peatükk	391
L. Tiik. Ühest heast ja huvitavast raamatust	394

NÕUKOGUDE KOOL

EESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

IX AASTAKAIK

Nr. 6

JUUNI

1951

Õpetajate enesetäiendamistöö süsteemikindlale alusele.

Seltsimees Stalin õpetab, et nõukogude ühiskonna praegusel arenemisetapil, järkjärgulisel siirdumisel sotsialismilt kommunismile, on Nõukogude riigi ülitähtsaks ülesandeks majanduslik-organisatoorne ja kultuurilis-kasvatuslik töö.

Nõukogude riigi majanduslik-organisatoorse tööga on lahutamatu seotud kultuurilis-kasvatuslik töö. Edusammud majanduslik-organisatoorses töös pole mõeldavad, kui nendega ei kaasne samasugune edu kultuurilis-kasvatuslikul alal. Tõepoolest, mida haritum ja kultuursem on iga Nõukogude kodanik, mida teadlikumalt ja kohusetundlikumalt suhtub ta oma töösse ja muudesse ühiskondlikkusesse kohustustesse, seda edukam on tema töö, seda väljapaistvamad on tema töötulemused ja seda kiiremini ning paremini on võimalik lahendada kõiki nõukogude ühiskonna ees seisvaid ülesandeid — nii suuri kui ka väikesi.

Nõukogude riigi kultuurilis-kasvatusliku töö tähtsust, aga ka selle vastustusrikkust ja komplitseeritust kriipsutab alla marksismi-leninismi tuntud tees, et inimeste teadvus jääb oma arenemises maha inimeste ühiskondlike suhete, inimeste ühiskondliku olemise arengust. Oktoobrirevolutsioon, avanud uue ajastu inimkonna ajaloos, tõi põhjaliku pöörde inimeste ühiskondlikesse suhetesse ja pani sellega aluse ka uue inimese kujunemisele, kuid ta ei saanud mõistagi korruga anda uut inimest valmis kujul. Uus inimene, uue moraalse ja ideelis-poliitilise palgega nõukogude inimene kujunes alles visas ja ennastsalgavas võitluses sotsialismi täieliku võidu eest meie maal.

Uue inimese, südi ja tarmuka kommunismiehitaja kasvatamisel kuulub väljapaistev koht nõukogude koolile, kes teostab süstemaatiliselt ja järjekindlalt meie kodumaa noorpõlve kommunistliku kasvatus, hariduse ja õpetuse suuri ülesandeid. Lähtudes kooli ülisuurest osast uue inimese kasvatamisel, andis seltsimees Stalin oma tervituses õpetajate üleliidulisele kongressile klassikalise määratluse õpetaja osale nõukogude ühiskonna teiste töötajate keskel:

„Rahvakooliõpetajate väesalk moodustab ühe kõige vajalikuma osa meie maa töörahva suurest armeest, kes ehitab uut elu sotsialismi alusel.“

Õpetajakutse eriline rõhutamine ja väljatõstmine teiste tööalade kõrval pole muidugi juhuslik: selles väljendub see eriline osa ja tähtsus, mida omab pedagoogiline töö kommunistliku ühiskonna ülesehitamise suures ürituses.

Edasi on teada, et nõukogude kooli õppe-kasvatustöös kuulub keskne koht õpetajale. Sellest nõukogude pedagoogika juhtivast teesist järgneb, et mida kõrgem on õpetaja ideelis-teoreetiline ja pedagoogiline tase, seda edukam ja tulemusrikkam on ka tema töö, ja vastupidi — mida puudulikum on õpetaja ettevalmistus, seda kesisemad on ka tema töötulemused.

Arvesse võttes eri õppeastmete nõudeid ja vajadusi on Nõukogudemaal loodud vastav pedagoogiliste õppeasutuste võrk niihästi algkooli-, seitsmeklassilise kooli kui ka keskkooliõpetajate ettevalmistamiseks. Meie vabariigis töötab praegu algkooliõpetajate ettevalmistamiseks kolm pedagoogilist kooli ja samavõrd pedagoogilisi klasse keskkoolide juures — Võrus, Viljandis ja Kuressaares. Seitsmeklassilise kooli õpetajaid valmistavad ette Tallinna ja Tartu Õpetajate Instituut. Keskkooliõpetajaid annab eeskätt Tartu Riiklik Ulikool.

Muidugi ei piirdu kaadri bolševistlik ettevalmistus mingi õppeasutuse lõpetamisega. Käsitledes seda küsimust kõnes Punaarmee Akadeemia lõpetajaile, ütles seltsimees Stalin:

„Seltsimehed! Te lõpetasite kõrgema kooli ja saite seal esimese karastuse. Kuid kool — see on ainult ettevalmistav aste. Kaadri tõeline karastamine toimub tegelikus töös, väljaspool kooli, võitluses raskustega, raskuste võitmisel.“

Nõukogudemaal kooli- ja haridustöö rikkalikud kogemused tõendavad, et edukaks tööks koolipõllul ei piisa ka parimast ja põhjalikest ettevalmistusest mistahes pedagoogilises õppeasutuses. Seda ühelt poolt seepärast, et elu ise ei seisa paigal, vaid areneb Nõukogudemaal seitsme penikoorma sammudega: see, mis veel täna oli teaduse ja praktika viimaseks sõnaks, on juba homme ületatud. Teiselt poolt on mõeldamatu, et ka parim pedagoogiline õppeasutus suudaks oma lõpetajaile kaasa anda valmis lahendused kõigile küsimustele, millega nad võivad tegelikus koolitöös kokku puutuda. Seetõttu näitab koolitöö praktika igal sammul, et tubli pedagoog, tubli haridusalal töötaja võrsub ainult sellest, kes ei unusta järjekindlalt õppimast ja ennast täiendamast ka tegelikus töös, pärast pedagoogilise õppeasutuse lõpetamist.

Seepärast nägi V. I. Lenin juba nõukogude võimu esimestel aastatel parteiorganisatsioonide ja nõukogude asutuste väga tähtsat ülesannet selles, et laiendada õpetaja ideelis-teoreetilist ja pedagoogilist silmaringi, sest ainult sügavalt haritud õpetaja väärib sotsialismimaa õpetaja kõrget nime. Oma töös „Lehekülgi päevikust“ kirjutas Lenin sel puhul:

„Rahvakooliõpetaja tuleb meil tõsta sellisele kõrgusele, millisel ta kunagi pole seisnud, ei seisa ega saagi seista kodanlikus ühiskonnas. See on tõde, mis ei vaja argumente. Seda olukorda peame taotlema süstemaatilise, järjekindla ja visa tööga nii rahvakooliõpetaja vaimse arendamise kui ka tema igakülgse ettevalmistamise alal tema tõeliselt kõrge kutse jaoks...“

Hilisemal aastail on bolševike partei korduvalt rõhutanud nõukogude asutuste ja parteiorganisatsioonide esmajärgulist kohustust

õpetajate kvalifikatsiooni tõstmise suhtes. Nii kõneldakse UK(b)P Keskkomitee 1932. a. 25. aug. otsuses „Alg- ja keskkooli õppekavade-dest“ õpetaja üha kasvavast tähtsusest nõukogude noorsoo kommunistlikul kasvatamisel, mistõttu nõutakse kõigilt partei- ja nõukogude organeilt süstemaatilist tööd „...õpetaja ideelis-poliitilise taseme, üldhariduse ja pedagoogilise meisterlikkuse tõstmiseks...“

Kõigest ülaltoodust järgneb, et õppejõudude pedagoogilisele ettevalmistusele ja nende iseseisvale eneseharimistööle tuleb pöörata kõige tõsisemat tähelepanu.

Kuidas on lugu meie vabariigis õpetajate pedagoogilise ettevalmistuse ja nende iseseisva enesetäiendamistööga?

Vastavaist kokkuvõttest selgub, et vabariigi koolides töötab veel suur hulk õppejõude, kel pole süstemaatilist pedagoogilist ettevalmistust, kes pole tänini lõpetanud mingit pedagoogilist õppeasutust. Need on üldreeglina keskkooli lõpetanud, kes on läbi teinud vaid mõnesuguse lühiajalise kursuse ja on suunatud seejärel kohe pedagoogilisele tööle.

Muidugi püüavad neid kogenenumad pedagoogid tegelikus töös abistada, ja seal, kus noortesse suhtutakse tähelepanelikult ja vajaliku pedagoogilise taktiga, kus kõrvuti heatahtliku nõuande ja abiga kaasneb üha kasvav nõudlikkus noorte pedagoogide töö suhtes, võime rõõmustavalt konstateerida, et kool tuleb edukalt toime meie noorsoo kommunistliku kasvatuses tõsiste ülesannetega. Nii on näit. Kernu Seitsmeklassiline Kool kogu Keila rajoonis tuntud tubli koolina, kuigi seal kuni tänini vaid direktor omab lõpetatud pedagoogilist haridust. Sedasama võime öelda paljudest muudestki koolidest. Samuti on selge, et need noored õpetajad on mõndagi vajalikku omandanud pedagoogilisest kirjandusest, ent samuti meetodiliste ringide ja õpetajate kokkutulekute ning nõupidamiste tööst osavõtu kaudu, kuid sellest hoolimata annab süstemaatilise pedagoogilise ettevalmistuse puudumine nende noorte pedagoogide töös ennast igal sammul teravasti tunda.

Nõukogude valitsus ja bolševike partei on loonud kõigi alade töötajatele avarad võimalused vastava õppeasutuse lõpetamiseks ka tööl käies. Kas kõik need noored õpetajad on asunud pedagoogilise hariduse omandamisele mittestatsionaarse õppimise või eksternaadi kaudu? Paraku tuleb öelda, et kuni viimase ajani ainult kaks kolmandikku neist noortest oli asunud edasi õppima, kuid ülejäänud polnud veel otsustanudki seda teha. Kuidas seletada seesugust ebanormaalselt nähtust? Kas need noored ei taha või ei suuda töö kõrval õppida? Arvukad faktid näitavad, et seal, kus noored ise on agarad ja püüdlikud, kus neid kooli, komsomoliorganisatsiooni ja haridusosakonna poolt abistatakse ja juhitakse, kulgeb edasiõppimine edukalt, nagu Harju rajooni Vaida Seitsmeklassilise Kooli direktoril Veigelil ja õpetajal Nahkuril, kes lõpetavad tänavu Tallinna Õpetajate Instituudi. Seal aga, kus noored ise suhtuvad edasiõppimisse kergekäeliselt ja kus neid selles asjas ei suunata ega abistata, on tulemused ebarahuldavad, nagu Ääsmäe Seitsmeklassilise Kooli õpetajail.

Ses küsimuses peab ütlema, et haridusorganid, aga ka koolid ja haridustööliste ametiühinguorganisatsioonid on kuni viimase ajani väga vähe huvi tundnud selle tõsise küsimuse vastu, kõnelemata noorte õpetajate järjekindlast abistamisest ja juhtimisest pedagoogilise hariduse omandamisel. Ainult selle tähtsa tööloigu hooletusse jät-

misega võib seletada fakti, et nii palju noori õpetajaid pole veel tänini tegelikult asunud pedagoogilise hariduse omandamisele ja et paljudel neist, kes küll juba õpivad, edeneb see töö täiesti ebarahuldavalt, nagu tõendavad õpetajate instituutide mittestatsionaarsete osakondade töökokkuvõtted.

Alles viimastel kuudel võib siiski märgata, et nii haridusorganid kui ka ametiühinguorganisatsioonid hakkavad rohkem huvi tundma selle tõsise küsimuse vastu. Seetõttu näeme, et mõneski rajoonis on juba kõik noored õpetajad otsustanud hakata õppima, nagu näit. Harju ja Rapla rajoonis. On tähtis saavutada murrang kõigi haridusorganite, komsomoli- ja ametiühinguorganisatsioonide, ent ka koolide suhtumises sellesse küsimusse. Siis suudetakse kahtlemata leida ka teid ja vahendeid õppima asunud noorte pedagoogide tõsiseks abistamiseks, olgu siis vastava õppekirjanduse soetamise näol, mis senini mitmel alal pole noortele hoopiski kättesaadavaks tehtud, olgu siis tingimuste loomise näol, mis on ette nähtud Nõukogude valitsuse vastavas määruses mittestatsionaarselt õppijate suhtes.

Pedagoogilise hariduse omandamine on neile noortele esimeseks ühiskondlikuks kohustuseks. Alles vastava õppeasutuse lõpetamise järel suudavad nad teadlikult rakendada nõukogude pedagoogika rikkalikke vahendeid ja võtteid meie noorsoo kommunistliku kasvatuses ülesannete edukaks lahendamiseks. Alles süstemaatilise pedagoogilise ettevalmistuse olemasolu loob kindla aluse ka edukale iseseisvale eneseharimistööle.

Kuidas on korraldatud pedagoogilise ettevalmistusega õppejõudude iseseisev enesearendamistöö? Viimaseil aastail on kandunud selle ürituse raskuspunkt suvistele täienduskursustele, millele lisaks on korraldatud õppetöö ajal aineõpetajate lühiajalisi kokkutulekuid — seitsmeklassilise kooli aineõpetajaile rajoonides, keskkooli aineõpetajaile vabariigi ulatuses. Nii põhiliselt ka tänavu.

Mis iseloomustab neid õppejõudude eneseharimistöö vorme? Uhelt poolt see asjaolu, et nendele reeglina ei eelne ega järgne õppejõudude iseseisvat tööd, ja teiselt poolt see, et nende ürituste programmid pole põhjalikumalt läbi töötatud ega omavahel süsteemi viidud. Oeldust järgneb, et meetoodilisest küljest prevaleerib meil õppejõudude enesetäiendamistöös suuline ettekanne, loeng, kusjuures on kõrvale jäänud õpetajate iseseisev töö raamatuga, kõnelemata iseseisvast uurimistööst vastava temaatika alusel. Piisab juba küsimuse sel viisil püstitamisest veendumiseks, et niisugune meetoodika ei saa anda tõhusaid tulemusi. Püüdmata vähendada loengu osa ja tähtsust õppejõudude eneseharimistöös, tuleb ometi tunnistada, et otsustav koht peab siin kuuluma siiski iseseisvale tööle, mis eelneb ja järgneb loengule.

Võtkem näiteks vene keele küsimus. Sel alal on paljude õppejõudude ettevalmistus täiesti ebaküllaldane, millest põhiliselt tulenebki, et vene keele õpetamise tulemustega vabariigi koolides ei saa sugugi rahulduda. Et asja tõsiselt parandada, tuleb oluliselt tõsta vastavate õppejõudude kvalifikatsiooni. Aga seda pole võimalik teha vaid suvekursustega, nagu kinnitavad veenvalt senised kogemused. Alles siis, kui suvekursustele eelneb ja järgneb süstemaatiline iseseisev töö, mida vajalikult juhitakse ja kontrollitakse, võime loota tõsisele edule. Seda on võimalik teha ja seda tuleb teha.

Pole vaja eriliselt põhjendada, kui suur tähtsus on põhjalikult läbitöötatud programmidel, mis arvestavad niihästi eri kooliastmete õppejõudude töös ilmsikstulnud vajadusi kui ka neid probleeme ja ülesandeid, mis tulenevad nõukogude teaduse hoogsast arengust. Seejuures on vaja tingimata silmas pidada seltsimees Stalini tuttavat juhatust, et on olemas üks teaduseharu, mille tundmine peab olema kohustuslik bolševikele kõigil aladel — see on marksism-leninism, marksistlik-leninlik teadus loodusest ja ühiskonnast.

On pikemata selge, et alles põhjalikult läbitöötatud programmide alusel saab tõsisemalt organiseerida õppejõudude iseseisvat tööd ja kindlustada sisulist tõusu haridustöölise kvalifikatsiooni tõstmise tähtsas ürituses.

Edasi tuleb märkida, et senini puudus meil ka vajalik kord õppejõudude arvestamisel, kes võtsid osa enesearendamistöö ühtedest või teistest üritustest, kõnelemata sellest, et nende töö edukuse vastu ei tuntud huvi ja seda ei arvestatud. Loomulikult ei saanud kõik see avaldada positiivset mõju eneseharimistöö tõhususele.

Nii näemegi, et hoolimata õppejõudude eneseharimistöö ürituste ja neist osavõtjate küllaltki suurest arvust meie vabariigis, ei saa ometi selle töö sisuliste tulemustega rahule jääda. Kõik ülaltoodu juhib seepärast mõttele, et on vaja loobuda õigustamatust ühekülgisusest eneseharimistöö meetodilistes võtetes ja luua sel alal kindel süsteem, mis hõlmab mitte üksnes üldhariduslike koolide õppejõude, vaid ka lasteaedade ja lastekodude kasvatajaid ning haridusosakondade töötajaid, silmas pidades igaühe töö iseärasusi.

Teadupärast on Vene Föderatsioonis sel alal vajalik süsteem loodud. See süsteem on ühtne kogu Föderatsioonile ühelt poolt selles mõttes, et see hõlmab kõiki haridusalal töötajaid staažiga alla 15 aasta, alates kõigi kooliastmete õppejõududest ja lõpetades haridusosakondade ning autonoomsete liiduvabariikide haridusministeeriumide vastutavate töötajatega. Teiselt poolt avaldub kõnealuse süsteemi ühtsus enesetäiendamistööst osavõtjate vajadustele kohandatud programmide, ent samuti meetodite ja osavõtjate arvestamise ühtsuses. Just Vene Föderatsiooni pedagoogilisel alal töötajate eneseharimissüsteemi puhul on iseloomulik, et suvekursused ei ole siin ainsaks ja otsustavaks ürituseks, vaid neile eelneb organiseeritud iseseisev töö kogu õppeaasta kestel.

Nimetatud süsteemi kehtestamisele järgnes Vene Föderatsioonis enesetäiendamistöö tulemuste tõhustumine, tõendades seega uue korralduse elulisust ja otstarbekust. Pole kahtlust, et ka meie vabariigis annab sel alal süsteem, mille loomisel on arvesse võetud meie jõude ja võimalusi, positiivseid tulemusi.

Tõendagu juba tänavuste suvekursuste meetodika ja programm, aga ka nende eeskujulik korraldus, et me oleme otsustanud luua otsarbeka korra ja süsteemi selles vastutusrikkas töös.

Suvevaheaeg pakub kõigile haridusalal töötajale avaraid võimalusi enesetäiendamiseks. Kasutagu seda aega otstarbekalt iga õpetaja, iga haridustöölise!

Nõukogude rahva ajalooline võit.

L. HALLOP.

10 aastat tagasi, 1941. aasta 22. juuni varahommikul alustas hitlerlik Saksamaa sõnamurdlikku kallaletungi Nõukogude Liidule, rebides seega puruks 1939. aasta augustis sõlmitud Nõukogude-Saksa mittekallaletungipakti ja tallates häbenematult jalgade alla rahvusvahelise õiguse kõige elementaarsemad eeskirjad.

Andes hinnangu sellele hitlerliku jõugu hirrsale kuriteole, ütles NSV Liidu välisasjade rahvakomissar sm. V. M. Molotov 1941. a. 22. juuni raadiokõnes:

„See ennekuulmatu kallaletung meie maale on reetlikkus, mille taolist ei leidu tsiviliseeritud rahvaste ajaloos. Kallaletung meie maale on teostatud hoolimata sellest, et NSV Liidu ja Saksamaa vahel on sõlmitud mittekallaletungileping ja et Nõukogude valitsus täitis täie ausameelsusega kõiki selle lepingu tingimusi. Kallaletung meie maale on teostatud hoolimata sellest, et kogu selle aja jooksul, kui leping kehtis, ei saanud Saksa valitsus kordagi esitada NSV Liidule ühtki nõudlust lepingu täitmise suhtes. Kogu vastutus selle röövelliku kallaletungi eest Nõukogude Liidule langeb tervenisti ja täielikult saksa fašistlikele valitsejaile.“¹

1941. a. 3. juuli ajaloolises raadiokõnes andis nõukogude rahva geniaalne juht seltsimees Stalin sügava marksistlik-leninliku hinnangu alanud sõja iseloomu kohta ja näitas meie rahvale kätte teed ja vahendid nurjatu sissetungija purustamiseks, Käies vankumatult oma suure juhi ja õpetaja poolt kättenäidatud teed, saavutas nõukogude rahvas Suures Isamaasõjas ajaloolise võidu oma vaenlaste üle.

Hitleri röövjõugu kuriteod Nõukogudemaa ja ta rahvaste vastu ei piirdunud Nõukogude-Saksa mittekallaletungipakti ühepoolse puruksrebimisega. Saksa fašistlikud anastajad, tunginud Nõukogude territooriumile, talitasid siin nagu tõelised teeröövlid, nagu kaasaja vandaalid, purustades, hävitades ja põletades oma teel kõike, mis aga ette juhtus: elumaju, majapidamishooneid, tehaseid, vabrikuid, koole, klubisid, teatreid, muuseume, ajaloolisi ja kultuurilisi mälestusmärke, terveid külasid, aleveid, linnu.

Ajutiselt okupeeritud Nõukogude territooriumil kehtestasid saksa röövvallutajad ennekuulmatult julma terrori- ja vägivallarežiimi: kuhu iganes hitlerlike barbarite saapakonts astus, seal järgnes süütute nõukogude inimeste, laste ja raukade, meeste ja naiste, noormeeste

¹ Kogumik „Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal“, I kd., Tallinn, 1947, lk. 91.

ja neidude paljaksriisumine, mõnitamine ja tapmine. Ja seda kõike tegid hitlerlased neile omase julmuse ja sadismiga.

Sundimise ja otsese vägivallega ajasid hitlerlikud anastajad sadu tuhandeid Nõukogude kodanikke, noormehi ja neidusid Saksamaale tööle, asetades nad seal ebainimlikesse tingimustesse.

Nii kirjutas Saksamaale sunnitööle küüditatud nõukogude tütarlaps Niina G. 10. nov. 1942. a. oma emale: „Emakene, meie elu on halvem kui koertel. Antakse niisugust rohelist suppi, mida keegi ei söö... Täna töötasime kõik 12 tundi söömata. Nuta või ära nuta, aga töötama peab...“²

Tallates porisse 1907. a. Haagi konventsiooni, millega Saksamaa omal ajal oli ühinenud, ka sõjavangide kohtlemisel, suhtusid hitlerlikud kõrilõikajad kirjeldamatu julmusega Nõukogude sõjavangidesse. NSV Liidu välisasjade rahvakomissari sm. V. M. Molotovi noodis 25. nov. 1941. a. tuuakse selles küsimuses vapustavaid üksikasju: „Vangilangenud punaarmee lasi piinatakse hõõguva rauaga, neil tor-gatakse välja silmad, raiutakse maha jalad, käed, kõrvad, ninad, lõi-gatakse ära sõrmed kätelt, lahatakse kõhud, neid seotakse tankide külge ja kistakse tükkideks.“³

Seejuures tuleb eriti rõhutada, et hitlerlike röövvalutajate kirjeldatud julmused, metsikused ja kuriteod polnud harvadeks eranditeks, vaid neid sooritasid nad kõikjal, kuhu iganes jõudsid. Rohkemgi: kõik need kuriteod olid hitlerliku röövarmee alatisteks kaaslasteks, kuulusid hitlerlike anastajate igapäevase tegevuse hulka.

Selles pole midagi imestada, kui meenutada, et säärasena oli Hitler ja tema lähemad abilised seda armeed just soovinudki näha, kasvata-des teda varjamatult teiste rahvaste ja rasside, eriti aga Nõukogude rahvaste metsiku vihkamise vaimus, surudes temas maha igasuguse inimsuse alged ja kultiveerides temas kõigi vahenditega ohjeldamatut loomalikkust.

Seda nurjatut eesmärki, et saksa röövvalutaja peab olema eelkõige metslane, ei taotlenud Hitler ja tema kamp mitte ainult kõnede, üles-kutsete, raamatute ja brošüüridega, vaid ka vastavate sõjaväeliste käskkirjade, korralduste, instruksioonide ja ettekirjutustega. Nii öeldi ühes Saksa väejuhatuse üleskutses sõduritele:

„Sul ei ole südant ega närve, sõjas pole neid vaja. Hävita endas halastus ja kaastunne — tapa iga venelane, nõukogude inimene, ära peatu, kui sinu ees on rauk või naine, tütarlaps või poisike — tapa, sellega päästad end hukkumisest, kindlustad oma perekonna tuleviku ja saad igavesti kuulsaks.“

Hitler ja tema jõuk kuulutasid avalikult, missugusena tahavad nad näha seda kurikuulsat saksa „kõrgemat rassi“, kes pidi saama hitlerliku „uue korra“ teostajaks ja kandjaks. Nii kõneles ja kirjutas Hitler temale omase jõhkrusega:

„Me peame alluma ainult oma instinktidele... Ma tänan saatust, et ta on jätnud mind ilma teaduslikust haridusest. Ma võin olla vaba arvukaist eelarvamustest. Ma tunnen end hästi... Meie kasvatame üles noorsoo, kelle ees väriseb maailm: järsu, nõudliku ja julma noor-soo... Ma tahan, et ta sarnaneks noortele metsloomadele.“

² Kogumik „Nõukogude Liidu välispoliitika Isamaasõja ajal“, Tallinn, 1947, lk. 285.

³ Samas, lk. 137.

Meenutades Hitleri jõugu ja selle jõugu kasvatatud saksa röövarmee hirmsaid kuritegusid Nõukogudemaal ja kogu Euroopas, kuhu selle metslase verine rada ulatus, tõuseb tahtmatult küsimus: kes säärase metslase sünnitas, kuidas võis veel 20. sajandil pääseda riigi ja rahva etteotsa jõuk, kes on kaotanud inimsuse viimsed riismed ja langenud kiskja metslooma tasemele?

Sellele küsimusele vastamisel tuleb meenutada marksismi-leninismi tuntud teesi, et nii üksikinimese kui ka tervete ühiskondlike klasside ning kihtide ideoloogia ja moraalne pale pole pärilik nähtus, vaid on kujunenud ja kujuneb ühiskondlikus elus, konkreetseis ühiskondlikes vahekordades, klassivõitluses, kusjuures on otsustava tähtsusega see asjaolu, missugusesse ühiskondlikku klassi üks või teine ühiskonna-liige kuulub.

Seega, kui tahame tõepäraselt seletada tervete ühiskondlike klasside ja nende klasside üksikute esindajate ideoloogiat ja moraalset palet, tuleb eelkõige vastata küsimusele, missuguse tootmisviisiga on antud korral tegu, missugused on need ühiskondlikud suhted, milles inimesed produtseerivad kõike eluks vajalikku, sest tootmisviis määrab ühiskonna sotsiaalse, poliitilise ja vaimse elu, kirjutas Marx juba 1859. a. oma teose „Poliitilise ökonomia arvustuseks“ eessõnas.

Fašism on säärase ühiskondliku korra sünnitis, mis rajaneb tootmisvahendite eraomandusele, kus ühiskonna eluks ja tööks vajalikud varad ja vahendid kuuluvad üksikuile, kes käsutavad neid oma egoistlikes taskuhuvides, kus inimese ekspluateerimist inimese poolt kindlustatakse kõigi vägivallavahenditega, kus üksikute pillav jõukus ja hulkade karjув viletsus on seaduspäraseks nähtuseks.

Fašism on monopolistliku kapitalismi produkt, imperialismijastu kapitalismi mürgine vili, kapitalismi üldkriisi sügavate vastuolude saadus. Ta tekkis ajastul, millal imperialismi ahel oli läbi murtud Venemaa kohal, millal sotsialism oli saavutanud ajaloolise võidu ühel kuundikul maakerast, millal maailm oli lõhenenud kaheks vastandlikuks leeriks: sotsialismi- ja imperialismileeriks, kusjuures sotsialismileeri hooga edasisammumisega kaasneb imperialismileeri üha ägenev roiskumine.

Fašism ongi imperialismileeri mandumise ja roiskumise iseloomulikke avaldusi. Fašismi tekkimine on selle tõestuseks, et kodanlus, kes omal ajal oli suuteline võitlema ja juhtima võitlust mandunud feodaalkorra revolutsiooniliseks kukutamiseks, feodaalkorra pimeduse ja metsikuste purustamiseks, kes tollal kirjutas oma lipule juhtmõtted: vabadus, võrdsus, vendlus, on ammu pööranud selja oma noorpõlve lubadustele ja otsib nüüd, oma viimase hingetõmbe minuteil, abi ja tuge feodaalidelt, oma kunagistelt klassivaenlastelt, peab koos feodaal-aadli riismetega meeletult võitlust kõige progressiivse ja elujõulise vastu, mis on ja mis tekib ühiskonnas.

Nagu iga oma aja ära elanud ja seega paratamatult surmale määratud klass, nii haarab ka kodanlus surmaeelses agoonias viimasest ölekõrrestki kinni ja on valmis kõige meeletumaiks kuritegudeks kogu ühiskonna vastu, et oma surmatundi pisutki edasi lükata, sest ta teab väga hästi, et proletariaat, kapitalismi hauakaevaja, astub üha kindlamalt ja otsustavamalt välja kapitalistliku kurnamissüsteemi revolutsiooniliseks kukutamiseks.

Seega tähistab fašismi tekkimine ja võidulepääs klassivõitluse niisugust seisundit, millal proletariaat antud maal pole veel suuteline kodanlust kukutama, et ühiskonna arengule avarat teed valmistada, kuid kodanlus omakorda ei jõua enam ühiskonda valitseda kodanliku demokraatia vanade meetoditega, asudes seetõttu ennekuulmatu vägivalda ja terrori teele sisepoliitikas ning meeletule röövvallutuste teele välispoliitikas.

Kuivõrd imperialistliku süsteemi ninamehi, hoolimata sügavaist ja lepitamatuist vastuoludest selle süsteemi seespool ja selle süsteemi üksikute partnerite vahel, seob metsik hirm ja kartus proletariaadi võidu ees mistahes maal, siis on arusaadav, et fašismi tekkimist ja võidulepääsu Saksamaal ei tule vaadelda ainuüksi Saksamaa sisemise arengu seisukohalt kui saksa finantsoligarhia üritust saksa proletariaadi mahasurumiseks ja oma metsikute vallutusplaanide teostamiseks, vaid ka kui rahvusvahelise kodanluse uut vandenõu Nõukogude Liidu, esimese sotsialismimaa vastu.

Kõigile on teada, et Saksamaa mõjuvõimsad tööstus- ja pangandusringkonnad nägid Hitleris ja tema jõugus väga sobivat tööriista oma õelate kavatsuste teostamiseks ja andsid sellele jõugule kõikvõimalikku majanduslikku ja poliitilist abi. Muidugi, saksa finantsoligarhia abist ja toetusest poleks jätkunud hitlerlike kõrilõikajate võimule upitamiseks, kui saksa sotsiaaldemokraatia poleks nii häbitult saksa proletariaati reetnud sel väga vastutusrikkal ajal kogu saksa rahva elus. Teiselt poolt on samuti teada, et saksa finantsoligarhia kui Hitleri ja tema jõugu majanduslik ja ideeline tugi sai omakorda jalad alla eeskätt ameerika dollarite abil, mida nii ohtrasti jagasid Ühendriikide mõjuvõimsad tööstus- ja pangandusringkonnad.

Neid dollareid ei laenatud muidugi mõnesugustest inimlikest motiividest lähtudes (nagu näit. Saksamaa tsiviiltööstuse jaluleaitamine), ka mitte ainult rikkalike dividendide ja intresside kindlustamiseks, vaid sootu kaugemale küündivamaiks eesmärkideks. Nõukogude Informatsioonibüroo tuntud väljaandes „Ajaloo võltsijad“ näidatakse üksikasjalise materjali najal, et just ameerika dollarid olid ülitähtsaks teguriks Saksamaa raske- ja sõjatööstuse jaluleaitamisel ning tehnilisel täiustamisel ja et just uuendatud ja laiendatud Saksamaa rasketööstus sai hitlerliku agressiooni esimeseks ja tähtsaimaks eelduseks ning tingimuseks.

Kuhu pidi suunduma hitlerlik agressioon, selles olid Hitleri jõugu ameeriklastest ja inglastest isamehed algusest peale ühel meelel, ja Hitler räuskas sellest avalikult kõnes ja kirjas. Kuigi Hitleri välismaised soosijad olid sõnades diplomaatlikumad, siis seda selgem ja varjamatum oli nende poliitika Hitleri kamba suhtes, mis avaldus kollektiivse julgeoleku põhimõttest loobumises ja nn. mittevaheselegamispoliitika teele asumises.

Juhtivate kapitalistlike riikide mittevaheselegamispoliitika tõelise mõtte paljastas seltsimees Stalin partei XVIII kongressil, öeldes:

„Tegelikult aga tähendab mittevaheselegamise poliitika agressioonile kaasaaitamist, sõja valla päästmist, järelikult selle muutmist maailmasõjaks. Mittevaheselegamise poliitikast paistab läbi taotlus, soov — mitte segada agressoreid nende mustas töös, mitte takistada, ütleme, Jaapanit end sõtta mässimast Hiinaga, kuid veel parem Nõukogude Liiduga, mitte takistada, ütleme, Saksamaad takerdumast Euroopa asja-

desse, end sõtta mässimast Nõukogude Liiduga, lasta kõigil sõjapida-
jail sügavale sõjarappa vajuda, neid selleks tasapisi ergutada, lasta
neil üksteist nõrgestada ja välja kurnata, ning siis, kui nad küllaldaselt
nõrgenevad, värskete jõududega lavale ilmuda, välja astuda muidugi
„rahu huvides“, ja dikteerida nõrgenenud sõjapidajatele oma tin-
gimused.“⁴

Nõukogude Liidu tark stalinlik välispoliitika ajas nurja selle impe-
rialistide ja esijoones ameerika imperialistide nurjatu vandenõu. Kuk-
kusid häbiväärselt läbi niihästi Hitleri kamba kui ka tema ameeriklas-
test ja inglastest peremeeste südamesoovid Nõukogudemaale isoleeri-
miseks hitlerliku Saksamaa kallaletungi puhul: rahvahulkade surve
ja hitlerliku agressiooni kartusel olid Ameerika ja Inglise reaktsoonil-
ised valitsused sunnitud asuma Nõukogude Liitu toetavale seisuko-
hale. Muidugi tegid nad seda vastumeelselt, venitades sihilikult igal
sammul endale võetud kohustuste täitmisega, kuid Nõukogude Liidu
otsustava ja juhtiva mõju tõttu nii hitlerliku Saksamaa kui ka milita-
ristliku Jaapani purustamisel ei saanud need Ameerika ja Inglise valit-
sevate ringkondade reaktsoonilised taotlused muuta sõja lõpptule-
must, mis kujunes enneolematuks lüüasaamiseks mitte ainult saksa ja
jaapani imperialistidele, vaid kogu imperialistlikule süsteemile, nagu
seda oli ennustanud seltsimees Stalin juba partei XVII kongressil
1934. a., öeldes: „Vaevalt võib kahelda, et teine sõda NSV Liidu vastu
viib kallaletungijate täieliku lüüasaamiseni, revolutsioonini paljudes
Euroopa ja Aasia riikides ja nende riikide kodanlaste ning mõisnike
valitsuste purustamisele.“⁵

Seega on Hitleri jõugu kaasosalisteks kõigi maade imperialistid, eriti
aga ameerika ja inglise imperialistid, ja Hitleri jõugu kuritegude eest
kannab vastutust kogu imperialistlik leer.

Hitleri sõjasulaste kirjeldamatud julmused ja metsikused olid neile
tasandanud teed mitmesse Euroopa maadesse, kus valitsevad kodanli-
kud klassid pidasid oma taskuhuvidele kohasemaks pigem häbiväär-
selt alistuda vaenlasele, kui et oma töörahvaga ühiselt organiseerida
tõsist vastupanu saksa sissetungijaile. Hitlerlased lootsid, et sõnamur-
dlik kallaletung ja massilised julmused ning metsikused on nende eeli-
seid ja edu tegureid ka sõjas Nõukogude Liidu vastu. Nad lootsid, et
vapustavate julmuse ja metsikustega läheb neil korda murda Nõu-
kogude rahvaste vastupanutahet, mis hõlbustab neil Nõukogude Liidu
vallutamist, Nõukogude rahvaste põlvili surumist. Hitlerlaste kodanli-
kult nüri ja piiratud aju ei võimaldanud neil mõista, et see, mis oli
vallutajaile suureks plussiks Euroopa kodanlikes maades, lakkab seda
olemast sõja puhul Nõukogudemaale vastu.

Kodanlikes maades on tegu kodanlike rahvustega, kes on võrsunud
kapitalistliku ühiskonna lõhestatud aluspinnalt. Seepärast ei saa neil
olla mingisugust sisemist ühtsust. Engels märkis juba oma varajases
teoses „Töölisklassi olukord Inglismaal“, et „...inglise töölisklass on
aja jooksul muutunud hoopis teiseks rahvaks kui inglise kodanlus“,
et neil kummalgi on oma erinevad ideed, kombes ja kõlbelised põhi-
mõtted, et neist kumbki ajab sootu erinevat poliitikat. V. I. Lenin näi-
tas, et iga kodanliku rahvuse raamides on kaks rahvust — kodanlus

⁴ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 502.

⁵ Samas, lk. 383.

ja proletariaat, keda lahutavad lepitamatud klassivastuolud, kelle puhul ühistest huvidest ja ühistest püüdlustest ei saa olla juttugi. Just viimast mainitud asjaolu, kodanlike rahvuste antagonistlik loomus, soodustas oluliselt hitlerliku röövarmee sõjalisi edusamme Lääne-Euroopas, sest nende maade kodanlus asus esimesel võimalusel rahvusliku reetmise teele.

Piiratud aruga hitlerlastele polnud jõukohane mõista, et midagi selle taolist ei juhtu ega saagi juhtuda Nõukogudemaal, kus on juba ammu likvideeritud kapitalistlik kurnamissüsteem kõigi tema atribuutidega ja üles ehitatud sotsialism, mis ei tunne inimese ekspuateerimist inimese poolt. On kergesti arusaadav, et Nõukogudemaa rahvad, kes sooritasid niisuguse maailmaajaloolise murrangu ja rajasid sootu uued suhted, tõeliselt inimlikud suhted oma maa ühiskondlikus elus, ei saanud jääda endisteks inimesteks, vaid pidid ka ise muutuma, ja pealegi väga oluliselt muutuma. Oma klassikalises töös „Rahvusküsimus ja leninism“ näitab seltsimees Stalin, et sotsialistliku ühiskonna aluspinnalt on võrsunud Nõukogudemaal sootu uut tüüpi rahvused, sotsialistlikud rahvused, kellel on hoopis erinev ideelis-poliitiline ja kõlbeline pale. Need rahvused on kujunenud võrdõiguslikkuse ja seltsimeheliku koostöö tingimustes. Nad vihkavad seepärast ekspuateerimist ja rahvuslikku ning rassilist rõhumist. Nende maailmavaate aluseks on teadusliku kommunismi kõikevõitvad ideed, nende moraalse teekspidamiste aluseks — kommunistliku moraali kõrged põhimõtted.

Hitlerlased ei suutnud mõista, et sõjas Nõukogudemaa vastu pole neil tegu säärase inimeste ja rahvustega nagu Lääne-Euroopas, vaid sootu uut tüüpi inimeste ja uut tüüpi rahvustega — nõukogude inimeste ja nõukogude sotsialistlike rahvustega, keda seob moraalne ja poliitiline ühtsus, keda innustab kangelastegudeks elustav nõukogude patriotism ja keda juhib teadusliku kommunismi kõikevõitvate ideede alusel kuulsusrikas bolševike partei. Seetõttu, külvates tuult, lõikasid hitlerlikud anastajad Nõukogudemaal tormi: nende ennekuulmatud nurjatused ja alatused kasvatasid nõukogude inimestes veelgi põletavamalt viha vaenlaste vastu, suurendasid veelgi nõukogude inimeste energiat, raevu ja otsustavust saksa sissetungijate purustamiseks ja oma sotsialistliku kodumaa ning Euroopa orjastatud rahvaste vabastamiseks hitlerlaste „uue korra“ ahelaist.

Seltsimees Stalin näitas juba Suure Isamaasõja esimestel päevadel oma ajaloolises raadiokõnes 3. juulil 1941. a., et see ajutine paremus, mille saavutas hitlerlik Saksamaa Nõukogude-Saksa mittekallaleitungipakti jalge alla tallamisega ja sõnamurdliku kallaletungiga Nõukogude Liidule, on ainult episoodiks, mööduvaks paremuseks, kuna aga Nõukogudemaa järjekindel rahupoliitika ja sõlmitud lepinguist ning endale võetud kohustustest kinnipidamine on meie maale suureks poliitiliseks ja moraalseks võiduks, mille alusel peab arenema Punaarmee otsustav sõjaline edu sõjas fašistliku Saksamaa vastu.

Ka hiljem käsitles seltsimees Stalin korduvalt ideoloogilise ja moraalse teguri ülisuurt tähtsust sõjas. Ta näitas, et hitlerliku röövarmee julmused ja metsikused ei kõnele selle armee tugevusest, vaid tema suurest sisemisest nõrkusest, sest juba ainuüksi hitlerlike anastajate ennekuulmatu moraalne laostumine, nende langemine kiskjate metsloomade tasemele kõneleb selle poolt, rõhutas seltsimees Stalin, et nad on end määranud paratamatule hukkumisele.

Suure Isamaasõja sündmused näitasidki, et hitlerlaste metsikused ja julmused laostasid neid endid seestpoolt, mitmekordistasid nõukogude inimeste jõupingutusi ja otsustavust saksa sissetungijate purustamiseks, kutsudes samas esile jätkuse ja viha kõigi rahvaste keskel saksa sissetungijate vastu, mis kiirendas veelgi hitlerliku Saksamaa poliitilist ja moraalset isoleerumist ja Hitleri-vastase koalitsiooni kujunemist.

Mistahes armee moraalne pale on lahutamatu seotud selle eesmärgiga, mille nimel armee võitleb, ja selle maailmavaatega, mis armee tegevust kannab. Armee, kes võitleb reaktsiooniliste, ebaõiglaste eesmärkide nimel, ei esita ega saagi esitada mingeid nõudeid oma võitlejate moraalse taseme suhtes, sest tema tegevuse eesmärk ise on juba arenguvastane ja seega sügavasti amoraalne. Seepärast näemegi ajaloo, et armeed, kes on võidelnud ja võitlevad reaktsiooniliste, ajaloolist arengut takistada püüdvate eesmärkide nimel, on laskunud ja laskuvad kohutavate metsikuste ja julmusteni oma meeletute, sügavalt amoraalsete eesmärkide teostamisel. Seda üldist seaduspärasust täheldame kõikjal, alates Kreeka ja Rooma orjapidajate vägedest kuni kaasaja imperialistliku kodanluse armeedeni. Ameerika ja inglise imperialistide verised kuriteod vabadustarmastava korea rahva kallal tõendavad omakord seda seaduspärasust.

Raske on kujutleda midagi reaktsioonilisemat ja barbaarsemat kui see, mida taotles Hitler ja tema jõuk sõjas Nõukogude Liidu vastu: seadnud oma kaugemaks eesmärgiks kogu maailma vallutamise, kavatses Hitler eelkõige purustada Nõukogude Liidu, orjastada Nõukogude-maa vabad rahvad, hävitada nende mitmepalgelise rahvuskultuuri ja seada sisse saksa mõisnike ja kapitalistide võimu.

Seltsimees Stalin näitas, et teiste rahvaste vallutamise ja orjastamise idee, metsiku rassivaenu idee peavad laostama ja tegelikult laostasidki hitlerlikku röövarmeed, valmistades pinda selle armee purustamiseks.

Nõukogude armeel ei olnud ega saanudki olla taolisi sõjajeesmärke: Nõukogude armee võitles õiglaste, üllaste eesmärkide eest — vabastada ajutiselt okupeeritud Nõukogude Liidu piirkonnad hitlerlikust rämpsusust, purustada hitlerlik röövarmee ja aidata kaasa teiste Euroopa rahvaste vabanemisele hitlerliku türannia ahelaist.

Seltsimees Stalin näitas veenvalt, et Nõukogude armee õilsad eesmärgid Suures Isamaasõjas vaimustavad teda kangelastegudeks, tihendavad tema ridu, tõstavad tema võitlusvõimet. „Sellega ongi seletatav,“ kirjutas seltsimees Stalin 23. veebr. 1942. a., „et meil Isamaasõda sünnitab tuhandeid mees- ja naiskangelasi, kes on valmis surma minema oma kodumaa vabaduse eest...“

Punaarmee jõud seisab eelkõige selles, et ta ei pea mitte vallutusõda, imperialistlikku sõda, vaid isamaalist, vabastavat ja õiglast sõda.⁶

Oma sotsialistliku kodumaa vabaduse ja sõltumatuse nimel läksid pühasse Isamaasõtta kõigi Nõukogude rahvaste pojad, purustasid hitlerliku Saksamaa ja tema satelliitide röövarmee ning ajasid nurja hitlerliku jõugu ja tema imperialistidest soosijate kuritegelikud plaanid. Nagu rahuliku sotsialistliku ülesehitustöö aastail, nii ka Isamaasõja karmides katsumustes esines suur vene rahvas kõigi Nõukogude vennalike rahvaste juhtiva jõuna, pälvides üldist lugupidamist ja austust.

⁶ J Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946, lk. 39.

Ajalooline kaotus, mille osaliseks sai Hitler ja tema jõuk, oli kaotuseks ka selle jõugu soosijaile ja abistajaile — ameerika ja inglise imperialistidele. See oli ajalooliseks kaotuseks ka Hitleri kamba ja tema imperialistidest soosijate ogoraile poliitilistele eesmärkidele ja sellele metslasemoraalile, millega taheti kindlustada nende jaburate poliitiliste eesmärkide teostamist.

Seltsimees Stalini targal juhtimisel saavutas Nõukogudemaa Suures Isamaasõjas ajaloolise võidu oma vaenlaste üle. Sõda demonstreeris mitte ainult nõukogude riikliku ja ühiskondliku korra ning Nõukogude relvastatud jõudude võrdlematut üleolekut Nõukogudemaa vaenlaste riikliku ja ühiskondliku korra ning armeede suhtes, vaid samavõrd ka nõukogude inimeste, kogu nõukogude rahva ideelist ja kõlbelist üleolekut oma vaenlastest.

Nõukogude rahva ideeline ja kõlbeline suurus avaldus juba tema üllais sõjaeesmärkides — kihutada välja Nõukogudemaalt saksa okupandid, abistada teisi Euroopa rahvaid hitlerlikust orjusest vabastamisel. Nõukogude rahvas ei seadnud ega saanudki seada enesele seesuguseid alatuid eesmärke nagu hitlerlased. Nõukogude rahva tark juht ja õpetaja seltsimees Stalin rõhutas korduvalt, et Nõukogude armee võitlejad ei hävita saksa röövvalutajaid mitte seepärast, et nad on sakslased, vaid seepärast, et nad on tulnud nõukogude rahvast orjastama. Nõukogudemaale väga raskel ajal, 1942. a. lõpul, kui hitlerlased püüdsid iga hinna eest vallutada Stalingradi, pidas seltsimees Stalin vajalikuks taas rõhutada, et nõukogude inimestel pole niisugust alatut eesmärki nagu Saksa riigi ja saksa rahva hävitamine, küll on aga nõukogude inimesed otsustanud hävitada hitlerlikud okupandid ja hitlerliku riigi.

Nõukogude rahva ideelist ja kõlbelist suurust iseloomustas erilise jõuga teadlik kohusetäitmine oma sotsialistliku kodumaa ees, mis avaldus niihästi saõgarlikus võitluses Isamaasõja arvukail rinnetel kui ka ennastsalgavas töös tagalas — tehaseis, kolhoosi- ja sovhoosipõldudel, asutustes ja laboratooriumides.

„Kõigi rasside ja rahvaste üheõigusluse ideoloogia, rahvaste sõpruse ideoloogia, mis on juurdunud meie maal,“ ütles seltsimees Stalin Oktoobrirevolutsiooni 27. aastapäeva kõnes 6. nov. 1944. a., „on saavutanud täieliku võidu hitlerlaste elajaliku natsionalismi ja rassivaenu ideoloogia üle.“⁷

Suur Isamaasõda tõendas veenvalt, et maailmas pole teist maad ega teist rahvast, kes oleks suutnud taluda seesuguseid katsumusi ja ilmutada nii kõrget teadlikkust ja nii suurt üksmeelt nagu nõukogude rahvas. Ainult Nõukogudemaa sotsialistlikele rahvustele oli jõukohane purustada imperialistide uus vandenõu ja väljuda võitjana Suurest Isamaasõjast.

Kõik see võimaldab kergemini mõista, kui sügav mõte on seltsimees Stalini sõnadel, et „... iga viimane Nõukogude kodanik, vaba kapitalismi ahelaist, seisab peajao kõrgemal igast kapitalismi orjuse iket turjal kandvast välismaisest kõrgelseisvast ametnikust...“⁸ Käsitledes seda küsimust Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäeva puhul, ütles seltsimees Molotov:

⁷ J. Stalin, Nõukogude Liidu Suurest Isamaasõjast, Tallinn, 1946, lk. 130.

⁸ J. Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 519.

"Tuleb tunnistada, et meie revolutsiooni tähtsamaks saavutuseks on inimeste kui nõukogude patriootide uus vaimne pale ja ideeline kasv... Selles seisab tõepoolest Oktoobrirevolutsiooni suurim saavutus, millel on maailmaajalooline tähtsus."⁹

Esmakordselt ajaloos on alles nõukogude ühiskond olnud suuteline looma oma kodanikele avarad võimalused tööks ja oma võimete ning annete igakülgseks arendamiseks. Nõukogude ühiskond, olles vaba antagonistlike klassiühiskondade pahedest ja puudustest, on eluliselt huvitatud, et iga tema kodanik saaks oma võimed täielikult välja arendada, sest mida haritum ja arenenum on iga Nõukogudemaa kodanik, seda edukamalt ja tulemusrikkamalt suudab ta osa võtta kommunismi ülesehitamisest meie maal, seda tõhusam on tema panus kommunismi ülesehitamise ajaloolisse üritusse. Seepärast pööravadki bolševike partei ja Nõukogude valitsus erakordset tähelepanu kogu nõukogude rahva, nii noorsoo kui ka täiskasvanute kommunistlikule kasvatusesele ja haridusele.

ÜK(b)P Keskkomitee otsused ideoloogilistes küsimustes pärast Suurt Isamaasõda on etendanud hindamatut osa nõukogude inimeste kasvatamisel elustava nõukogude patriotismi ja Nõukogude rahvaste sõpruse vaimus, kommunismi kõikevõitvate ideede vaimus. Need ajaloolised otsused mõistsid teravalt hukka apoliitilisuse ja ideetuse faktid nõukogude kirjanduses, teatrikunstis jm., neis otsustes naelutati häbi-posti roiskuva kodanliku läänekultuuri ees kummardamise faktid ja nõuti kunstiteostelt sügavat bolševistlikku ideelisust ja kõrget kunstilist taset. Vabad teaduslikud diskussioonid ÜK(b)P Keskkomitee ja seltsimees Stalini ideelisel juhtimisel ning osavõtul aitasid nõukogude teadusel vabaneda üksikuist vääraseisukohtadest, mis kiirendas veelgi nõukogude teaduse võidukat edasisammumist.

Kõik see on olnud suureks abiks ka nõukogude koolile ja nõukogude pedagoogikale meie noorsoo kommunistliku kasvatusese kõrgemale järjele viimisel. Teiselt poolt tulenevad ÜK(b)P Keskkomitee kõnealustest otsustest kõrgendatud nõuded niihästi tegelikul koolipõllul töötajatele kui ka nõukogude pedagoogikateaduse viljelejaile.

Tõsta nõukogude noorsoo kommunistliku kasvatusese ideelis-teoreetilist ja pedagoogilist taset — see on põhiülesanne, mille lahendamisele on suunatud kõigi nõukogude kooli ja nõukogude pedagoogikateaduse alal töötajate pingutused.

Tänavuse õppeaasta esialgsed kokkuvõtted meie vabariigi koolides kõnelevad küllaltki selget keelt, et on saavutatud taas edu meie noorte kasvatamisel tulisteks nõukogude patriootideks, kes on haritud, algatusvõimelised, aktiivsed, kes ei karda raskusi ega takistusi oma töös, vaid suudavad ja tahavad neid kõrvaldada. Siiski tõid äsjalõpenud eksamid ilmsiks ka terve rea tõsiseid puudusi ning lünki meie õpilaste teadmistes ja oskustes, eriti eesti ja vene keeles ning mateemaatikas. See kõneleb omakorda sellest, et ka koolide ja õpetajate töös, ent samuti haridusorganite juhtimises oli õppeaastal tõsiseid puudusi. Nüüd seisneb ülesanne selles, et kõige hoolsamalt läbi uurida käesoleva õppeaasta töötulemused, selgitades üksikasjaliselt välja eriti töös ilmnenuid nõrgad kohad. Mõistagi maksab see nõue ühtviisi

⁹ V. M. Molotov, Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 30. aastapäev, Tallinn, 1947, lk. 22.

nii iga õpetaja, kooli kui ka haridusosakonna kohta, sest ainult see-
sugune analüüs on võimeline asjalikult välja selgitama puudused ja
nende põhjused, ent samuti juhatama kätte vajalikud abinõud töö
parandamiseks eeloleval õppeaastal.

Kogemused kinnitavad igal sammul, et seal, kus peetakse tõsiselt lugu
oma töötulemuste analüüsimisest, ilmutatakse ka bolševistlikku leppi-
matust esinenud puuduste suhtes ja osatakse rakendada tõhusaid abi-
nõusid puuduste parandamiseks ja vältimiseks. Seal aga, kus töötule-
muste uurimine on pealiskaudne, ei saada juba seepärast midagi tõsi-
semat ette võtta töö parandamiseks, et asjaosalised isegi ei tea täpse-
malt, kuidas nad töötasid — kas hästi või halvasti. Seetõttu on hari-
dusorganite oluliseks ülesandeks jälgida, et õppe-kasvatustöö kokku-
võtteid tehtaks kõikjal suure põhjalikkusega.

*

Kümme aastat tagasi hitlerliku jõugu poolt vallapäästetud röövsõda
Nõukogude Liidu vastu lõppes selle jõugu ja tema satelliitide täieliku
purustamisega. Oleks võinud arvata, et see valus õppetund, mille sai
imperialistlik leer teises maailmasõjas, pidi mõnevõrra kainestama
ameerika ja inglise imperialiste, pidi neid sundima ettevaatusele.
Paraku peab tunnistama, et seda pole juhtunud. Enamgi: ameerika ja
inglise imperialistide meeletu poliitika veenab igaüht, et nad pole
midagi unustanud, aga ei ole ka ajaloost midagi õppinud.

Sündmused pärast teist maailmasõda tõendavad igal sammul, et
kapitalistliku süsteemi asjad on läinud sedavõrd sassi ja umbsõlme, et
see süsteem ei saa ainsatki päeva edasi hingitseda, kasutamata fašist-
likke valitsemismeetodeid sisepoliitikas ja sõjalisi avantüüre välis-
poliitikas. Tõepoolest: niipea kui Hitler ja tema fašistlik kamp olid
purustatud, tõusis otsemaid uus pretendent hitlerliku Saksamaa ase-
mele — Ameerika Ühendriigid. Nagu omal ajal hitlerlik Saksamaa
haaras oma vahetu mõju alla rea nõrgemaid fašistlikke ja fašiseeru-
nud riike, alates Mussolini Itaaliaga, nii on Ameerika Ühendriigid täna-
päeval peremeest mängimas veelgi suurema arvu endast nõrgemate
fašiseerunud ja fašiseeruvate riikide suhtes, alates Inglismaa ja Prant-
susmaaga.

Uute hitlerlike pretendentide — Ameerika Ühendriikide ja tema
satelliitide sarnasus originaaliga — Hitleri ja Mussolini fašistliku jõu-
guga on sedavõrd suur, et see paistab silma pimedalegi. Tõepoolest:
seesama metsik viha kõige eesrindliku ja progressiivse vastu, seesama
julg rassivaen, seesama metsik „kõrgema rassi“ kultus. Ja välispolii-
tikas sepitsetakse niisama järjekordset vandenõu sotsialismileeri vastu,
jutlustatakse taas maailmavallutamise jaburat ideed, püütakse teisi
rahvaid orjastada, võtta neilt õigus ise ennast valitseda, nagu tegid
seda Hitler ja Mussolini omal ajal. Mis puutub Ameerika Ühendriikide
ja tema kuulekate käsilaste röövvägede metsikustesse ja julmestesse
Koreas, siis ei erine need millegi poolest hitlerliku röövarmee poolt
kordasaadetud hirmsaist kuritegudest.

Ameerika Ühendriikide ja tema käsualuste maade valitsejad on
nähtavasti juba unustanud, millega lõppes Hitleri ja tema „liitlaste“
kuritegelik mäng. Nähtavasti pole nad suutnud mõista ka nende maa-
ilmaajalooliste muutuste tõelist mõtet ja tähendust, mis leidsid aset

sotsialismi- ja imperialismileeri jõudude vahekorras Hitleri ja tema „koalitsiooni“ purustamise tulemusel Nõukogudemaa relvastatud jõudude poolt.

Muidugi on Ameerika Ühendriikide ja tema satelliitide kuritegelikud plaanid määratud mitte väiksemale nurjumisele kui hitlerlaste omaaegsed kavad. Arusaadavalt ei varise need nurjatud plaanid isendast kokku: neid suudab nurja ajada vaid rahvahulkade organiseeritud tegevus.

Imperialistide säärane kuritegelik poliitika ongi juba viinud selleni, et rahvahulgad pööravad ikka enam ja enam oma valitsejaile selja, koonduvad üha tihedamini oma tõeliste juhtide — revolutsiooniliste marksistlike töölispartei ümber, nõudes üha otsustavamalt rahu- ja rahvaste vahelise koostöö poliitika elluviimist. „Rahu säilitatakse,“ ütles seltsimees Stalin jutuaJamisel „Pravda“ kirjasaatjaga, „kui rahvad võtavad rahu säilitamise enda kätte ja kaitsevad seda lõpuni.“

Pole kahtlust, et see nii sünnibki. Selle tagatiseks on asjaolu, et rahuleer võitleb õiglase ja püha ürituse eest. Selle tagatiseks on asjaolu, et rahuleeri eesotsas seisab võimas Nõukogudemaa, keda juhivad rahvaste rahu lipukandja seltsimees Stalin.

A. M. Gorki didaktilisi ja metoodilisi juhtmõtteid.

(18. juunil k. a. möödus 15 aastat A. M. Gorki surmast.)

„Nõukogude Koolile“ kirjutanud Harkovi Riikliku Ülikooli pedagoogika- ja psühholoogiakateedri juhataja

prof. L. GUREVITŠ,

Suur vene kirjanik-humanist A. M. Gorki oli kirglik võitleja uue inimese, kommunistliku ühiskonna ehitaja kasvatamise eest. Pidades laste õpetamist, nende poolt teaduste aluste omandamist kommunistliku kasvatuses tähtsaimaks vahendiks, pärandas Gorki meile väga palju väärtuslikke juhtmõtteid didaktika ja õpetamise metoodika küsimustes.

1935. aastal kirjutab ta märkmed „Lugemiku plaani puhul“. Neist nähtub, et esimene nõue, mille Gorki esitab koolikirjandusele, on bolševistlik ideelisus: „...Meie eesmärk ei seisne mitte üksnes selles, et anda noorsoole huvitavaid dokumentaalseid raamatuid kirjanduse ajaloost ta katkestamatus seoses kirjanduse arengu ajaloo, — meie eesmärk on: näidata teed ja suunda, mida järgides marksistlik mõte peab uuesti läbi vaatama ja ümber hindama kodanliku ajaloo ja kultuuri tõendused ja väited.“²

Gorki näitab, et kodanlikku teadusse tuleb suhtuda kriitiliselt. Edasi nõuab Gorki sügavat käsitletuse teaduslikkust marksistlikus vaimus, lubamata kirjandusliku väärtuse kahanemist.

² «Правда» № 167, 18 VI 1939 г.

Arvustades J. N. Vodovozova kolmeköitelist raamatut „Euroopa rahvaste elu“, geograafilisi ja etnograafilisi kirjeldusi noorsoole, märgib ta, et raamatuid on meil kirjutatud „... üsna pealiskaudselt. Mitmesuguste maade elu-olu on edasi antud väliselt, rahvastele on omistatud muutumatuid iseloomujooni, ütleme, prantslastele huumorit, inglastele rahulikkust, hollandi naistele aga erilised peakatted. Mingist klassivõitlusest,“ rõhutab Gorki eriti, „ei olnud neis raamatuis juttugi.“³ „Meie ei tohi pimesi ja ükskõikselt alistuda kodanliku teaduse juhendustele ja määratlustele, — meie peame suhtuma nendesse terava kriitikaga ja looma oma teaduse. Kuigi eksime enam kui üks kord, siiski ei tohi see segadusse viia meie autoreid...“⁴

Järgmine tähtis printsiip, mille Gorki esile tõstis, on ajaloolisuse printsiip, s. t. käsitledavate nähtuste uurimine ja lahtimõtestamine ajaloolises perspektiivis ja tingituses. See tähendab, et kõike tuleb uurida ajaloolises arengus, et on tarvis hästi tunda minevikku, et paremini mõista olevikku. „Mida paremini me tunneme minevikku, seda kergemini, seda sügavamini ja rõõmsamini mõistame meie poolt loodava oleviku suurt tähtsust.“⁵

Õppeprotsessis tuleb õpilastele avada mineviku sündmuste sotsiaalne olemus ja näidata võitlust mineviku kodanlike mõjude vastu. Ta rõhutab vajadust uurida kultuuripärandit marksismi-leninismi vaimus. „Meie peame tundma kõike, mis oli minevikus, kuid mitte nii, nagu sellest on juba jutustatud, vaid nii, nagu kõike valgustab Marxi-Lenini-Stalini õpetus...“⁶

Mineviku hea tundmine ja õige teaduslik analüüs aitavad ka paremini ette näha sündmuste käiku tulevikus. „Väga õigeaegne oleks mineviku hea kujutamine tulevikku viivate teede valgustamise eesmärgil.“⁷

Ajaloolisuse printsiibist tuleneb, et meie noorsugu peab eelkõige tundma oma kodumaa ajalugu, teadma, Gorki sõnadega öeldes, „oma isade tööd ja sangaritegusid“. See arendab noorsoos oskust ajalooliselt mõelda ja kriitiliselt läheneda ajaloolistele nähtustele ja isikutele.

Tuleb tähendada, et Aleksei Maksimoviči enda looming on läbi imbunud tõelisest ajaloolisusest. Oma teoseis („Foma Gordejev“, „Väikekodanlased“ jt.) vaatleb ta ühiskonna ajalugu nagu arengu orgaanilist protsessi, tegelaste iseloomu aga määrab ta kindlaks nende sõltuvuse kaudu ühiskondlik-majanduslikest tegureist. Nii valgustab Gorki oma silmapaistvas teoses „Klim Samgini elu“ tervet ajaloolist perioodi meie maa elus jne.

Gorki omistas suurt tähtsust õppe-kasvatustöös õpilase mõjustamisele õpetaja isikliku eeskujuga kaudu, samuti kõrgete käitumiseeskujude oskuslikule näitamisele, mida lapsed võiksid järgida. Head eeskujud, ütles Aleksei Maksimovič, mõjuvad laste teadvusse veenvamalt ja paremini sõnadest, soodustavad nende kommunistlikku kasvatust. „Mida ilmekamalt rõhutatakse „head“, mida eredamini jutustatakse „heast“, seda selgemini saab nähtavaks „halb“, seda häbiväärsemana see näib.“⁸ Ka lastele on vaja õpetada oskust tõestada, mee-

³ Литературно-критические статьи, 1937 г., стр. 577.

⁴ «Правда» № 167, 18 VI 1939 г.

⁵ «Советская литература», 1934, стр. 49.

⁶ М. Горки, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 423.

⁷ «Материалы и исследования», 1934 г., т. 1, стр. 298.

⁸ «Журналист», 1928, № 3, стр. 12.

les pidades, et „... on väga tõsine erinevus oskuste vahel tõestada ja jutustada“.⁹ Seepärast annab Gorki ka töölis- ja maakirja-saatjaile juhtnööri: „Vähe on ütelda: ära tee nii. On tarvis veel lisada: vaat, nii tee.“¹⁰

Väga väärtuslikud on Gorki juhtmõtted sellest, mida on tarvis eriti oskuslikult ja andekalt jutustada lastele kapitalistliku korra sotsiaal-seist pahedest, mida lastele „tuleb näidata kerges satiirilises vormis kui vastikuid ja naljakaid väärnähtusi“.¹¹ Kuid ei kõlba ka liialt rõhutada elu tumedaid külgi, eriti sugudevahelisi suhteid puudutavaid küsimusi. Tuleb meeles pidada, et „... rõhutades kohtuniku kombel eitavaid nähtusi, tõmbab kirjandus ebatervet tähelepanu sellele, mis nõuab tervet ja aktiivset võitlust“.¹² Lastele on tarvis oskuslikult paljastada ja naeruvääristada mineviku pahesid, kogu vana rämps, „... äratada lastes orgaanilist vastikust selle vastu“.¹³ Need Gorki juhtnöörid lastekirjanikele ja komsomolile kuuluvad täiel määral ka õpetajaile ja meie koolile. Nende Gorki nõuannete suur pedagoogiline ja meetodiline tähtsus on kaheldamatu.

Gorki osutas suurt tähelepanu laste vaatlusvõime kasvatamisele õppeprotsessis, sest „Kõik „suur ja kaunis“ meie loomingumaa-ilmal on loodud ja luuakse väga väikestest tähelepanekutest“.¹⁴

Ta osutas korduvalt võrdlemise suurele tähtsusele õppeprotsessis, sest „Kõike tunnetatakse võrdlemise teel“.¹⁵ Seepärast, et õigemini hinnata olevikku, on vaja tunda minevikku. Kõik mõisted ja ideed luuakse inimkonnale tuntud faktide alusel. „Me õpime mõtlema oma tööprotsesside varal ja töö tulemuste põhjal me tunnetame maailma saladusi...“¹⁶ Gorki käsitab tunnetust nagu võimet vaadelda, võrrelda, uurida loodusnähtusi ja ühiskondliku elu fakte, sest „Iga meie mõiste on sajanditepikkuste vaatluste, võrdluste ja uurimuste tulemus“.¹⁷

Gorki hindas kõrgelt näitlikkust õpetuses. Juba oma kirjandusliku tegevuse esimestel aastatel võttis ta osa Nižni-Novgorodi vaesema kihi laste kasvatamisest: valmistas innukalt Volga-äärsete küla-koolide õpilastele albumeid ja muid näitlikustamisvahendeid. Seejuures võttis Aleksei Maksimovitš endale mitte üksnes hariduslikke, vaid ka esteetilisi ülesandeid: „Nad (lapsed — L. G.) ju ei ole näinud midagi, aga siin on linnad, jõed, kauged maad... Nad näevad tähelepanuväärseid inimesi, hakkavad huvi tundma selle vastu, mis nad on teinud.“¹⁸

Näitlike õppevahendite valmistamisele tõmbas Aleksei Maksimovitš laialdaselt kaasa oma sõpru ja tuttavaid, üliõpilasnoorsugu.

Oma artiklis „Kirjandust lastele“, märkides ära lasteraamatu konkreetse temaatika, soovib Gorki hoolitseda materjali näitlikkuse eest õpetlike raamatute koostamisel. Raamat geoloogiast, ütleb ta, peab olema varustatud lahtikäiva geoloogilise gloobusega; raamat füüsili-

⁹ «Правда» № 23, 1934 г.

¹⁰ Пиксанов, О классиках, 1933, стр. 371.

¹¹ М. Горький, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 81.

¹² Кирри Соррентост komsomoli ajalehe „Смена“ toimetusele 1927. a.

¹³ «Правда» № 19, 1930 г.

¹⁴ М. Горький, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 78.

¹⁵ «Журналист», 1928 г., № 3, стр. 12.

¹⁶ «О литературе», изд. 1937 г., стр. 156.

¹⁷ «Лит. крит. статьи», 1937, стр. 509.

¹⁸ «Горький на родине», 1937, стр. 159.

sest geograafiast — vastavate lahtivõetavate mudelitega; raamat inimese kehaehitusest — lahtivõetavate kolba, söögitoru, mao jt. mudelitega. Ta ütleb, et lastele raamatute ja albumite koostamiseks ja illustreerimiseks mitmesugustel kultuuriajaloo teemadel on vaja kaasa tõmmata tähtsaid teadlasi, paremaid kirjanikke ja kunstnikke.

S. Maršak jutustab oma viimsest kohtumisest Gorkiga, kuidas Aleksei Maksimovič meenutas, et lastele on tarvis luua terve kogu teaduslikke raamatuid ja albumeid, kuidas ta hoolitsevalt arutles, milliseid kaarte ja gloobuseid on tarvis valmistada lastele.

Vestluses A. Demidoviga annab Gorki noortele kirjanikkudele nõu: vähem seletada, kuid rohkem näidata, nii et lugejale iseendast tekiks vajalik pilt. „Ei tule kirjutada: „Ma nägin ilusat kollast lille.“ On tarvis lihtsalt öelda: „Ma nägin kollast lille.“ Kuid seda tuleb teha nii, et lugeja sõnade ja vihjete kogumist ise mõistaks, et teie lill pidi tingimata olema ilus.“¹⁹

Sellega seoses juhib Gorki avalikkuse tähelepanu nõukogude kino määratu suurele osale õppe-kasvatustöö taseme tõstmisel.

„Kõigi vahenditega, mis on ta valduses, võiks kino etendada määratu suurt osa maailmas. Eriti meie maal oleks see osa täheldatavam kui kuskil mujal. Ma ei kõnelegi veel kino rakendamisest koolitöös. Ta peab tutvustama kooli kultuuriajaloo. Andma õpilastele selge kujutluse selliseist raskeist teadustest nagu bioloogia kõigis ta distsipliinides.“²⁰

Õpilaste aktiivsuse tõstmise ja õpitava materjali parema omandamise eesmärgil osutas Aleksei Maksimovič palju tähelepanu ekskursioonidele. Eriti silmapaistev koht peab olema ekskursioonidel loodusteaduse ja etnograafia õpetamisel. Oma kõnes „Ühiskondliku Kasvatuse Liidu“ avalikul istungil 1917. aastal märgib ta, et „Liidu“ ülesandeks on rööbiti õpikute, õppevahendite ja pedagoogiliste teoste koostamise ja väljaandmisega ka ekskursioonide korraldamine õpilastele kollektsoonide koostamiseks geoloogia, botaanika ja entomoloogia alal. Gorki rõhutab eriti lastele etnograafiliste ekskursioonide korraldamise vajadust.

Äärmiselt tähtsaks õppematerjali esitamisel peab Gorki süstemaatilist ja järjekindlust. Oma retsensioonis XIX sajandi kirjanduse õpiku kohta arvustab ta teravalt esituse süsteemist. „... See on pigem kirjutuste kogumik XIX sajandi vene kirjanikest, mitte aga kirjandusest kui ühiskondlike nähtuste peegeldusest ja iseloomude ning tüüpide kujundamise meisterlikkusest.“²¹

Gorki ise näitas suurt oskust materjali loogilises ja teaduslikus järjestamises, kui ta pidas Capri saarel asunud parteikoolis loenguid XVIII—XIX sajandi vene kirjanduse ajaloost.

Oma kirjas sm. Sapelovile (1927. a.) selgitab Gorki süstemaatilise ja järjekindluse printsiibi tähtsust. Kõneldes selles kirjas populaarse vene ajakirja väljaandmisest, mis jutustaks teaduse, tehnika ja tööstuse uutest saavutustest ning huvitavaist töödest, mida tehakse Nõukogudemaal, märgib ta: „On tarvis anda mitte teadmiste kilde, vaid

¹⁹ «Сборник статей и воспоминаний о Горьком», ред. Груздева, 1928, стр. 262—263.

²⁰ Из речи, произнесенной Горьким для звукового фильма «Наш Горький», газ. «Кино», 1932, 27 IX.

²¹ Журнал «Новый мир», № 12, 1939 г., История русской литературы, М. Горького, стр. 262.

näidata järjekindlalt riikliku töö arengu ja kasvu protsesse kogu ulatuses, kõigil aladel — just seda on tarvis.”²²

Andes algajaile kirjanikele alati nõu õppida kirjanduse klassikult, osutas Gorki, et on väga vajalik uurida mitte üksnes lõpetatud, viimisteldud teoseid, vaid ka loominguprotsessi ennast — milliseid teid see kulges, milliseid vahendeid seejuures kasutati.

Lähtudes samast printsiibist näitab Gorki, et meie lasteraamat teaduse ja tehnika saavutustest peab ühtlasi „... andma mitte ainult inimese mõtete ja kogemuste lõppresultaate, ta peab lugeja viima uurimistöo protsessi, näidates raskuste järkjärgulist ületamist ja õige meetodi otsinguid”.²³

Gorki pöörab tähelepanu õppematerjali jõukohase esitamise vajadusele.

Artiklis „Vastutustundetuist inimestest ja meie aja lasteraamatust” ta ütleb, et kasvatuse peamiseks aineks on „... see uus, mida loob töölisklassi revolutsiooniline energia... Ent sellest tuleb jutustada, seda tuleb näidata andekalt, oskuslikult, kergesti arusaadavais vormides”.

Aleksei Maksimovitš kõneles ja kirjutas palju kordi raamatu suurest tähtsusest inimese elus, sest „Raamat on ehk keerukaim ja suurim ime kõigist imedest, mida inimkond on teinud oma teel tuleviku õnnele ja võimsusele”.²⁴ Ta kõneles raamatust nagu tähtsaimast teadmiste allikast, milles peegeldub inimese mõtete, tundmuste ja soovide rikkus; ta kõneles „raamatu elavast, virgutavast jõust”.

Gorki arvas, et lastesse võib huvi teadmiste vastu sisendada eelkõige hea raamat. Seepärast ta muretseski väga täisväärtuslike raamatute, eriti lasteraamatute loomise eest. Peale selle märkis ta pidevalt ilukirjanduse tohutu suurt kasvatuslikku tähtsust, mis „mõjub samaaegselt ühtviisi mõtetele ja tunnetele”.

Raamatud äratavad lastes huvi teadmiste vastu, hõlbustavad neil teaduste aluste omandamist, on kommunistliku kasvatuse vahendiks. Seepärast on tarvis „... luua lastele uus, nõukogude sotsialistlik populaarteaduslik ja kunstiliselt ilmekas raamat”.²⁵

Gorki suhtub lastekirjanduse küsimusse avaralt ja tõsiselt. Tuleb lühima ajaga, ütles ta, „... varustada meie last kirjandusega, mis on vajalik tema kultuuriliseks kasvuks”.²⁶ Ta arvab, et lapsed juba kuue- seitsme aastasel on suutelised tungima ühiskondlike nähtuste mõtlesse, ja soovib laste tutvustamist eluga alustada „... juttudega kaugest minevikust, tööprotsesside ja tööd organiseeriva mõtte algusest”.²⁷ Seepärast esitab ta rangeid nõudeid raamatule üldse, eriti aga lasteraamatule.

Et õigesti hinnata raamatut, tuleb lähtuda sellest, mil määral ta on suuteline kasvatama inimeses „tahet loovaks kultuurilis-revolutsiooniliseks tegevuseks”.

Sellest tuleneb kooli ülesanne — kasvatada õpilastes huvi raamatu

²² Письма к рабочим и писателям, изд. 1936 г., стр. 19.

²³ М. Gorki, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 155.

²⁴ Вступительная статья Горького к каталогу издательства «Всемирная литература», 1919 г., стр. 5.

²⁵ М. Gorki, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 155.

²⁶ Samas, lk. 158.

²⁷ Samas, lk. 189.

vastu, õpetada neid hindama ja armastama head raamatut, mis kutsub esile häid tundeid ja aitab tunnetada maailma.

Suur pedagoogiline tähtsus on lasteraamatute temaatikal, mille töötas välja A. M. Gorki. Ta ei rõhuta asjatult, et „Küsimus lasteraamatute teemadest — see on mõistagi küsimus laste ühiskondliku kasvatuses ainekultuurist“.

Eriti tõstab Gorki esile eelkooliealistele määratud lasteraamatu küsimuse. Nende jaoks „... on vaja lihtsaid ja samal ajal suure kunstimeisterlikkusega kirjutatud luuletusi, mis annaksid ainet mänguks, arvutus- ja pilkesalmikuiks“.²⁸ Samuti tõstatab ta küsimuse õpilastele rahvaluule parimate näidete kogumike väljaandmise kohta.

A. M. Gorki nõuab lasteraamatute autoreilt stiili lihtsust ja selgust, käsitluse arusaadavust, seejuures vähendamata raamatu teaduslikku lõepärasust ja kirjanduslikku väärtust. „Autor, kes asub tööle lastekirjanduse kallal, peab arvestama kõiki lugejate ea iseärasusi. Vastasel korral tuleb tal välja ilma aadressita raamat, mida pole vaja lapsele ega täiskasvanule.“²⁹

Kirjas V. I. Anušinile ütleb Aleksei Maksimovitš, et „...kirjutada lastele on erakordselt raske... nad on ju väga peened hindajad, neid ei peta fraasidega“. Gorki kutsub üles võitluseks keele puhtuse eest, sest „Uue, sotsialistliku kultuuri loomise grandioosete ülesannete hulgas on meie seatud ka keele organiseerimise ülesanne, tema puhastamise ülesanne parasiitlikust rämpsust“.³⁰

Reas oma teostes („Proosast“, „Keelest“, „Vestlus noortega“ jt.) puudutab Gorki sügavalt kirjandusliku keele ja kõne stiili küsimust. Ta ei väsinud kordamast, et kirjanikult nõutakse „selget, täpset keelt, hoolikalt valitud sõnu“ („Vestlus noortega“).

Gorki nõuab kirjanikelt kirjandusliku töö järgimist, hoiatab neid „oma väljamõeldiste“ eest. Ta kirjutab ühele algajale kirjanikule: „Teie tahtsite kirjutada „mitte nagu teised“, kuid seda püüdes, ennast vägisi sundides, kirjutate halvemini kui oleksite võinud.“

Ta juhib lastekirjanike tähelepanu tohutule osale, mis on meie maal kasvatuses ja hariduses süsteemis emakeele õppimisel, sest „...mitte kunagi varem lapsed ei vajanud keele rikastamist nii, nagu neil aastail, meie päevil, millal elu igakülgsest muutub, millal luuakse palju uut ja kõik nõuab uusi sõnalisi vorme“.³¹

Aleksei Maksimovitši enda looming on õpetlik näide teoste keele ja stiili puhtuse, täpsuse ja teravuse pidevast taotlemisest. Tavaliselt tegi ta oma teoste uustrükkides parandusi. N. Belkina raamatus „M. Gorki loomingulises laboratooriumis“ (avald. 1940. a.) on näidatud Gorki tohtut tööd keele alal. Nii tegi ta üle kahesaja paranduse oma jutustuse „Tšelkaš“ taasväljaandmisel.

Õpetlik on Gorki arvamus orgaanilisest seosest raamatu ja elu vahel. Ta arvab, et raamatu loob elu ise, et kirjandus on sügavate juurte kaudu seotud eluga.

Uhes kirjas Leonid Andrejevile arvustab Gorki ta jutustust „Saška“ selle kunstlikkuse ja elukauguse pärast, ta tähendab „... kui ebaloo-

²⁸ M. Gorki, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 158.

²⁹ Samas, lk. 199.

³⁰ Samas, lk. 130.

³¹ «Правда», 1932, № 326.

mulik on kogu olukord Saška elus..." ja teeb autorile terava märkuse: „Tõelisust tuleb kohelda palju tõsisemalt kui sina seda arvad.“³²

Oma märkmeis G. Abramovitši—B. Brainina—A. Jegolini 9. klassi kirjandusõpiku kohta („Pravda" nr. 217, 1936. a.) annab Gorki sügavaid ja sisukaid juhendusi, mis aitasid parandada keskkooliõpikute taset.

Ta osutab ajaloolisuse printsiibi tähtsusele. „Mulle näib, et alguses on vaja anda ajastu tähtsaimate sündmuste kirjeldus, näidata ühiskondlike jõudude paigutust, nende meelelaadi erinevust jne.“

Eriti huvitavad on ta märkmed selle õpiku kohta järgnevuse küsimuses.

„Üldse oleks õpilastele hoopis selgem, kui neile näidatakse tüüpide järgnevust joonel: Fonvizini Abarik, Gogoli Podkalessin, Gontšarovi Oblomov, L. Tolstoi Bezuhhov jne., Tšatski, Onegin, Petšorin kuni Saninini ja edasi. Rahmetov kuni Kuibõševi-tüüpi põrandaalusteni. Selliselt reastatud tüübid näitaksid õpilastele nii epohhide mõju iseloomude kujundamisele kui ka iga autori kujutamiskõhude ja nende ideede järgnevust, millest kirjandus on toitunud.“ Järgnevuse ja epohhi iseloomustuse suhtes on õpetlik ta märges: „Üldiselt Uspenskist ei saada aru, kui õpiku autorid ei jutusta „narodniklusest“ kui kirjanduslikust voolust, Zlatovratskist ja teistest Uspenski vastastest..." või „Enne, kui üle minna Tšehhovi käsitlemisele, tuleks ütelda midagi Pomjalovski „Väikekodanlase õnnest“ ja „Molotovist“ — ta andis tšehhovlikke kangelasid enne Tšehhovit.“

Aleksei Maksimoviš omistas laste kasvatamisel, eriti varases eas, tõsist tähtsust rahvajuttudele, -lauludele, -mängudele.

Muinasjuttudes nagu muudeski rahvaluuleteostes on Gorki sõnade järgi kehastatud töötajate unistus ajastul enne Oktoobrirevolutsiooni nende üle jõu käiva töö kergenenemisest ime teel. Seda ideed arendab ta oma ettekandes nõukogude kirjanike esimesel üleliidulisel kongressil 1934. a.: „Juba muinasajal unistasid inimesed võimalusest lennata õhus. Sellest kõnelevad meile legendid Phaethonist, Daidalosest ja tema pojast Ikarosest, samuti muinasjutt „lendavast vaibast“. Unistati liikumise kiirendamisest maa peal — muinasjutt „seitse penikoorma saapaist“, taltsutati hobune; soov ujuda jõel voolust kiiremini viis aeru ja purje leiutamiseni; taotlus tappa vaenlast ja looma eemalt oli lingu, vibu ja noole leiutamise motiiviks. Mõteldi võimalusest kedrata ja kududa ühe ööga tohutu hulki riidet, võimalusest ehitada ühe ööga hea elamu, isegi „loss“, s. o. elamu, mis on kindlustatud vaenlase vastu. Loodi vakk, üks kõige vanemaid tööriistu, primitiivsed kangaspuud ja loodi muinasjutt ülitargast Vassilissast.“³³

Seega seisneb muinasjuttude mõte Gorki arvamuse järgi „... muistsete tööinimeste püüdluses kergendada oma töövaeva, suurendada tööjõudlust, relvastuda neljajalgsete ja kahejalgsete vaenlaste vastu, samuti taotluses sõna jõuga, „lausumise“ ja „loitsimisega“ avaldada mõju inimesele vaenulikele loodusnähtustele“.³⁴

Gorki soovitas kirjanikel koguda rahvaluulet ja õppida sellest, sest „sõnakunsti algus on rahvaluules“. Kõigi maade suurte poetide pari-

³² М. Горький, Материалы и исследования, т. 1, 1934, стр. 156.

³³ М. Горький, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 384.

³⁴ Sealsamas, lk. 385.

mad tööd, ütles ta, on mõnel määral võetud rahva kollektiivse loomingu varakambrist.

Artiklis „Sellest, kuidas ma õppisin kirjutama“ jutustab Gorki, et vanasõnad õpetasid talle suurepäraselt „sõnade kokkuhoidu, kõne kokkurusutust ja kujukust“. On iseloomustav, et Gorki isegi kirjutamist alustas vanasõnadega, et lapsepõlves ta ise lõi kõnekäände. Eriti kasulikeks peab ta rahvajutte, „... sest nendes peegeldub kirkamalt ja rikkalikumalt töölishulkade pale, kerkib selgemini esile nende mõtete ja unistuste, nende töösse suhtumise iseloom“.³⁵

Väga väärtuslik on Gorki ütlus selle kohta, et „Lastele tuleb anda jutte, mis on rajatud kaasaegse teadusliku mõtte nõudeile ja hüpoteesidele“.³⁶ Ometi jääb kõige huvitavamaks „jutustus sellest, kuidas inimesed töötasid maa peal“.

Gorki märgib palju muistendite kaheldamatut mõju kasvava põlvkonna revolutsiooniliste ideede arenemisele. „Kinnitan,“ kirjutab ta, „et piibli muinasjutt nooruk Taaveti kahevõitlusest Koljatiga, legend Perseusest ja kõik muinasjutud sellel teemal olid loodud laste jaoks, neid jutustati lastele ja kasvatati lastest spartacusi, fra dolcinosid ja teisi revolutsionääre.“³⁷

Suur on paljude Aleksei Maksimovitši enda kirjutatud muinasjutude kasvatuslik tähtsus, nagu „Muinasjutud Itaaliast“, „Vene muinasjutud“, „Tütarlaps ja surm“, „Pajulinnust, kes valetas ja tõearmastajast rähnist“, „Seltsimees“, legend „Khaanist ja ta pojast“ jt.

„Muinasjutud Itaaliast“ said V. I. Leninilt kõrge hinnangu ühes kirjas Gorkile: „... Suurepärase „muinasjuttudega“ Teie aitasite väga ja väga „Zvezda'd“, ja see rõõmustas mind erakordselt.“³⁸

Muinasjutu „Tütarlaps ja surm“ kohta väljendus J. V. Stalin väga kiitvalt. „See asi,“ ütles seltsimees Stalin, „on võimsam Goethe „Faustist“, (armastus võidab surma).“³⁹

Huvitavad on Gorki arvamused laste mänguasjadest. Lapse mänguasi, ütles ta, peab olema paeluv, kutsuma esile pidevat imestust, sest „imestus on arusaamise alguseks ja teeks tunnetamisele“. Mängule vaatab Gorki nagu lapse loomuse vajadusele, sest kuni kümnenda eluaastani mängib laps kõigega ja tunnetab ümbritsevat maailma eelkõige ja kergeimini mängu kaudu.

Mängud ja mänguasjad peavad olema kommunistliku kasvatusel mõjusaks vahendiks. Erilist tähelepanu pöörab Gorki laste mängude sisule. Iseäranis püstitab ta küsimuse sellest, et lapsed „... varasest noorusest peale isegi mängudes saaksid otsustavalt lahti teadlikust ja ebateadlikust tõmbejõust mineviku poole“.⁴⁰ Lastel mängud on tarvis läbi immutada ühiskondlik-revolutsioonilise sisuga. On vaja luua mänguasju, mis nõuavad grupimängu. See soodustab kollektivismi arenemist ja organisatsiooniliste harjumuste kujunemist lastes.

Oma kirjas lastekasvatuse küsimuste alasest konverentsist osavõtjatele, mis korraldati Harkovi tehase „Sirp ja Vasar“ töötajate poolt 1933. a., astub Gorki välja „individuaalsete mänguasjade“ vastu. Ta

³⁵ «Правда» № 167, 18. VI 1939 г.

³⁶ М. Горький, Лит. крит. статьи, 1937, стр. 577.

³⁷ М. Горький, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 80.

³⁸ «Письмо Ленина к Горькому», партиздат ЦК ВКП(б), 1936 г., стр. 64.

³⁹ «Смена», 1950 г., № 12, стр. 2.

⁴⁰ М. Горький, Kirjandusest, Tallinn, 1948, lk. 186.

räägib sellest, et nõukogude lastele on vaja mänguasju, mis nõuavad grupimänge, mis annavad lapsele „selge kujutluse inimeste vastastiku-
seist ühiskondlikest suhteist“.

Sellest kirjast ei või muidugi järeldada, nagu astuks Gorki välja individuaalsete mänguasjade vastu üldse. Selline järeldus oleks vastu-
käiv tema pidevatele nõuetele laste individuaalsete omaduste arenda-
misest. Kirjas tehase „Sirp ja Vasar“ töölisele tahab ta meie arvates
juhtida tähelepanu vajadusele kõrvaldada individuaalse mänguasja
võimalikke negatiivseid külgi ja tõsta esile grupimänge, mida tollal
vähem rakendati ja millele ei omistatud küllalt tähelepanu.

Suurt kasvatuslikku ja hariduslikku tähtsust omistas Gorki suurte
inimeste biograafiate tundmaõppimisele laste poolt. Pidades proleta-
tiaati kogu maailma kultuuri peremeheks ja pärijaks, asus Gorki juba
1916. aastal koostama lastele raamatute seeriat, mis sisaldas maailma
suurte inimeste biograafiaid.

Hinnates kõrgelt S. P. Podjatševi loomingut, märkides ta raamatute
tohtu suurt kasvatuslikku tähtsust, pöördub Gorki 1926. aastal tema
poole palvega kirjutada maanoorsoole oma autobiograafia.

Teatavasti tuli Podjatšev vastu Gorki visadele palvetele ja kirjutas
raamatu „Minu elu“, millel on tõesti suur kasvatuslik tähtsus meie
noorsoole.

Gorki ütles ka korduvalt, et lastele tuleb jutustada meie saavutus-
test, meie maa kangelastest, eriti laste ja noorukite sangarlikest
tegedest.

Ta meenutas sageli pioneeri Pavlik Morozovi sangarlikku käitumist,
kelle mõrvasid ta sugulased-kulakud, klassivaenlased. Ta ütles, et
Pavliku mälestus ei tohi hääbuda, et „... see väike kangelane pälvib
monumenti, ja olen veendunud, et talle püstitatakse monument“.⁴¹ Tõe-
poolest, 19. detsembril 1948. aastal oli Moskvas Krasnopresnenski
rajooni lastepargis pioneeri Pavlik Morozovi ausamba pidulik avamine.

Neid Gorki väärtuslikke juhtnöore selle kohta, et vägiteod peavad
olema kangelaslikkuse eeskujudeks lastele ja noorsoole, kasutatakse
laialdaselt ja edukalt töös pioneeride ja õpilastega. Eriti palju julguse,
vaprust ja sangarluse eeskujusid annab Suur Isamaasõda, mis tegi
kangelasteks määratu hulga lapsi ja noorukeid, pioneere ja kommu-
nistlikke noori.

Meie poolt esitatud Gorki juhtmõtted bolševistlikust ideelisusest,
teadmiste tõelisest teaduslikkusest ja süstemaatilisusest, ajaloolisest
lähenemisest uuritavaile nähtustele, näitlikkusest õpetuses, laste ealiste
iseärasuste arvestamisest ja aine esitamise arusaadavusest on täiel
määral kooskõlas ka tänapäeva nõuetega.

Nõudeil, mida Gorki esitab lastekirjandusele ja -kirjanikele, ta
juhendustel rahvaluule ja mängu osast laste kasvatamisel on väga
aktuaalne tähtsus. Ta lasteraamatute temaatika on õpetlik ja selle teos-
tamine täiendatuna meie kaasaegsete küsimustega etendab suurt osa
meie laste ja noorte dialektilis-materialistliku maailmavaate kujun-
damisel.

⁴¹ М. Горький, О молодежи и детях, 1938, стр. 151.

Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide töö olukorrast ja parandamise abinõudest koolis.

ELKNU Keskkomitee sekretäri R. VIIESE ettekandest.

*

25.—27. mail k. a. toimus Tallinnas „Estonia“ kontserdisaalis Eesti-maa LKNU V kongress. Kongress arutas järgmisi küsimusi: 1. Aruanne Eestimaa LKNU Keskkomitee tööst. 2. Aruanne revisjonikomisjoni tööst. 3. Kommunistliku noorsooühingu organisatsioonide töö olukorrast ja parandamise abinõudest koolis. 4. Eestimaa LKNU Keskkomitee valimised. 5. Revisjonikomisjoni valimised.

Aruandega esimese päevakorrapunkti kohta esines ELKNU Keskkomitee sekretär sm. B. Tolbast, kolmanda päevakorrapunkti kohta — ELKNU Keskkomitee sekretär sm. R. Viies, kelle ettekande mõningate kärbetega toome ära allpool.

Kongressi tööst võtsid osa ja esinesid pikematel sõnavõttudega Eestimaa K(b)P Keskkomitee sekretär sm. I. Käbin ja ULKNU Keskkomitee sekretär sm. V. Kotšmassov.

Kongress valis Eestimaa LKNU Keskkomitee ja revisjonikomisjoni uue koosseisu. Eestimaa LKNU Keskkomitee uue koosseisu esimene pleenum valis ELKNU Keskkomitee esimeseks sekretäriks sm. B. Tolbasti, ELKNU Keskkomitee teiseks sekretäriks sm. P. Pomazkini ja ELKNU Keskkomitee sekretärideks sm-d L. Virunurme, R. Viiese ning A. Valkoneni.

Tormiliste kiiduavalduste saatel otsustas kongress saata tervituskirja nõukogude noorsoo õpetajale ja parimale sõbrale seltsimees Stalinile.

*

Seltsimehed!

Nõukogude valitsus, bolševike partei ja seltsimees Stalin pööravad määratu suurt tähelepanu nõukogude noorsoo haridusele. Stalinlik Konstitutsioon kindlustab meie noorsoole avarad teed teadmistele. Meie maal on kehtestatud üldine seitsmeaastane koolikohustus. Järjekindlalt kasvab koolide ja õpilaste arv. Viie sõjajärgse aasta jooksul suurenes kõigis Nõukogude Liidu üldhariduslikes koolides ja tehnikumides õpilaste arv 8 miljoni võrra, ulatudes 1950. a. 37 miljonile. 1951. a. assigneeritakse rahvaharidusele 59 miljardit rubla. Nõukogudemaal on loodud kõige eesrindlikum, kõige progressiivsem kool maailmas — nõukogude kool.

Täiesti erinev on olukord noorsoo hariduse alal kapitalistlikes maades. Kodanlikus koolis toimub õpetus ebateaduse alusel, laieneb religiooni mõju, süveneb kooli militariseerimine ja fašiseerimine.

Ameerika-inglise imperialistlikud reaktioonäärid — uue sõja õhutajad teevad kõik, et töötajate haridust üldse piirata, et kodanlik kool kasvataks neile kuulekaid palgasõdureid. Sajad miljonid kapitalistlike ja koloniaalmaade töötajate lapsed ei oma võimalust saada isegi algharidust.

Samasugune olukord oli rahvaharidusega ka kodanlikus Eestis.

Kodanlikud natsionalistid — töötava rahva õelaimad vaenlased, pasundasid, et kodanlikus Eestis oli kehtestatud 6-aastane koolikohustus. Kuid samal ajal isegi tolleaegne ametlik statistika oli sunnitud tunnistama, et ligemale pooled õpilased ei lõpeta 6 klassi. Statistika andmeil lõpetas 6-klassilise kooli 1937./38. õppeaastal ainult 57,2 prots. õpilastest. 16 aasta jooksul (1922—1938) vähenes õpilaste arv kodanliku Eesti koolides 12 prots. võrra. On mõistetav, et see vähenemine toimus töötava rahva laste arvel.

Kodanliku Eesti kool oli tervenisti eesti tõusik-kodanluse huvide teenistuses, tema ülesandeks oli kasvatada kodanlikele natsionalistidele kuulekaid palgasulaseid. Õpetus toimus idealistlike väärtetuste alusel. Kodanliku Eesti õppeprogrammid olid koostatud lõmitamise vaimus imperialistliku lääne ees. Samal ajal aga juurdepääs vene ja nõukogude eesrindlikule teadusele ja kultuurile oli suletud. Isegi vene keele õpetamine oli koolidest kõrvaldatud.

Nõukogude kord avas eesti töörahvale esmakordselt tee hariduse ja kultuuri varasalvede juurde, avas tööliste ja talupoegade lastele kõik haridusasutuste ukseid. Mitte kunagi varem ei ole Eestis olnud nii palju õpilasi kui praegu. Kui kodanlikus Eestis niinimetatud „kodanliku riigi õitseaastail“ — 1938.—1939. a. õppis koolides 90 tuhat õpilast umbes 4000 õpetaja juhtimisel, siis käesoleval momendil on Nõukogude Eestis üksnes üldhariduslike koole 1164 150 tuhande õpilasega. Õpetajaid on aga meie üldhariduslike koolides üle 8 tuhande. Suur hulk Nõukogude Eesti õpetajaid on väljateenitud aastate ja eeskujuliku töö eest autasustatud Nõukogude Liidu ordenite ja medalitega. Paranenud on õpetamise ideelis-poliitiline ja pedagoogiline tase vabariigi koolides.

Komsomoli osavõtust rahvahariduse parandamisel vabariigis.

ULKNU XI kongress märkis, et suured ülesanded rahvahariduse alal nõuavad ULKNU-lt edasist igakülget komsomolitöö parandamist koolis.

ELKNU Keskkomitee ning linna- ja rajoonikomiteed on kohustatud sügavalt tungrima koolide töö organiseerimisse ja sisusse. See on eriti tähtis seepärast, et vabariigi koolide töös, kõrvuti suurte ja tundvate edusammudega, esineb veel tõsisid puudusi.

Milles need avalduvad?

Tõsist kahju koolide tööle tekitasid kodanlikud natsionalistid ja nende käsilased, kes kõigiti püüdisid segada rahvahariduse arengut vabariigis.

Sõjajärgsetel aastatel püüti säilitada kodanlikust ajast pärinenud niinimetatud käibuskoolide võrku, kus arusaadavalt õpilased ei saagi omandada sügavaid teadmisi.

Tõsiselt annab tunda kõrgelt kvalifitseeritud õpetajate vähesus. See on üks peamisi põhjusi, et koolides on õppetöö sageli madalal teaduslikul ja ideelis-poliitilisel tasemel, ning sellest tuleneb ka õpilaste madal õppeedukus reas koolides. Eriti madal on õppeedukus Võru, Otepää ja Vastseliina rajooni koolides.

Kõige halvem on õpilaste edasijõudmine vene keeles, eesti keeles ja matemaatikas. Mõned koolide direktorid ja õpetajad ei võta tarvitusele vajalikke abinõusid, et tõsta õppeedukust, ei mõtle järele, kuidas otsustavalt parandada õppe-kasvatustöö protsessi koolis.

Vabariigi koolid on veel mitteküllaldaselt varustatud näitlike õppevahenditega, reas maakoolides ei ole õppekabinette, mitte kõikjal pole loodud koolide juurde katseaeda, mis tõsiselt raskendab edasist koolide töö sisu parandamist. Vabariigi komsomoliorganisatsioonid peavad osutama igakülget abi partei- ja nõukogude organelle kõigi nende puuduste kõrvaldamiseks.

Arvestades, et peaosa õpilaste õpetamisel ja kasvatamisel, kommunistliku partei poolt nõukogude kooli ette seatud ülesannete lahendamisel kuulub õpetajale, peavad komsomoli Keskkomiteed ning linna- ja rajoonikomiteed abistama haridusorganid õpetajate marksisistlik-leninliku ettevalmistuse ja pedagoogilise meisterlikkuse tõstmisel. Komsomoli linna- ja rajoonikomiteed peavad töös õpetajatega arvestama seda, et suur hulk õpetajaid on saanud oma kasvatuse ja hariduse kodanlikus Eestis, kuid seejuures absoluutne enamik Nõukogude Eesti õpetajaid töötab ausalt ja hästi meie õpilaste kommunistlikul kasvatamisel. Seepärast ei tohi olla mingisugust põhjuseta umbusklikku suhtumist vanadesse õpetajatesse, vaid ELKNU rajooni- ja linna-komiteed ning Keskkomitee peavad osutama õpetajatele igakülget abi nende töö parandamisel. On vajalik koos haridusorganitega süstemaatiliselt organiseerida õpetajatele loenguid ja ettekandeid UK(b)P ajaloost, NSV Liidu ajaloost, NSV Liidu sise-

ja rahvusvahelisest olukorrast, teaduse- ja tehnikaküsimustest, laste kommunistlikust kasvatamisest.

Vene ja eesti keele õpetamist vabariigi koolides tuleb korraldada seltsimees Stalini geniaalsete keeleteaduslike tööde alusel. Õpilastele tuleb selgitada, et vene keele õppimine omab erakordset tähtsust, et just vene keel aitab noorsool omandada kõrget vene rahva kultuuri, seob kõiki meie sotsialistlikus riigis elavaid vennalikke rahvaid.

Kirjanduse õpetamine peab toimuma kõrge ideelisuse, parteilisuse vaimus. Õpilasi on vaja enam tutvustada vene klassikalise kirjandusega ja nõukogude kirjanike, eelkõige Stalini preemia laureaatide teostega.

Füüsika- ja keemiatundides tuleb laialdaselt valgustada tänapäeva nõukogude teaduse ja tehnika saavutusi, näidata, et suurimate avastuste prioriteet kuulub vene ja nõukogude õpetlastele.

Bioloogia-alaste ainete õpetamine peab tuginema eesrindlikule mitšuuriinlikule õpetusele, olema tihedalt seotud eesrindliku kolhoositootmise praktikaga.

Konstitutsiooni õppimine peab aitama kasvatada õpilasi nõukogude patriotismi ja NSV Liidu rahvaste sõpruse vaimus, näitama nõukogude korra üleolekut kapitalistlikust korrast, tutvustama õpilasi nende suurte edusammudega, mida eesti rahvas nõukogude võimu aastail on saavutanud. Õpilastele on vaja jutustada töötajate orjalikust, sõltuvast, õigusetust olukorrast kodanlikus Eestis.

ELKNU Keskkomitee, linna- ja rajoonikomiteed, komsomoliorganisatsioonid peavad aktiivselt osa võtma üldise koolikohustuse seaduse täitmises, abistama baridusorganeid koolikohustuslike laste arvelevõtmisel, koolide ja internaatide võrgu laiendamisel, saavutama, et ükski õpilane ei lahkuku koolist seda lõpetamata, et ei oleks kooliealisi lapsi, kes ei õpi koolis.

Rahvahariduse edasine parandamine nõuab komsomoliorganisatsioonide aktiivsel osavõttu koolide materiaalse baasi tugevdamisest ja koolide heakorrastamisest. Kommunistlike noorte ja noorte jõududega tuleb organiseerida õppekabinettide ja pioneeritubade sisustamist, spordiväljakute ehitamist, õppe-katseaedade rajamist, koolide radiofitseerimist jne. On vaja hoolitseda koolide õigeaegse varustamise eest õpikutega ja näitlike õppevahenditega.

Komsomoli juhtivad organid, eelkõige ELKNU Keskkomitee, peavad aitama parteija nõukogude organeil ette valmistada kõrgelt kvalifitseeritud õpetajate kaadrit. Meie Tallinna ja Tartu Õpetajate Instituut on andnud juba sadu tublisid 7-klassilise kooli õpetajaid. Kuid tõsiselt raskusi on keskkooliõpetajate kvalifitseeritud kaadri osas, keda põhimiselt peab ette valmistama Tartu Riiklik Ülikool. Komsomoliorganisatsioonid peavad suunama pedagoogilistesse õppeasutustesse ja ülikooli õppima parimaid kommunistlikke noori ja noori, kellest kasvaksid väärilised nõukogude õpetajad. Pedagoogiliste õppeasutuste ja ülikooli komsomoliorganisatsiooni ülesanne on mobiliseerida õpilasi ja üliõpilasi võitlusele kõrge õppeedukuse eest, tugevdada distsipliini õppeasutustes, aidata üliõpilastel ja õpilastel tõsta oma kultuurilist ja poliitilist taset, laialdaselt propageerida nõukogude pedagoogikateaduse saavutusi, kasvatada õpilastes ja üliõpilastes armastust pedagoogikutse vastu.

Kooli komsomoliorganisatsioon — õpetaja abiline võitluses õpilaste sügavate ja kindlate teadmiste eest.

Suur osa koolide ees seisvate ülesannete täitmisel lasub koolide komsomoli- ja pioneeriorganisatsioonidel. Vabariigi koolide komsomoliorganisatsioonid, täites ULKNU XI kongressi ja ULKNU Keskkomitee otsust „ELKNU Keskkomitee tööst“, on saavutanud mõningat edu. Aruandeperioodil on koolide komsomoliorganisatsioonid poliitiliselt ja organisatsiooniliselt tunduvalt tugevnenud ning arvuliselt kasvanud. Komsomoliorganisatsioonid on loodud kõigis keskkoolides ja 414 seitsmeklassilises koolis 514-st. Aruandeperioodil on kommunistlike noorte arv koolides suurenenud kaks korda, komsomoliorganisatsioonide arv 7-klassilistes koolides enam kui 3 korda.

Koos sellega on paranenud ka koolide komsomoliorganisatsioonide töö sisu. Enamik komsomoliorganisatsioone koolides on õpetajate esimesed abilised õppeedukuse tõstmisel ja distsipliini kindlustamisel.

Tehes mitmekesisest kasvatustööd, järjekindlalt võideldes õppeedukuse tõstmise eest, on rida koolide komsomoliorganisatsioone saavutanud kommunistlike noorte peaaegu täieliku õppeedukuse.

Õpilaste õppetunnis omandatud teadmiste laiendamiseks ja süvendamiseks on koolide komsomoliorganisatsioonid aktiivselt abistanud õpetajaid aineringide loomisel ja nende töö organiseerimisel. Aineringide arvulise kasvu kõrval on tunduvalt paranenud nende sisuline töö. Eriti laialdaselt töötavad bioloogia-alased ringid, mis aitavad õpilastel omandada eesrindlikku Mišurini-Lössenko teadust, kujundada nende materialistlikku maailmavaadet. Häid tulemusi on saavutanud Meeri Lastekodu, Pürksi, Sindi I, Sadala, Meremäe jt. koolide noorte mitšuurinlaste ringid. Neist Pürksi 7-klässilise kooli ring, osa võttes üleliidulisest võistlusest parima noore aedniku nimele, sai üleliidulise preemia. Koolide komsomoliorganisatsioonide algatusel võtavad õpilased osa õppevahendite valmistamisest. Korraldatud omavalmistatud füüsika katseriistade näitusest võttis osa 9150 õpilast, valmistades üle 5 tuhande katseriista. Praegu toimuvast bioloogia-alaste õppevahendite valmistamisest võtab osa veelgi suurem hulk õpilasi ja kooli.

Paranenud on õpilaste hulgas tehtav ideelis-poliitiline kasvatustöö. Paljude keskkoolide komsomoliorganisatsioonid abistavad õpetajaid järjekindlalt loengute, vestluste ja Nõukogude Liidu sise- ja välispoliitika tähtsamate sündmuste kohta poliitinformatsioonide läbiviimisel õpilastele.

Koolide komsomoliorganisatsioonid on tõstnud kultuurmassilise töö taset, viies ellu ULKNU Keskkomitee IV pleenumi otsuseid. Viimases koolinoorte kunstilise isetegevuse ja omaloomingu olümpiaadist, koos kohalike ülevaatustega, võttis osa üle 80 000 õpilase. Kõrgel tasemel on koorilaulu kultuur. Nõukogude Eesti 1950. a. üldlaulupeost võttis csa üle 10 tuhande õpilase.

Tõsiseid edusamme on saavutatud kehakultuuri- ja sporditöö arendamisel — 45 597 õpilast kuulub koolide kehakultuurikollektiividesse.

Kuid mitte kõikide koolide komsomoliorganisatsioonid ei osuta küllaldast abi õpetajatele õppeedukuse ja distsipliini tõstmisel. Üksikutes komsomoliorganisatsioonides on isegi kommunistlikud noored mahajääjad õppetöös. Mõned koolide komsomoliorganisatsioonid kasvatavad veel halvasti õpilaste teadlikku suhtumist õppetöösse, ei anna otsustavat vastulööki sellisele koolides esinevale väärnähtustele nagu etteütlemine, mahakirjutamine jne., ei mõista hukka üksikute õpilaste ebaõiget suhtumist teaduse omandamisse.

ULKNU XI kongress rõhutas, et õppetöö organiseerimise põhivormiks koolis on õppetund. Kuid paljud meie koolide komsomoliorganisatsioonid ei abista õpetajaid selles, et õpilased hästi valmistuksid igaks tunniks, ausalt täidaksid koduseid ülesandeid. Loomulik, et selline olukord soodustab mitterahuldavalt edasijõudmist. Distsipliini reas koolides jätab soovida. Kuid nende koolide komsomoliorganisatsioonid ja samuti ka komsomoli rajooni- ja linnakomiteed ei võta tegelikult midagi ette distsipliini parandamiseks.

Rea koolide komsomoliorganisatsioonide töös õppeedukuse tõstmisel esineb veel palju formalismi. Sageli see töö piirub ainult koosolekute ja nõupidamistega, kus kiriseeritakse halvasti edasijõudvaid ja õppedistsipliini rikkuvaid õpilasi, harrastatakse paremate õpilaste niinimetatud šeflust nõrgemate üle. Reas Tallinna ja Tartu koolides ja mitmel pool mujal esinesid ammu hukkamõistetud võistluse elemendid õppetöös, mis väljendusid mitmesuguste diagrammide ja „mustade tahvlite“ väljapanemises, keskmise hinde arvestamises ja isegi konkreetsete kohustuste vastuvõtmises õpilaste poolt. Üksikud komsomoliorganisatsioonid ei ole teinud vajalikke järeldusi ULKNU XI kongressi juhendeist õpilaste ülekoormamise kohta ühiskondlike ülesannetega. Sageli üksikud kommunistlikud noored täidavad mitut ühiskondlikku ülesannet, kahjustades sellega oma õppetööd. Vähe sellest, Kalinini rajooni komsomollikomitee jõudis isegi niikaugemale, et kutsus õpilasi õppetöö ajal rajoonikomiteesse nõupidamistele. Selline olukord on täiesti lubamatu. Ühiskondlik ja muu mitteõppealane töö peab abistama õpilasi edukalt õppida, omandada teadmisi, mitte aga seda takistama. Koolide komsomoliorganisatsioonide töö peab olema õppe-kasvatustöö lahutamatu osa. Õpilastele on vaja selgitada, et teadmiste omandamine nõuab pidevat tööd, visadust ja kõrget distsipliini.

Eristat tähelepanu tuleb pöörata niisuguste õppeainete, nagu vene keele, eesti keele ja matemaatika õppimise parandamisele. On vaja pidevalt abistada õpetajaid õpilaste kirjaoskuse tõstmisel, vene ja eesti keele grammatika sügaval omandamisel, kirjandusõhute, lugejate konverentside korraldamisel, kirjandusringide loomisel. Matemaatiliste teadmiste süvendamiseks tuleb organiseerida ettekandeid suurtest vene matemaatikute, nõukogude matemaatikateaduse saavutustest, korraldada noorte matemaatikute olümpiaade.

Komsomoliorganisatsioonid koolides peavad olema initsiaatoreiks aineringide,

füüsika-, keemia-, bioloogia- ja teiste õppeainete alaste loengute ja ettekannete organiseerimisel.

Tõsiseks puuduseks mõnede kooli komsomoliorganisatsioonide tegevuses on mittehulldav ideelis-poliitiline kasvatustöö õpilaste hulgas. Komsomoliorganisatsioonid abistavad nõrgalt õpetajaid õpilaste aktiivsuse arendamisel ühiskondlik-poliitiliste õppeainete tundides, mille tõttu ei püüta saavutada nende ainet sügavat omamist. Paljud loengud ja ettekanded ühiskondlik-poliitilistel ja populaarteaduslikel teemadel, V. I. Lenini ja J. V. Stalini elust ja tegevusest, komsomolist ja NSV Liidu rahvaste sõprusest on madalal tasemel. Loengute pidamisel esineb formalismi ja süsteemist. Näiteks Tartu 6. Keskkoolis alustati loengute pidamist ülikooli temaatika järgi. Tallinna 7. ja 20. Keskkoolis korraldati loenguid peamiselt seoses riiklike tähtpäevadega. Halvasti on koolides korraldatud usuvastane propaganda. Koolide komsomoliorganisatsioonide ja pedagoogiliste kollektiivide ideelis-poliitilise kasvatustöö nõrga korralduse, mõnikord aga ka hooletusse jätmise tagajärjel võib teatud osa õpilaste juures märgata veel usulisi eelarvamusi ja ebausku. Keskkomitee, linna- ja rajoonikomiteed ning kooli komsomoliorganisatsioonid peavad võtma tarvitusele otsustavaid abinõusid kogu ideelis-poliitilise kasvatustöö tõhustamiseks õpilaste hulgas.

Meeles pidades V. I. Lenini juhatust selle kohta, et meie noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine olgu temas kommunistliku moraali kasvatamine, peab kommunistlik noorsooühing kasvutama meie õpilastes stalinliku ajastu inimese parimaid omadusi: sügavat armastust kodumaa vastu, piiratud ustavust Lenini-Stalini üritusele, valmisolekut ületada mistahes raskused ja takistused kommunismi ülesehitamisel.

Võttes arvesse, et kultuurmassiline töö on noorte kommunistliku kasvatusel koostisosaks, peavad ELKNU Keskkomitee, linna- ja rajoonikomiteed ning koolide komsomoliorganisatsioonid korraldama õpilaste hulgalist kaasaotõmbamist kunstilise isetegevuse kollektiividesse, saavutama igas koolis koorikollektiivi, rahvatantsu-, näite-, muusika-, kujutava kunsti jt. ringide loomist. On vaja võidelda kunstilise isetegevuse kollektiivide ja ringide repertuaari kõrge ideelise ja kunstilise sisu eest...

Õpilastes tuleb kasvatada armastust raamatu vastu, viia õpetajate juhtimisel läbi loetud raamatute arutelusid, kirjandusõhtuid ja lugejate konverentse. Juhtivad komsomoliorganid peavad kutsuma kunsti- ja kirjandustegelasi tegema kultuurmassilist tööd õppiva noorsoo hulgas. Õpilaste kasvatamiseks tuleb rohkem kasutada kino, teatrit ja raadiot. ELKNU linna- ja rajoonikomiteed võtavad halvasti osa kohalike ÖNK nõukogude tööst, ELKNU Keskkomitee aga Vabariikliku ÖNK Nõukogu tööst. Rahul ei saa olla ka õppeprotsessis toimivate kehalise kasvatusetundidega. Vabariiklik Kehakultuuri- ja Spordikomitee ning Eesti NSV Haridusministeerium ei juhi rahuldavalt koolide kehalise kasvatusetundite õpetajaid ja kehakultuuritööd koolides.

ELKNU Keskkomitee, linna- ja rajoonikomiteed ning koolide komsomoliorganisatsioonid peavad parandama kehakultuuri- ja sporditööd koolides. On vaja saavutada, et kõik selleks võimelised õpilased võtaksid aktiivselt osa kehalise kasvatusetundidest ja koolide kehakultuurikollektiivide tööst, et iga keskkooliõpetaja oleks VTK ja 7-klassilise kooli lõpetaja OVTK märgi kandja. Õpilaste-sportlaste hulgas tuleb tugevdada poliitilist kasvatustööd.

Koolide komsomoliorganisatsioonide organisatsioonilises töös esineb tõsiseid puudusi. Paljudes koolides on koosolekute päevakorrad standardsed ja koosnevad peamiselt distsipliini- ja edasijõudmise küsimustest. Koosolekute ettevalmistamisele, tööplaanide koostamisele ei tömmata kaasa aktiivi. Paljud õpilased-kommunistlikud noored ei täida üldse komsomoliülesandeid. Mõnedes 7-klassilistes koolides pole seni ajani veel loodud komsomoliorganisatsiooni.

Mitteküllaldaselt tegelevad koolide komsomoliorganisatsioonide komiteed aktiivi — gruppide, klassiorganisatsioonide sekretäride, bürooliikmete jt. õpetamise ja kasvatamisega.

Koolide komsomoliorganisatsioonide töö edu sõltub tunduval määral nende juhtimise tasemest ELKNU Keskkomitee ning linna- ja rajoonikomiteede poolt. Mõned ELKNU linna- ja rajoonikomiteed ei teinud vajalikke järeldusi ULKNU XI kongressi juhendeist, mis nõuavad koolide komsomoliorganisatsioonide töö juhtimise parandamist, süvenevad halvasti koolide komsomoliorganisatsioonide töö sisusse ja osutavad neile vähe praktilist abi. Terve rea komsomolikomiteede sekretärid käivad harva koolides ja tunnevad halvasti koolide tööd ning peaaegu ei esine õppiva noorsoo ees. ELKNU linna- ja rajoonikomiteed ei ole oma juhtimises jõudnud iga koolini ja iga komsomoliorganisatsioonini.

Halvasti on tegelnud koolide komsomoliorganisatsioonide juhtimisega ELKNU Tallinna ja Tartu Linna Komitee, mille tõttu komsomoliorganisatsioonide poolt tehtava ideelis-poliitilise töö tase langes mõnedes koolides äärmiselt madalale. ELKNU Keskkomitee

komitee on samuti vähe tegelnud koolide ja koolide komsomoliorganisatsioonide tööga seoses olevate küsimustega, on osutanud vähe abi komsomoli rajooni- ja linnakomiteedele komsomolitöö parandamisel koolides. Ikka on veel halvasti organiseeritud paremate töökogemuste tundmaõppimine ja levitamine, seda eelkõige poliitharidustöö, komsomoli klassiorganisatsioonide ja gruppide ning 7-klassiliste koolide komsomoliorganisatsioonide tööpraktika osas.

Peab ütleva, et koolide komsomoliorganisatsioonide töös esinevate tõsiste puuduste peamiseks põhjuseks on kriitika ja enesekriitika nõrk tase. Juhtivate komsomoliorganite ülesandeks on igati kaasa aidata kriitika ja enesekriitika arendamisel koolide komsomoliorganisatsioonides, pidades meeles, et seal, kus ei ole kriitikat, ei ole ka revolutsioonilist valvsust, ei ole liikumist edasi, ei ole töö parandamist. Kriitika ja enesekriitika arendamine on selleks lüliks, millest tuleb alata kogu komsomolitöö parandamist koolis.

ELKNU Keskkomitee ning linna- ja rajoonikomiteed peavad otsustavalt parandama koolide komsomoliorganisatsioonide juhtimist. Tuleb jõuda iga koolini, komsomoliorganisatsioonini, osutada neile praktilist abi töös. Me peame igas kesk- ja 7-klassilises koolis saavutama võitlusvõimeliste komsomoliorganisatsioonide loomist, mis koondavad oma ridades enamiku õpilastest.

Parandada pionieriorganisatsiooni juhtimist.

ULKNU XI kongress kohustas komsomoliorganisatsioone parandama pionieriorganisatsioonide juhtimist. Praegu on vabariigi koolides 1163 pionierimalevat 60 126 pioneeriga, mis on 71 prots. pioneerialistest õpilastest. ELKNU IV ja V kongressi ajavahemikul on vabariigi pionieriorganisatsioon kasvanud 14 633 pionieri võrra. Pionierimalevates tehtava töö tase on paranenud, pioneeritöö on muutunud huvitavamaks ja sisukamaks. Sellest kõneleb ka see fakt, et aruandeperioodil on 8248 pioneer astunud ULKNU liikmeteks. Pionieriorganisatsioonid aitavad õpetajail kasvata õpilastes teadlikku suhtumist õppimisse. Pioneerid on kaasõpilastele eeskujuks õppimise ja distsipliinis. Möödunud õppeaastal lõpetas üle 6000 pioneer klassikursuse kiituskirjaga.

Need saavutused pionieriorganisatsioonide töös on olnud võimalikud eelkõige seetõttu, et komsomoli rajooni- ja linnakomiteed on parandanud vanempioneerijuhtide kaadri valikut ja õpetamist. Kui ELKNU IV kongressi ajal 454-st töötavast vanempioneerijuhist 62 ei omanud keskarhitud ning koolides ei töötanud ühtegi mittekoosseisulist vanempioneerijuhti, siis praegu töötavast 589 vanempioneerijuhist omab 70 prots. kesk- ja keskpedagoogilist haridust ning esmakordselt töötavad käesoleval õppeaastal 262 mittekoosseisulist vanempioneerijuhti.

Kuid ELKNU Keskkomitee büroo, rajooni- ja linnakomiteed ning komsomoliorganisatsioonid organiseerivad veel nõrgalt pioneerijuhtide kaadri õppust, rahuldavad nende sageda vahetumisega.

ELKNU Keskkomitee büroo arutas Haapsalu Rajooni Komitee aruannet pionieriorganisatsioonide juhtimisest. Küsimuse ettevalmistamine ja arutamine näitas, et pioneeritöö selle rajooni koolides on madalal tasemel, et ei arvestata laste vanuselisel erinevust ja huvisid, halvasti on korraldatud poliitkasvatustöö pionieriorganisatsioonides ja koolide komsomoliorganisatsioonid seisavad eemal pioneeritööst.

Poliitkasvatusliku töö nõrk korraldus kutsub sageli esile pioneeride eemaldumise pionieriorganisatsioonist.

ELKNU Keskkomitee, linna- ja rajoonikomitee ning koolide komsomoliorganisatsioonide ees seisab ülesanne parandada pionieriorganisatsioonide juhtimist, tõsta pioneerikoonduste ja üldse kogu pioneeritöö taset, saavutada, et pioneeritöö oleks huvitav, sisukas ja kasvataks lapsi nõukogude patriotismi, Nõukogude kodumaale ja kommunistlikule parteile piiritu ustavuse vaimus. Pionieriorganisatsioon peab kasvata pioneeere õppimisse ja ühiskondlikku töösse teadliku suhtumise vaimus, aitama õpilastel hästi õppida. Komsomoli rajooni- ja linnakomiteed peavad veelgi parandama pioneerijuhtide kaadri valikut ja õpetamist. Otsustavalt tuleb lõpetada pioneerijuhtide kaadri sagedane vahetamine. Tuleb meele pida, et pioneeritöös omab kesket kohta pioneerijuht, kelle tööst on suurel määral kogu pioneerimaleva töö edu.

Pioneerijuhtide kaadri ettevalmistamisel omavad tähtsat kohta pedagoogilised õppeasutused — Tallinna ja Tartu Õpetajate Instituut ja Rakvere, Haapsalu ja Vildjandi Pedagoogiline Kool. Rakvere Pedagoogilise Kooli juures töötab pioneerijuhtide osakond ja Vabariiklik Vanempioneerijuhtide Kool. Peab ütleva, et vastavad linna-

ja rajoonikomiteed ning eelkõige ELKNU Keskkomitee abistavad veel vähe pedagoogilisi õppeasutusi pioneeritöö õpetamise parandamisel. Seetõttu jäi neis koolides õpetamine sageli maha pioneerorganisatsiooni töö uutest vormidest, kulgedes vananenud tõekspidamiste järgi. Halvasti on korraldatud pioneeritöö praktika.

Suurt abi pioneerorganisatsioonidele, eelkõige pioneerijuhtidele peavad osutama Vabariiklik Pioneeride Palee ja rajoonide pioneerimajad, milliseid töötub vabariigis 7. Pioneeride Palee ja pioneerimajade töös esineb veel suuri puudusi. Käesoleva õppeaasta algul aitas ULKNU Keskkomitee ELKNU Keskkomiteel sügavalt analüüsida Vabariikliku Pioneeride Palee ja Tartu ning Pärnu Pioneerimaja tööd, avastada puudused nende töös ja välja töötada abinõud nende kõrvaldamiseks. Vabariiklik Pioneeride Palee ei ole veel muutunud meetoodiliseks keskuseks, ei tegele paremate töökogemuste tundmaõppimise, nende üldistamise ja levitamisega. Pioneeride Palee on halvasti seotud koolidega, õpetajate ja pioneerijuhtidega, kultuuri- ja teaduseasutustega.

Meie ülesanne seisneb selles, et muuta Pioneeride Palee ja pioneerimajad pioneeritöö meetoodilisteks keskusteks vabariigis.

Kindlustada õpilaste sisukas suvepuhkus.

Praegu, pärast lõpu- ja üleminekueksamite sooritamist, seisab komsomoliorganisatsioonide ees järjekordse ülesandena pioneeride ja õpilaste suvise puhkeaja veetmise organiseerimine. Eeloleval suvel alustab tööd 33 ametiühingute poolt organiseeritavat pioneerilaagrit, kus veedavad kasulikult ja kosutavalt oma suvepuhkuse üle 11 tuhande pioneeri ja õpilase.

Peab märkima, et ULKNU Keskkomitee VI pleenumi otsust „Komsomoliorganisatsioonide osavõtust pioneeride ja kooliõpilaste suvise puhkeaja ettevalmistamises ja läbiviimises“ täidetakse veel aeglaselt. Mõned komsomoli rajoonikomiteed suhtusid vastutustundetult õpilaste suvepuhkuse organiseerimisse, ei organiseerinud õigeaegselt kaadri valikut ja ettevalmistust pioneerilaagrite jaoks, ei omanud konkreetseid plaane suviseks tööks linnajäätajad lastega. Ei saa märkimata jätta ka seda, et ametiühingute vabariiklikud komiteed, kes organiseerivad pioneerilaagrit, ja Eesti NSV Ametiühingute Nõukogu hilinesid tunduvalt pioneerilaagrite ettevalmistamise alustamisega.

ELKNU Keskkomitee, rajooni- ja linnakomiteede ning kõigi komsomoliorganisatsioonide ülesandeks on kiiresti kõrvaldada veel esinevad puudused ja hästi organiseerida õpilaste ja pioneeride suvepuhkus. Suvisele tööle lastega tuleb suunata parimad pedagoogid ja pioneeritöötajad, igati tõsta selle töö kasvatuslikku taset.

Tuleb saavutada, et iga pioneerilaager oleks õigeaegselt valmis laste vastuvõtuks, tagada alates esimesest päevast laagris kõrge kasvatusliku töö tase kõigis vahetustes. Pioneerilaagrite töös tuleb vältida vigu, mis esinesid eelmisel aastal. Paljudes laagrites esines möödunud aastal juhtumeid, et organiseeriti üleliia igasuguseid massiüritusi laste puhkuse kahjuks. Me peame saavutama, et iga pioneer, kes viibib laagris, mitte ainult hästi puhkaks, vaid ka täiendaks oma teadmisi, omandaks uusi kogemusi. Kogu töö pioneerilaagris peab rajanema laste initsiatiivile ja isetegevusele, arvestades nende vanust, teadmiste taset ja huvisid.

Suvel tuleb organiseerida ka suvepuhkuse veetmist lastega, kes jäävad suveks linna. Eelmiste aastate kogemused on näidanud, et üks paremaid suvise töö vorme linnajäätajate lastega on linna-pioneerilaager. Linnalaagris tuleb lastele korraldada huvitavaid mängu, ekskursioone ja matku, organiseerida mitmesuguseid ringe jne.

Sageli arvatakse, et maaõpilaste ja -pioneeridega ei ole vaja suvel mingisugust tööd organiseerida, et nad töötavad kolhoosis ja on sellepärast kogu aja värskes õhus. See arvamus on väär. Suvine töö lastega maal omab teatavaid iseärasusi. Maal on vaja organiseerida kas koolide või kolhooside juurde pioneeride koondmalevad. Koondmalevate töö on väga mitmekesine — õpilased abistavad jõukohaselt kolhoosis põllutöödel, umbrohutõrjel, loomade ja lindude eest hoolitsemisel, rajavad kolhoosides ilu- ja viljapuuaedu jne. Selle kõrval organiseerib koondmalev maaõpilastele ja -pioneeridele palju huvitavaid üritusi, nagu mängu, matku ja ekskursioone, mitmesuguste ringide tööd. Koondmalevate tööst maal peavad aktiivselt osa võtma koolide õpetajad, küla komsomoliaktiiv ja pioneerijuhid.

Kogu suvise töös tuleb laiialdselt läbi viia matku ja ekskursioone, kehakultuuri- ja spordiüritusi.

Parandada õpetajate komsomoliorganisatsioonide tööd.

Nõukogude valitsus, bolševike partei ja suur Stalin on ümbritsenud nõukogude õpetaja igapäevase hoolega.

ULKNU XI kongress seadis komsomoliorganisatsioonide ette ülesande igati tõsta õpetaja autoriteeti ja osutada temale abi vastutusrikkas töös. Ellu viies ULKNU XI kongressi otsuseid on komsomoli rajooni- ja linnakomiteed parandanud tööd noorte õpetajatega ja õpetajate komsomoliorganisatsioonide juhtimist. Selle tulemusena on kasvanud õpetajate komsomoliorganisatsioonide ja õpetajate-kommunistlike noorte arv. Kui ELKNU IV kongressi ajal oli vabariigi koolides 48 õpetajate komsomoliorganisatsiooni 213 õpetaja-kommunistliku noorega, siis praegu on 204 organisatsiooni 1146 õpetaja-kommunistliku noorega.

Kuid koos sellega tuleb märkida, et mõned õpetajate komsomoliorganisatsioonid ei ole küllalt võitlusvõimelised ja ei ole leidnud veel oma õiget kohta õppe-kasvatustöö parandamisel koolis.

ELKNU Keskkomitee büroo arutas Antsla Keskkooli õpetajate komsomoliorganisatsiooni tööd. Selgus, et õpetajate komsomoliorganisatsioon ei võitle kõrge ideelisuse eest õppetöös, õppeedukuse ja distsipliini tõstmise eest koolis, ei tegele õpetajate ideelis-poliitiliste teadmiste ja pedagoogilise meisterlikkuse tõstmisega. Selline olukord oli ka reas teistes õpetajate komsomoliorganisatsioonides.

Kogu õppe-kasvatustöö parandamiseks koolides tuleb õpetajate komsomoliorganisatsioonidel laialdaselt arendada pedagoogilistes kollektiivides kriitikat ja enesekriitikat, mille tase on seni mitterahuldav.

Õpetajate komsomoliorganisatsioon peab alaliselt hoolitsema noorte õpetajate ideelise ja kultuurilise taseme ning pedagoogilise meisterlikkuse tõstmise eest, osutama neile abi pedagoogilistesse õppeasutustesse kirja teel õppima asumisel, abistama neid õppimises ja kontrollima nende õppimist. On vaja saavutada, et õpetajad-kommunistlikud noored oma õppetöös ja elanikkonna hulgas tehtavas ühiskondlikus töös oleksid kõigile õpetajatele eeskujuks.

Õpetajate komsomoliorganisatsioonide ülesandeks on aktiivselt osa võtta õpilaste komsomoli- ja pioneiriorganisatsioonide tööst, tõmmates sellele tööle kaasa kogu pedagoogilise kollektiivi.

Komsomoli rajooni- ja linnakomiteed ning ELKNU Keskkomitee peavad tõsiselt parandama õpetajate komsomoliorganisatsioonide juhtimist, kõrvaldama nende töös esinevad puudused.

Komsomoli osavõtt tööst õpilaste vanematega.

Nõukogude kool teostab meie õpilaste kommunistlikku kasvatamist, valmistab neid ette kõrgelt haritud ja teadlikeks kommunistmehhitajateks. Kogu õpilaste kommunistlik kasvatustöö peab toimuma kooli ja kodu tihedas koostöös.

Koolis tehtav kasvatustöö ei saa anda soovitavaid tulemusi, kui perekond ei jätku ja ei kindlusta kooli kasvatustööd. Meil esineb aga fakte, millal üksikud lastevanemad isegi takistavad õpilasi astumast komsomoli- või pioneiriorganisatsiooni ridadesse. Et kasvatus koolis ja kodus oleks ühtne, peavad juhtivad komsomoliorganid aitama õpetajail teha pedagoogilist propagandat lastevanemate hulgas. Õigesti toimivad Rapla ja Elva rajooni komsomolikomitee, kes koos haridusosakonnaga korraldavad lastevanemate konverentse laste kommunistlikust kasvatuses perekonnas. Lastevanemaid tuleb tutvustada kooli elu ja ülesannetega, nõukogude pedagoogika alustega, komsomoli- ja pioneiriorganisatsioonide tööga. Komsomoli- ja pioneiriorganisatsioonid peavad lastevanemaid laiemalt kaasa tõmbama oma üritustesse, üldse tihendama sidet õpilaste kodudega.

Lastekodude eest hoolitsemine on komsomoli kohus.

ULKNU XI kongress seadis komsomoliorganisatsioonide ette ülesande ümbritseda alatise hoole ja tähelepanuga lapsi, kes on jäänud vanemateta, osutada haridusorganitele süstemaatilist abi lastekodude töö parandamisel.

Vabariigi komsomoliorganisatsioonid, täites ULKNU XI kongressi ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrust lastekodude töö parandamisest, on osutanud mõningal abi haridusorganeile ja lastekodudele. 27 lastekodu juurde on loodud aiad, neist 14 viimastel aastatel, rajatud 25 spordiväljakut, üle 20 töökoja, kõigis lastekodudes on raamatukogud üle 40-tuhandelise raamatute üldarvuga. Paranenud on ka kasvatustöö lastekodudes, kasvandike õppeedukus ja pioneerimalevate töö.

Kuid mõned ELKNU rajooni- ja linnakomiteed ei täida veel rahuldavalt ULKNU XI kongressi juhendeid. Käesoleva aasta algul ELKNU Keskkomitee kontrollis kahekümne lastekodu olukorda. Selgus, et ELKNU Rapla, Valga, Rakvere, Elva ja Haapsalu Rajooni Komitee ning Tallinna ja Tartu Linna Komitee ei ole mingit nime-tamismäärset abi osutanud lastekodudele töö parandamiseks.

Komsomoliorganisatsioonide ülesandeks on aidata haridusorganeil parandada tööd lastekodu pedagoogilise kaadriga, organiseerida nende ideelis-poliitilist ja erialast õppust. Lastekodudesse tuleb suunata tööle paremaid õpetajaid-kommunistlikke noori.

Kirjandus ja kunst on õpilaste tähtis kasvatus-vahend.

Tähtsat kohta õpilaste kommunistlikul kasvatamisel, koolide komsomoli- ja pioneerorganisatsioonide töös omavad kirjandus ja kunst. 1951. a. jaanuaris arutas ELKNU Keskkomitee büroo laste- ja noorsookirjanduse olukorda meie vabariigis. Viimastel aastatel on mõningal määral paranenud lastele ja noortele väljaantavad teosed. Mõõdundun aastal ilmus 44 teost peaaegu poolemiljonilise üldtiraaziga. Kuid vaatamata mõningatele edusammudele on olukord laste- ja noorsookirjanduse alal ebarahuldav. Eelkõige on puudulik ilmuv kirjandus temaatiliselt. Eesti Riiklik Kirjastus võttis arvesse käesoleva aasta plaani koostamisel esinenud puudusi ning püüab neid kõrvaldada, kuid EN Kirjanike Liidu juhatus realiseerib väga aeglaselt oma lubadusi laste- ja noorsookirjanduse parandamise osas.

Ka lasteajakirja „Pioneer“ töös esines suuri puudusi. ELKNU Keskkomitee poolt läbiviidud ajakirja töö arutelul näitasid nõupidamisest osavõtjad õigesti, et „Pioneer“ ei ole leidnud töös vajalikku suunda. Ajakirjas avaldatakse palju juhuslikku materjali. Peab ütleva, et selles oli süüdi ka ELKNU Keskkomitee, kes halvasti juhtis ajakirja toimetuse tööd. Viimasel ajal on ajakirja „Pioneer“ sisu paranenud, kuid toimetusel seisab ees veel suur töö, et ajakiri muutuks sügavalt ideeliseks ja kõrgesti kunstipäraseks.

Tõsist abi pioneerorganisatsioonidele osutab laialt levinud ajaleht „Säde“. Kuid ajalehe „Säde“ töös on veel ka puudusi.

Ajaleht „Noorte Hääl“ ja „Stalinskaja Molodjož“ avaldavad harva materjali abiks pioneerijuhtidele, samuti ei valgusta nad rahuldavalt koolide komsomoli- ja pioneeritöö küsimusi, eelkõige aga õpetajate osavõttu organisatsioonide tööst.

Ka Eesti NSV Haridusministeeriumi häälekandja „Nõukogude Õpetaja“ valgustab vähe koolide komsomoli- ja pioneeritöö küsimusi, eelkõige aga õpetajate osavõttu organisatsioonide tööst.

Vabariigi teatrid ei rahulda õpilaste nõudmist ja huvisid. Teatrite repertuaaris on vähe teoseid õpilastele ja harva korraldatakse õpilasetendusi. Siinjuures tahaksin üles tõsta nukuteatri küsimuse. Vabariigi mitme teatri juures töötab nukuteatri trupp. Kuid see on teatrite juures täiesti teisejärguline, on jäetud peaaegu täiesti omapead. Neid truppe juhitakse halvasti ja seetõttu on etenduste tase sageli madal.

Samuti on vajalik, et Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Kultuurhariduslike Asutuste Komitee ja Eesti NSV Kinematograafia Ministeerium parandaksid tööd koolinoorsoo hulgas. Peab ütleva, et kultuurhariduslike asutuste töötajad aitavad vähe koole kunstilise isetegevuse arendamisel. Samuti suuri puudujääke esineb õpilaste kinoalases teinendamises, eriti maal.

ELKNU kongress peab pöörduma kõigi meie kirjanike, kunstnike, heliloojate, teatri ja kino alal töötajate poole palvega, et nad oma loominguga aktiivselt võtaksid osa õpilaste kommunistlikust kasvatamisest, looksid õpilastele kõrge kunstilise väärtusega teoseid.

Nõukogude võim, bolševike partei ja armastatud seltsimees Stalin on andnud eesti noorsoole võimaluse vabalt õppida, omandada teadmisi. Kogu vabariigi komsomoliorganisatsiooni ülesanne on igati abistada partei ja nõukogude organeid kooli edasisel tegevdamisel ja arendamisel, kogu kommunistliku kasvatustöö parandamisel õpilaste hulgas, õpilaste kasvatamisel nõukogude võimule, bolševike parteile ja armastatud seltsimees Stalinile piiritu armastuse ja ustavuse vaimus.

Rahvalikust ja rahvavastasest kirjandusest.

(Märkmeid kirjanduse arenemisest imperialismi ja kodanlik-demokraatlike revolutsioonide ajajärgul Eestis XIX saj. lõpust kuni 1917. a. Veebruarirevolutsioonini.)

ENDEL SÕGEL.

(Algus vt. „Nõukogude Kool“ nr. 5, 1951.)

1905. A. REVOLUTSIOONI TAANDUMINE JA LUUASAAMINE (1906—1907).

1905. aasta revolutsioon saavutas oma haripunkti 1905. a. detsembris. Detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumisele järgnes revolutsiooni järkjärguline mõõn. Tsaari-Venemaa valitsevad klassid kasutasid detsembriülestõusu lüüasaamist selleks, et revolutsiooni kõikjal maha suruda. Nii oli see ka Baltimaadel. Eestis ühinesid revolutsiooni mahasurumiseks tsaarivõimu liitlastena balti parunid ja eesti kodanlus. 19. detsembril saabusid nende soovil esimesed karistussalgad raale. Nende tegevuse tagajärjel mõrvati ligi 300 inimest, sadu inimesi peksti poolsurnuks ja pandi vanglasse. Rüüstati töölisorganisatsioonid. „Kuid revolutsioon polnud veel maha surutud. Töölised ja revolutsioonilised talupojad taganesid pikkamisi, võideldes.“¹

1906. a. kevadel algasid streigid uue hooga. VSDTP organisatsioonid Eestis korraldasid oma töö ümber vastavalt Lenini ja Stalini õpetusele proletaarse partei taktikast revolutsiooni taandumise perioodil. Uue taktika kasutamine aktiveeris revolutsioonilist võitlust; see andis suuri tulemusi sõja- ja mereväes. 19. juulil 1906. a. toimus ülestõus ristlajal „Pamjat Asova“, millele järgnes aga verine arveteõendamine ülestõusnute kallal. Tallinna proletariaat vastas sellele protestistreibiga, millest võttis osa üle 10 000 töölise. Toimus rida streike ka teistes linnades.

Tsaarivalitsus mõistis, et ainult repressioonidega ei suuda revolutsiooni maha suruda. Revolutsiooni jõudude nõrgestamiseks kutsuti kokku I Riigiduum. Kuid see ei suutnud täita temale pandud lootusi. Sellele järgnes sõjakohtute aktiivne tegevus, mille otsuste alusel hukati Eesti- ja Liivimaal ligi 500 inimest.

VSDTP Tallinna Komitee tegi väga energilist tööd parteiorganisatsioonide tugevdamiseks. 1907. a. veebruaris toimus VSDTP Eesti organisatsiooni esimene konverents Terijõel, kus võeti vastu bolševistlikud resolutsioonid.

¹ UK(b)P ajalugu. Lühikursus, Tallinn, 1946., lk. 84.

Valitsusevõimud tugevdasid pealetungi tööliklassi ja tema partei vastu. 3. juunil 1907. a. saadeti laiali ka II Riigiduuma. Algas Stolõpini reaktsiooni periood. Koos üldise rünnakuga bolševike organisatsioonide vastu areteeriti ka Tallinna parteikomitee 1907. a. suvel peaaegu terves koosseisus. Algas reaktsiooni kõige verisem terror kõige progressiivse vastu.

Kuidas kajastub revolutsiooni taandumise periood eesti kirjanduses? Näeme endiselt kahte poolust eesti kirjanduses: ühel pool rahvalik kirjandus eesti proletaarse kirjanduse ja kriitilise realismi näol, teisel rahvavastane kirjandus, peamiselt „Noor-Eesti“ rühmituse sulesepitsuste näol. Sel perioodil teenib rahvalik kirjandus revolutsiooniliste rahvahulkade huve, paljastades reaktsiooni nurjatuid võtteid. Rahvavastane kirjandus teenib aga samal ajal kontrerevolutsioonilise kodanluse huve, olles kodanluse abiliseks revolutsiooni mahasurumisel.

Rahvalik kirjandus võitleb töörahvahulkade huvide eest väga energiliselt. Tolle aja rahvalikus kirjanduses on asetatud tähtsale kohale küsimused, nagu töörahvahulkadele õige taandumise oskuse õpetamine, tsaarivõimu ja kodanluse tegevuse (karistussalgad jms.) paljastamine, riigiduumade tõelise olemuse näitamine, kodanlike natsionalistide kui revolutsiooni ja kontrerevolutsiooni vahel kompromissi sobitajate paljastamine, töörahvahulkade revolutsioonilise võitluse aus ja õiglane kajastamine. See kõik oli vajalik selleks, et säilitada rahvahulkades revolutsioonilist võitlusvaimu ja süvendada nendes veendumust, et võitlust tuleb jätkata revolutsiooni täieliku võiduni.

Selle perioodi rahvaliku kirjanduse iseloomustamiseks peatume albumitel „Edasi“ II (1906), „Tagasi“ (1907), poliitilise pilkekirjanduse väljaannetel, mis sisaldavad rea proletaarsete ja demokraatlike kirjanike töid, ja real eraldi ilmunud teostel (Müntheri „Sulejoonistused“ 1906. a., Vilde „Seadusemees“ ja „Nimekiri“ — mõlemad 1906. a.).

Revolutsiooni taandumise perioodil etendab rahvalikus kirjanduses tähtsat osa poliitiline pilkekirjandus. Siin on teenäitajaks proletaarsed kirjanikud, toetudes seejuures Peterburi revolutsioonilise kirjanduse eeskujule. Peterburis ilmuva pilkeajakirja „Пулемет“ eeskujul hakkavad eestikeelset poliitilist pilkekirjandust välja andma vennad J. ja P. Lilienbachid ja Eduard Vilde. 1906. a. mais ilmub Peterburis poliitilise, ilukirjandusliku, pilke-, nalja- ja pildiajakirja „Tiiu Tasane“ 1. number. „Kõige kibedamal võitlusajal, kevadel 1906,“ kirjutab J. Lilienbach hiljem, „panime Peterburis kadunud venna ja parema seltsimehega, Peetriga, seltsis selle revolutsioonilise ajakirjakese käiku.“ Sellest ajakirjast sai ilmuda 3 numbrit (4. nr. konfiskeeriti), väljaande ilmumine jätkus „Tapri“ nimetuse all. 1906. a. lõpust peale õnnestus J. Lilienbachil Tallinnas väljaannet jätkata „Lendlehe“ pilkenumbrite nimetuse all kuni 1907. a. suveni, kusjuures iga number kandis eritiitlit („Kuulipilduja“, „Valinali“, „Rooskaja“ jne.). 1906. a. sügisel hakkas Ed. Vilde toimetusel ilmuma „Kaak“, mida sai ilmuda tegelikult ainult 3 numbrit. Peale selle ilmus veel rida pilkelehti J. Lilienbachi väljaandel väljaspool „Lendlehe“ seeriat.

Poliitilised pilkelehed on rahvaliku kirjanduse üheks osaks, olles seejuures väga painduvaks vahendiks reaktsiooni nurjatuste paljastamisel revolutsiooni taandumise perioodil. Nende ideestik tervikuna vajab põhjalikku eriuurimist. Siinkohal mõned märkused nende üldise

palge iseloomustamiseks. Poliitilistes pilkelehtedes paljastati teravalt kokkuleplasi, kes püüdsid töörahvahulki endiselt petta 17. oktoobri manifestiga. Nendeks olid vene kadetid ja eesti eduerakondlased. UK(b)P ajaloo lühikursuses selgitatakse, et 17. oktoobri manifest oli „...rahvahulkade petmine, tsaari manööver, teatav hingetõmbamine, mida tsaaril oli vaja selleks, et suigutada kergeusklikke, võita aega, koguda jõudu ja anda siis revolutsioonile hoop“ (lk. 78).

Tsaari manifesti olemust paljastas poliitiline pilkekirjandus väga mitmesugusel viisil ja mitmesuguseid vahendeid kasutades. Mõned näited. Pilkeajakirjas „Tiiu Tasane“ nr. 1 tehakse seda J. Lilienbachi poolt koostatud uute vanasõnade vormis: „Täna vabadusemanifest, homme sõjaseadus“, kus „ööl üheksa läbiotsimist“. Peaaegu kõigisse Lilienbachi väljaandel ilmunud pilkelehtedesse on paigutatud pilte üldise pealkirja all „Sõjaseadus Eestimaal“, samuti avaldatakse siin silmapaistval kohal neid materjale, mille Tallinna või Tartu tsensor oli ära keelanud pärast 17. oktoobri manifesti (ja millest palju oli suunatud balti parunite ja eesti kodanluse koostöö paljastamisele ning nende rahvavastase tegevuse näitamisele). Seega aitas poliitiline pilkekirjandus laiadel töörahvahulkadel õigesti mõista 17. oktoobri manifesti tõelist olemust.

Et rahvahulkade tähelepanu revolutsioonist kõrvale juhtida, võttis tsarism kasutusele riigiduuma-poliitika. See oli sobivaks platsdarmiks kodanlusele, kes lootis tsarismiga kokku leppides kiirendada revolutsiooni likvideerimist. Teatavasti oli revolutsiooni esimesel etapil (1903. a. veebr. — 1917. a. veebr.) bolševike strateegias ülitähtsaks küsimuseks tsarismiga kokkulepet taotlevate jõudude isoleerimine. Bolševike partei juhid Lenin ja Stalin paljastasid energiliselt I Riigiduuma reaktsioonilist olemust. 1906. a. veebruaris kirjutas V. I. Lenin üleskutses „Peterburi linna ja ümbruse kõigile mees- ja naistöölistele“: „Töölised ja talupojad! Ärge uskuge politseilikku ja mõisniklikku duumat. Mitte rahvaesindajaid ei kutsuta sinna, vaid rahvavaenlasi — paremaks sobinguks tööliste vastu ja talupoegade vastu.“² „Duuma ei ole rahva parlament, vaid ta on rahvavaenlaste parlament...“ kirjutas seltsimees Stalin 1906. a. märtsi algul.

Juhindudes bolševike partei juhtide suunavatest seisukohtadest, on ka eesti rahvalik pilkekirjandus võtnud osa riigiduuma-poliitika paljastamisest, sidudes selle kadetliku eduerakonna paljastamisega.

Juba pilkelehes „Tiiu Tasane“ nr. 1 (1906. a. mais) kirjeldatakse pealkirja all „Riigiduuma saadikud Eestimaalt“ I Riigiduuma saadikute Hellati, Lubja, Paptšinski revolutsiooniliste rahvahulkade vastast olemust. Teravalt paljastatakse rahvalikes pilkelehtedes kadette ja nende eestlastest abimehi — J. Tõnissoni „eduerakonda“ ning viimase koostööd balti parunitega rahvahulkade vastu. See läbib peaaegu kõiki „Tiiu Tasase“, selle järglaste „Tapri“ ja „Pilkelehe“ ning erinimetustega pilkelehtede ja Vilde „Kaagi“ numbreid.

Lilienbachi pilkeajakirjas „Tiiu Tasane“ nr. 3 (1906. a.) iseloomustatakse J. Tõnissoni järgmiselt: „Kuda Tõnisson möödaläinud novembrikuust saadik higistas, et oma südamesoppidest veel viimaseid mustuselärtsusi sotsiaaldemokraatidele (s. o. marksistidele — E. S.) kaela kupatada. Et higi tilkus habemest. — „Kõrilõikajad, laastajad,

² В. И. Ленин, Соч., т. 10, стр. 109.

maahävitajad, hullumeelsed, rüüstajad... — Ega neid sõnu „karistussalkade“ pihta ei sihitud. — Ja kui register lõppes, siis väntas mees jälle algusest peale — nagu leierkastilugu kunagi... „Postimehes“, „Lindas“, „Sädemetes“, „Elus“... kõigis akkordides. — Ja kui kant-sikud vuhisedes, püssikuulid kiunudes ja Saksa üleaedsed rõõmu-joovastuses lällutades ja „hosianna! kes tuleb rahustamise ja korra nimel!“ karjudes sedasama viisi kaasa venitasivad — küll see väntajale mõnus pidi kuulduma, ega ta muidu edasi poleks vändanud.“

„Tapris“ nr. 5 iseloomustatakse J. Tõnissoni ja tema „rahvameelset eduerakonda“ (ehk rahva keeles, nagu pilkeleht märgib, rahameelset uduerakonda), kasutades selleks ajalehesõnumi vormi: „R a k v e r e s oli „Eesti Eduerakonna“ koosolek. 6. aug. Tallinnast saadetud ja muidugi Tartus nimetatud koosoleku juhataja J. Speek soovis lõpuks, nagu ajalehed teatavad, „et Eesti rahva seast kord tublid minist-rid, kubernerid, pristavid, urädnikud ja linnavahid tuieksivad“. — Tublid linnavahid, urädnikud, strashnikud, sandarmid ja sala-politseinuuskurid meil juba ongi, nagu „Eduerakonna mehed“ väga hästi teadvad, nii et päris asjata on veel paremaid soovida. Ja ka suuremad politseivõimumehed, nagu Tõnissoni sõber Tauts, ei puudu meie rahva, õigem ütelda „Eduerakonna“ liikmete seas.“

„Lendlehe“ pilkenumbrites (mis alustasid ilmumist 1906. a. dets. Tallinnas) jätkub võitlus Tõnissoni erakonna reaktsioonilise olemuse paljastamiseks. „Pilkelehes“ („Lendleht“ nr. 1) iseloomustatakse balti sakslaste ja eduerakondlaste ühist rinnet järgmiselt: „Tõnisson (Rütli-le): Kuule, vennas, sa oled ikka nupukas mees, mis sa arvad, kui me endi erakonna nime muudaksime?... Kõige paremaks arvan nii: Eesti rahvameelne nellaeduerakond.³ Rütli: Ja tuu om üts kõik.“ Pilkeleht „Valinali“ („Lendleht“ nr. 4) on peaaegu tervikuna suunatud J. Tõnissoni ja temataoliste poliitika vastu. Siin paljastatakse „eduerakonna“ tihedat koostööd mõisnikega.

Sama temaatikat käsitletakse Ed. Vilde „Kaagi“ numbrites. Siin nimetatakse Tõnissoni erakonda „rahameelseks kaduerakonnaks“. Eesti kodanluse ja balti mõisnike vahelise koostöö kohta kirjutatakse: eduerakondlane I Riigiduuma saadik Rütli ütleb mõisnikule: „Meie ei taha ka viha kanda teie peale kõige selle verise vägivalda pärast, mis teie ka mõnele meie jüngrile rahva seas oma sõgedas hullukoera-vihas tegite, meie tahame teiega ka edaspidi kapitalismuse vastaste hävitamiseks käsikäes käia. Aga teie ei tohi meid enam ässitajaiks söimata, meid valitsuse ja mõistliku seltskonna ees kahtlustades! Mingu lahti teie sõgedad silmad, et teie oma õiged sõbrad ära tuneksite.“

„Lendlehes“ nr. 13 (1907) iseloomustatakse vene kadettide ja eesti eduerakondlaste ühist palet järgmiselt:

„K a d e t t. Molluskite ehk tümaelukate tõugu lihav loom. Ilma selgroota. Päratu suure suuga... Ajab aastas mitu korda karva, mis looma vananemisega ikka mustjamaks muutub. Ehitab oma pesa kõnetoolidesse... E d u e r a k o n d l a n e. Ulemalnimetatud looma Põhja Baltimaal elutsev haru-tõug. Palju mustjam kui eelmine ja veel suu-

³ Tõnissoni partei kandis nimetust „Eesti Rahvameelne Eduerakond“, balti sakslased nimetasid oma parteid „Balti Konstitutsiooniliseks Parteiks“, siit nimetus „Balti nella“, mis on tuletatud saksakeelsest sõnast „konstitutionelle“. — E. S.

rema suuga... Punane värv ajab ta vihale. Püüab omale igale poole pesasi ehitada."

Eespool nägime, et revolutsiooni taandumise ajajärgul andis eesti rahvalik kirjandus poliitilise pilkekirjanduse näol väärtusliku panuse eesti kodanlike natsionalistide — eesti rahva kõige õelamate vaenlaste — poliitilise näo paljastamiseks, kiskudes neilt „rahvasõprade“ maski ja näidates neid seesugustena, nagu nad olid: tsarismiga leppe taotlejad, revolutsiooni lämmatamise organiseerijad liidus vene ja balti-saksa kodanlusega. See on selle ajajärgu eesti rahvaliku poliitilise pilkekirjanduse üks iseloomustavamaid jooni.

Selle kõrval on käsiteldaval perioodil ülalnimetatud pilkelehtedes tähtsal kohal rahvahulkadesse veendumuse sisendamine, et uus revolutsiooniline tõus peab saabuma. Selleks tuli paljastada kokkuleplasi ja seda tehti tõhusalt, nagu nägime eespool. Selleks tuli kasvatada viha tsaarivõimu ja tema arvukate käsilaste vastu. Seda tehti ühelt poolt karistussalkade julmuse tõetruu näitamisega, teiselt poolt rahva otsustava vastupanu kujutamise „rahustajatele“. Käesoleva ülevaate raamides ei ole võimalik loetleda kõiki abinõusid, mida selleks rakendas poliitiline pilkekirjandus, seetõttu vaid mõned näited.

Karistussalkade julmuse paljastamine algab esimese pilkelehe („Tiiu Tasane“) esimese numbrilise illustratsioonide ja luuletustega. Samas numbris mõistab A. Tammsaare hukka karistussalkade tegevuse: „Tungivad, vabadusele, inimesesuo-idealide poole püüdvad südamed on tuksumise järele jätnud... Ühede maaslamajate tardunud silmad vaatavad üles poole ja nendele särab ilmotsatusest linnutee vastu; teiste silmad on maa poole pöördud, ja need näevad seal verega kaetud vabaduseteed, kolmandad jääsed pilgud silmitsevad auravaid varemeid. Ja ometi särasivad need silmad kord täis elutuld, täis palavat vabadusetungi inimsuo-idealide poole.“

„Tiiu Tasane“ 3. numbris näidatakse maaküsimuse „lahendamist“ pildil, mis kujutab kaevukoogu külge poodud talupoega. Pildi all on tekst: „Meie põllumajanduse (s. o. võlla-) küsimuse kõige lihtsam otsustamine.“ Samas numbris parodeerib proletaarne luuletaja Mart Mõru (G. Tikerpuu) kirikulaulu „Las ma läen“ ja kirjutab: „Las ma läen, las ma läen/ sinna, kus nagaikat näen./ Minu hing siit ära jõuab,/ vangikotta väga nõuab,/ kuhu kõdunema jäen.“/... Ohkeääl, ohkeääl/ kõlab minu vastu seal./ Seal on rauad, seal on rauad,/ seal on piinapingid, lauad,/ mis ma kingituseks saan.“

„Tapper“ nr. 4 kirjutab: „Balti mõisnikkude kiidetud rüütlimeelsus tuli mineval talvel selgesti nähtavale, kui nad naisi ja lapsi peksivad.“ Samas numbris kirjutab Mart Mõru märkuse all „Sisu tõsisest elust, vormi Dr. Veskelt laenanud“ järgmist:

*Minge üles mägedele,
vaatke alla orusse!*

— — — — —
*Vaatke, kuda võllasambad
uusi ohvreid ootavad,
vaatke, kuda tuleleegid
taeva poole tõusevad,
ja siis hüüdke rõõmu tuljul:
„Ilus oled isamaa.“*

Pilkeajakirjas „Tapper“ nr. 5 parodeerib M. Mõru F. Kuhlbarši luuletust „Kui Kungla rahvas kuldsele a'al“:

*Kui vaene rahvas raskel a'al
kord hakkas õigust nõudma,
siis P e s u k a r u (s. o. Bezobrazov — E. S.) Eestimaa
läks õnnetumaid lööma. — — —
Läks aga püssipaukudel,
läks aga nuudi laksudel...
läks laksudel, läks laksudel...
Siis vangistati, tapeti —
püss mängis surma lugu
ja tuubiti ja pekseti
vaest vaese rahva sugu.*

— — — — —

Kasutades ajalehesõnumi vormi iseloomustatakse samas numbris töörahvahulkade vastupanu reaktsiooni metsikustele:

„Riias, 9. aug. Kuberneril loaga kutsutakse elanikka ajalehtede teel üles selleks otstarbeks raha ohverdama, et poliitseiametnikkudele, kellede elu hädaoht varitseb, kuulikindlaid ülikondasi muretseda. Kroonule endale käivat asi üle jõuu, sellepärast olevat elanikkude kohus appi tulla; annetusi võetavat pankades ja ajalehtede toimetustes vastu. — „Tapperi“ toimetust selle jaoks andeid vastu ei võta.“

Kirjeldanud sügava põlgusega karistussalkade julmuse, sisendab selle ajajärgu rahvalik poliitiline pilkekirjandus rahvahulkadesse veendumust uuest revolutsioonilisest tõusust, revolutsiooni võidust reaktsiooni üle. Faehlmanni muistendi „Koit ja Hämarik“ ainestikku kasutades kirjutatakse „Tiiu Tasases“ nr. 2 (1906. a.): „Kas sa tunnud vabaduse-päikest, rahvaste isa Ajaluo taeva külles? Praegu on ta looja läinud, ja seal, kus ta looja läks, auravad verised jooned, ja juba tungib valguse kuma idasse, kus ta sedamaid täie iluga kõiki meie riigi rahvaid piab teretama...“

Kõige kokkuvõtlikuma pildi sellest, kuidas proletaarne kirjandus rahvaliku kirjanduse avangardis sammudes töörahvahulkade kõige aktuaalsemaid küsimusi valgustas ja sellega revolutsiooni hoo säilitamise eest ja kõigi revolutsiooni likvideerida tahtvate jõudude ühise rinde vastu võitles, annab Juhan Lilienbachi luulelooming sellest ajajärgust. See on avaldatud poliitilistes pilkelehtedes ja albumis „Edasi“ II. Allpool lühidalt J. Lilienbachi selle perioodi luule ideestiku kohta.

Kirjanik näitab reas luuletustes, et tsaari-Venemaa oli rahvaste vabaduse, aususe ja õigluse vangla, kus „Õigus, ausus lootuseta/nukral meele, norus peaga/ otsivad ulualust“/ ja „Viimaks seltsiliste keskel /kroonukorteris neid nähti/ läbi trellide välja vaatamas“/ (luuletus „Ausus ja õigus“). Proletariaadi juhtimisel tõusid kõik töörahvakihid võitlusse vabaduse eest, rõhumisest pääsemise eest, oma vabadusekevade eest. Tsaar kohkus ja andis manifesti. Kuid oktoobri-manifest oli ja jäi ainult reaktsiooni manöövriks, et valmistada ette pealetungi revolutsioonile. Luuletaja ütleb (luuletuses „Õigus“), et õigust „ei ole meil olnud“. Kui reaktsioon oli kogunud jõudu, kadusid kõik lubatud priiused, töötused ja koosolekute-load (luuletuse

„Sügiselaul“ järgi). Saabusid karistussalgad. Eksploateerimisele lisandus tapatalgu. Tööinimese loomulikke surmapõhjusti asendasid vägivallasurma mitmesugused viisid: „Surmal viis on viisisida,/ millega meid rahu riiki/ kurjast ilmast ta koristab:/ üks on mahalaskemine,/ teine oksatõmbamine,/ kolmas surnuksnuutimine,/ neljas vangiskõngemine,/ viies vilets näljasurm“/ (luuletus „Viiesugune suremine“). Kuid J. Lilienbach ei jää ainult raske olukorra kirjeldajaks. Ei, ta näitab ka väljapääsuteed, kutsub üles võitlema ja põhjendab tööraha võidu paratamatust. Luuletaja näitab, et kuigi tol ajal arenemine toimus koelanluse „päikesel“ all (luuletus „Kodanluse päike“), on ometi ühiskonna arenguseadus selline, et sellel „päikesel“ tuleb looja minna:

*Kodanluse päike,
varsti pead sa
lõpetama käike,
looja minema...*

Luuletaja näitab, et tööliklassi jõud ja tahe on need, mis kodanlusele lõpu teevad. Ta kirjutab: „Kindel tahtmine on lõhkerohi,/ on võim ja vägi,/ mille ees langeb mägi,/ mis tasandab tee/ üle maa ja vee.“ J. Lilienbach mobiliseerib töörahvast võitlusse oma õiguste kättevõitmise eest omaenda jõule lootes:

*Sa ütled, et õiguse olla
nad ära meilt röövinud.*

— — — — —
*Ma kordan, et õigust ei ole
meilt keegi võtnudki,
sest seda ei ole meil olnud,
ei anta ka ilmaski:
me peame teda kätte võitma,
ja hoidma seda käes hoolsasti.*

J. Lilienbach on veendunud, et võitluse tulemus otsustatakse kahe leeri — töörahvahulkade ja isevalitsuse ning tema teenrite vahelises võitluses, teravas klassivõitluses.

Seltsimees Stalin näitab väga selgesti oma 1906. a. kirjutatud artiklis „Klassivõitlus“, kuidas toleaeagne elu on kirju ja keeruline mitmesugustest klassidest, rühmadest, kuid „... mida kaugemale areneb elu, seda selgemini kerkib selles keerulises elus esile kaks põhitendentsi, seda järsemalt jaguneb see keeruline elu kaheks vastandlikuks leeriks — kapitalistide leeriks ja proletaarlaste leeriks. Jaanuarikuu majanduslikud streigid (1905.a.) näitasid selgesti, et Venemaa jaguneb tõesti kaheks leeriks. Novembrikuu streigid Peterburis (1905. a.) ja juuni-juulikuu streigid üle kogu Venemaa (1906. a.) tõukasid omavahel kokku ühe ja teise leeri juhid ja tõid seega lõplikult päevavalgele nüüdisaegsed klassivastuolud.“⁴

Õige hinnangu olukorra kohta Eestis annab J. Lilienbach oma pealkirjata luuletuses, mis on avaldatud 1906. a. detsembris ja mis algab sõnadega: „Meie tahame elada. Nemad soovivad meile surma.“ Siin

⁴ J. V. Stalin, Teosed, 1. k., Tallinn, 1947, lk. 267.

antakse kahe vastandliku leeri iseloomustus ja taotlused. Luuletus lõpeb veendumusega selle võitluse tulemustest töörahva kasuks:

Nende päralt on minevik.

Meie päralt on tulevik.

Nemad surevad.

Meie elame.

Panuse rahvaliku kirjanduse pärandisse käsitledaval ajajärgul on andnud ka Otto Münther (1864—1929), kellelt ilmus 1906. a. jutustuste kogu „Sulejoonistused“, Otto Müntheri kirjanikupalge kujunemisel on otsustava tähtsusega tema päritolu töörahva hulgast ühelt poolt ning suurte vene revolutsiooniliste demokraatide Belinski, Tšernõševski ja Dobroljubovi mõju teiselt poolt. Münther on kirjanik, kelle esimesed tööd võib põhimiselt arvata eesti kriitilise realismi teoste hulka ja kes arenes kiiresti eesti proletarseks kirjanikuks, olles samas eesti proletarse kirjanduskriitika rajajaid. 1906. a. ilmunud „Sulejoonistused“ kuuluvadki põhimiselt kriitilise realismi teoste hulka. Jutustuste kogu sisaldab rea jutustusi, mis kirjeldavad proletarlaste elu („Keldris“, „Õomaja onu juures“), kontoriametnike elu („Viie aasta pärast“), naiste meestest veelgi õigusetumat olukorda („Siina“), klassivastuolude küpsemist eesti külas („Üks nendest“), lõhenenud eesti küla uute ekspluataatorite — kulakute — liidu otsimist suurte kogemustega ekspluataatoritega — mõisnikega („Juubilar“ jt.). Eriti hinnatavad Müntheri „Sulejoonistustes“ avaldatud jutustustes on pildid tööliste üldisest viletsusest kogu Venemaal, mida võime näha näit. jutustuste „Keldris“ (mille tegevustik toimub Musta mere ääres) ja „Õomaja onu juures“ (mille tegevustik toimub Tallinnas) võrdlemisel. Väga mõjuvalt on antud jutustuses „Üks nendest“ eesti rahva jagunemine kahte leeri — ühest ja samast rahvusest ekspluateerijaiaks ja ekspluateeritavaiaks. Selles jutustuses on vastandatud oma töörahvast võõrdunud, Kaalist Kahliks saanud kalk, süd ametu arst ning eesti mõisnik ja rahamees Amberg ühelt poolt ning kahepäevakohapidaja Reinu Mihkel teiselt poolt.

Kirjanik annab realistliku pildi sellest, milliste ekspluateerimisvõetega jõudis Amberg eestlasest mõisnikuks. See on antud väga tüüpiliselt tolle aja olukorrale. Amberg alustas tisleritööst kogutud mõnesaja rublaga lubja põletamist ja ajas kompanjoni pankrotti. See oli algus. Edasi jutustab autor: „Vedasid talupojad talle palke ja jätsid kelgu palgi-otsa alla panemata, nii et lumi palgi püksivärvli kohalt paljaks nühhkis, kohe tõmbas Amberg koorma pealt viis kopikat maha... Lõhkus keegi puid ja jättis mõned halud jämedamaks, kohe langes lõhkuja palga kurss viis protsenti. Maksis ta kellelegi palka, siis jättis ta rubla või poole maksmata. Alati leidis ta põhjusi, miks ta seda nii teeb. Iga vaese inimese higist jäi ikka midagi tema sõrmede külge.“ Nii kujunes eesti mõisnik ja rahamees, kes vanas eas õppis ekspluataatoriuhkuse pärast saksa keelegi ära. Kirjanik teeb kokkuvõtte: „Ta oli eestlane, aga ainult nime järgi. Rahvast seisis ta õige kõrgel ja kaugel. Teda lahutas rahvast... müür.“ Samasugune on kodanlik haritlane Kahl.

Suure südamesoojusega kirjeldab O. Münther teist poolust: vaese talupoja Reinu Mihkli ja selle perekonna elu. Peale vaesuse on neid

tabanud erakordne õnnetus: nende ainuke poeg on suremas. Pidotsev arst lubas tulla vaatama nende poega, kuid ei tulnud enne hommikut, siis, kui poeg oli juba surnud.

Otto Münther on andnud siin meeldejääva pildi, mis aitas töötaval inimesel aru saada ekspluaatorite ühisest rindest, sellest, et ekspluaatoreid ei saa liigitada rahvuse järgi. Seda oli vaja anda. Ja Münther andis selle õigeaegselt: tema jutustus „Üks nendest“ ilmus esmakordselt juba 1905. a. revolutsiooni eel (1904. a. ajalehes), 1906. a. ilmus see teiskordselt.

Tol ajal O. Müntheri ülnimetatud töödest kas vaigiti või neid võltsiti rahvavastase kirjanduse väljaannetes (näit. „Eesti Kirjanduses“), millest eespool. Eesti kodanliku diktatuurivõimu ajal kas vaigiti Müntherist üldse (eriti üldhariduslike koolide kirjandusloo õpikutes) või nimetati tema nime ta loomingu võltsimise eesmärgil. Nii levitati juttu sellest, et lühijutt „Üks nendest“ pole kirjutatud e e s t i, vaid n o r r a elust ja ainetel jms.

Väärtuslikku eesti rahvaliku kirjanduse pärandisse on käsiteldaval perioodil andnud ka Eduard Vilde oma jutustuste „Seadusemees“ (1906) ja „Nimekirja“ (1906) näol. Need ja hiljem (1911-1913) kirjutatud Ameerika-ainelised jutustused moodustavad Ed. Vilde jutustuste paremiku.

„Seadusemehe“ ja „Nimekirja“ väärtus seisneb selles, et nad kajastavad tõetruult, realistlikult 1905. a. revolutsiooni sündmusi kirjanikule omase meisterlikkusega. „Seadusemehes“ näitab kirjanik, kuidas kõhklev, valitsusele ja mõisnikule argusest kuulekas Kadaka Jaan („seadusemees“) kasvab ümber kintsukraapivast roomajast tõeliseks võitlejaks surmamõistetud revolutsionääride mehisuse tõttu mahalaskmise juures. „Seadusemehest“ saab võitlusele üleskutsuja, kes langeb teadliku võitlejana, hüüdes: „Vabaduse peate endile kätte võitlema, õigused peate endile vallutama! Ja tasu andma tapjaile... Ja kõri peate neil vereimejail kinni nõõrima, et nad kauemini ei saaks endid nuumata teie elumahlast.“

„Nimekirjas“ valgustab kirjanik karistussalkade tegevust. Karistussalga mõisa saabudes hakkab parun oma proua ja lähemate käsilastega karistatavate nimekirja koostama, seni aga joodetakse ja söõdetakse karistussalka. Mahalastavate nimekirja pannakse eelkõige „eesti mässulehtede lugejad ja kirjasaatjad“, siis koolmeister, kes tundi ei katkestanud ja palus mõisaprouat tunni lõpuni oodata, need, kes löömise pärast paruni peale kaebasid, need, kellega mõisnik käis kohut ning võis arvata, et kaotab jne. Raske ihunuhtluse saajate nimekirja kantakse valitseja ettepanekul ka noor tüdruk, kelle süüd valitseja lähemalt ei seleta jne. Neid, kellele määratakse vähem kui sada hoopit, ei hakatagi üles märkima („need võtame huupi käsile“). Nimekirja koostamisel ei näi lõppu tulevat. Viimaks teeb sellele lõpu asjaolu, et karistussalga ohvitserid on hakanud märatsema, kasakad tapma ja vägistama, mistõttu parun peab võimalikuks asuda „töösse“. Jutustus annab kirjanik tõetruu pildi parunite osast karistussalkade verises töös 1905. ja 1906. aastal.

Tolleaegsed rahvavastase kirjandusega tegelevad väljaanded püüdsid iga hinna eest surnuks vaikida Vilde ülmärgitud lühijutte. Nii kindlustatigi neist vaikimine aastakümnete jooksul. Eesti kodanliku diktatuurivõimu ajal ei tehtud ju Vildest vähe sõnu, sest temast ei

saanud vaikides mööduda. Kuid neist töödest vaigiti, Mõned märkused selle kohta.

M. Kampmann rõhutas oma sulesepitsustes korduvalt, et Vilde selle aja töödest käib läbi „tendents jämeda punase joonena ja mõjub kunstivastasel“ (!). „Seadusemehes“ ei kõneldud sõnagi. Ridala „Eesti kirjanduse“ III osas (1929) minnakse täiesti mööda Vilde loomingust perioodil 1905—1908, sedasama näeme Jänese jt. „Eesti kirjandusloo lugemikus“ II (1938). K. Mihkla raamatus „Eesti kirjanduse ülevaade“ II (1938) jt. sama autori töödes nimetatakse vaid Vilde teiste jutustuste pealkirju, kuid „Seadusemehes“ vaigitakse. 1947. a. kirjutab Fr. Tuglas eesti kirjandusajaloo küsimustest. Siin oli raske neist töödest vaikida. Kuid nende sisu seletatakse eht-tuglaslikult. Leheküljel 136 öeldakse: „Nii kirjeldatakse „Nimekirjas“ mahalastavate ja peksetavate loetelu koostamist ühe paruni ja ta kodakondsete poolt määratseva karistussalga jaoks, „Seadusemehes“ karistussalga tegevust ennast...“ (minu sõrendus — E. S.). Samal ajal aga pühendab Tuglas suurt tähelepanu lühijutule „Kupja-Kaarli adjustaadid“ (1908), mis ei käsitle revolutsioonija suuri sündmusi ega suuda võistelda oma jõult ülaltoodutega. Nii võideldi vaikimise ja moonutamisega Vilde lühijuttude paremiku vastu.

1906. aasta lõpul valmib ja 1907. aastal jõuab lugejate kätte J. Liliembachi toimetatud album „Edasi“ II, mis ilmub „Lendlehe“ I. väljaandena. Pealkirja all „Lugejale“ sõnastab J. Liliembach kõneluses albumis eesti proletaarse kirjanduse ülesanded uues, muutunud olukorras järgmiselt: „Politikataevas läheb päevpäevalt ikka tumedamaks. Kes muti kombel urkasse pueb, et paremaid aegu oodata ja siis päikese paistele soendama tulla, see ei ole paremaid aegu väärt... Meie ei lepi sellega, et meid rõhutakse ja meie kulul elatakse, meie ei taha ka teiste kaasinimeste turjal vabadusemaale ratsutada.“ Rõhutanud vajadust hoogustada eesti töörahva võitlust ülevene-maalise võitluse osana, rõhutanud töörahva võitluse internatsionaalsust („klassikasud ei tunne rahvusevahesid“), teeb J. Liliembach kokkuvõtte: „Üle ööpäeva ei muutu meie olukord. Meil on pikk vaevarikas tee ees. Edasi!“ Ning samas on antud „Lendlehe“ ülesanded: „... selgitada, et paremale tulevikule alust aidata panna. Üheks võitluse abinõuks piame meie ka pilkenalja, satiirat. Niisama sooviksime ka rahvalikku ilusat kunsti edendada ja rahva maitset harida... Edasi!“

Album „Edasi“ II sisaldab rea J. Liliembachi luuletusi (eespoolnimetatud luuletus kahest leerist jt.). Kogu albumit läbib üleskutse revolutsioonilise võitluse hoogustamiseks loosungi all, mis on identne albumi pealkirjaga. Iseloomustav on ka Leopold Pinderi gorkilik ennustus tormi, s. o. revolutsiooni otsustava lahenduse vajadusest. Autor kirjutab, et ta ennustab tormi ja näeb päästjat ainult selles, sest torm toob olukorra, kus „läämbunud õhk hirmuga kaub, kui parasiidid surnult langevad ja kui ohkamised ja nutt võiduhüüeteks muutuvad, kui välk valjult välgub, kui kõue kõvalt kõmiseb... ja ühes tormi ma siis tormiga, ühes — koidu poole! Sinna, kus taevas punetab, sinna, kus uus päev algab!“ (Lk. 38.)

See oli kirjutatud ajal (1906. a. suvel ja sügisel), millal rahvahul-kade revolutsiooniline võitlus uuesti tugevnes. Kuid revolutsioon ei suutnud mõõna olukorrast välja jõuda. Reaktsioon tungis üha ägeda-

malt peale, eelkõige rünnates aga töölisklassi ja tema juhti — bolševikke. 1907. a. 3. juuni riigipööre tähistas revolutsiooni lüüasaamist ja Stolõpini reaktsiooni aastate algust. Kuid bolševikud oskasid mitte ainult õigesti peale tungida, nad õppisid ka õigesti taganema, „et säilitada kaadreid, koguda jõudu ja, korraldanud oma read ümber vastavalt uuele olukorrale, uuesti asuda rünnakule vaenlase vastu . . . Lüüasaamise puhul pole võimalik pääseda hävingust, kui ei osata õigesti taganeda, taganeda paanikata, segaduseta.“⁵

Selle bolševistliku tõe levitamiseks rahvahulkadesse aitas kaasa ka eesti proletaarne kirjandus, eeskätt aga album „Tagasi“ II („Lendleht“ nr. 16, 1907. a.). Albumis oli juhtkirja asemele paigutatud J. Lilienbachi luuletus „Tagasi“. Selles näitab autor, et proletariaadi põhiliseks võitlushüüdeks on: edasi!

Edasi!

*Meie lipukiri on see,
Edasi viib meid meie tee,
edasi kisub meid meie püüe.
Meie võitlushüüe*

on: Edasi!

Kuid muutunud olukorras on vaja ajutiselt taganeda, et põhilise võitlushüüde täitmiseks säilitada revolutsioonilist kaadrit ja koguda uusi jõude:

*Kui aga sa selgesti näed,
et tugevamad on vastaste väed,
et tingimata alla sa jääksid,
kui otsekohe lahingusse läeksid,
ja et jõudu ja elu alal hoida,
siis — muidugi — ajuti —
tagasi!*

Kõrvuti juhtkiri-luuletusega on albumis avaldatud ka teisi artikleid ja luuletusi, mis on pühendatud organiseeritud taganemise vajaduse selgitamiseks.

Eespoolantud ülevaates nägime, kuidas rahvalik kirjandus 1905. a. revolutsiooni ajal võitles revolutsiooniliste rahvahulkade huvide eest. Rahvaliku kirjanduse eesotsas sammus eesti proletaarne kirjandus, kasutades kirjandust kõige paremini rahvahulkade revolutsiooniks mobiliseerimiseks, organiseerides õskuslikult oma tööd vastavalt revolutsiooni arenemise eri etappidele. Seega on ka seletatav, miks just eeskätt proletaarse kirjanduse vastu olid suunatud tsaaripolitsei ja tsensori rünnakud. Eesti kodanluse reaktsiooniline kirjandus kasutas seks otstarbeks surnuksvaikimise meetodit (säärase meetodi valik oli tingitud hirmust proletaarse kirjanduse jõu eest!).

Allpool mõned faktid selle kohta, Eesti proletaarse kirjanduse rajajal J. Lilienbachil tuli juba 1905. a. istuda vanglas. J. ja P. Lilienbachide poolt Peterburis väljaantud ajakirja „Tiiu Tasane“ ja selle järglase „Tapri“ „vahekorras“ kohtu ja tsensoriga kirjutab J. Lilienbach hiljem („Tapris“ nr. 10, 1917 .a.):

⁵ UK(b)P ajalugu, Lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 95.

„Esimese numbri (s. o. „Tiiu Tasane“ nr. 1, mais 1906. a.) saime korjamisest ja kohtust sel kombel ära päästa, et enne kui vormiliselt aresti alla panemise paberi kätte saime, tsensorikomiteele süüdistuse all olevate piltide kohta teatasime, et otsustanud oleme neid välja jätta. Nr. 3 langes hiljem kohtu alla, mis toimetaja kinniistumisega lõppes ja ka selle kaasanne „Esimese mai unenägu“ korjati ära. Nr. 5... pandi valitsusvõimul kinni. Sellele järgnevad katsed „Kirves“, „Puss“, „Sügise“ ei pääsnud trükikojastki välja. Eesti tsensoriks oli sel ajal Harry Jannsen.“ (Harry Jannsen oli J. V. Jannseni poeg. Käbi polnud kukkunud kannust kaugele: seda, mida tegi isa võitluses rahvusliku liikumise aja demokraatliku kirjanduse vastu, jätkas poeg võitluses proletaarse kirjanduse vastu ja oli sel alal nii tubli, et toodi Peterburist Stolõpini reaktsiooni ajaks üle Tallinna üksiktsensoriks!)

J. Lilienbachi „Lendlehe“ pilkenumbrite vastu tegutsenud tsensori ja kohtutööst on säilinud Riiklikus Ajaloo Keskarhiivis küllaltki palju materjali. Märtsis 1907. a. tegelevad aktiivselt Tallinna ringkonnakohtu prokurör ja trükiasjade inspektor „Lendlehe“ nr. 7 („Soolaleiva“) uurimisega, kus esineb terav paljastus Riigiduuma aadressil. Mais-juunis uurivad õhinaga J. Lilienbachi „Lendlehti“ tsensor, trükiasjade inspektor, pristavid ja kindralkuberner. Trükiasjade inspektor Truusmanni palvel (24. maist 1907) pannakse pristavi poolt seisma „Lendlehe“ nr. 15 („Kogupauk“) trükkimine ja võetakse ära ligi 1000 eksemplari pooleldi trükitud ajakirja. J. Lilienbachi keelatakse „Ajutise Baltimaa kindralkubeneri määrusega 13. juunist“ viibimine Baltikumis kogu sõjaseisukorra ajal. Kuid J. Lilienbach oli kõige selle juures suutnud trükikojast varakult välja võtta „Lendlehte“ nr. 15 2900 eksemplari ja saata need Tartu, Pärnu ja mujale Eesti linnadesse ning ka Moskvasse ja Riiga. Pärast väljasaatmiskäsku suutis J. Lilienbach välja anda veel kaks „Lendlehe“ pilkenumbrit. Nii võitlesid politsei ja tsensuur käsikäes proletaarse kirjanduse vastu juba enne Stolõpini reaktsiooni. 1907. a. areteeriti ja saadeti välja ka eesti proletaarne kirjanik V. Buk, jutustuste „Enne rukkilõikust“ (1907) ja „Abi“ (1907) autor, reaktsioonilise kodanluse vastu suunatud pamfleti „Herrad seltsimehed riigimoonakateks“ kaasautor (koos J. Lilienbachiga) ja Lilienbachi poolt väljaantavate „Lendlehtede“ aktiivne kaastööline.

Reaktsioonilise eesti kodanluse kirjandus, tundes hirmu proletaarse kirjanduse ees, vaikis selle olemasolust — nii tol ajal kui ka hiljem aastakümnete jooksul. J. Lilienbachi „Lendlehtedest“, tema luuleloomingust ja teistest proletaarsetest kirjanikkudest vaigiti täielikult kõigis Eesti kodanliku diktatuurivõimu ajal väljaantud õpikuis. Ed. Vilde „Kaaki“ vaid mainiti mõnes õpikus. Seda poliitikat püüti jätkata ka Nõukogude Eestis andresenite-tuglaste eestvõttel seni, kuni paljastati „Noor-Eesti“ reaktsiooniline olemus ja eesti kirjanduse käsitlemise kodanlik-natsionalistlik meetod. Eesti NSV kirjanduskriitik sm. Laosson tegi sellega algust oma artiklis „Mõningaid eesti kirjandusteaduse ja kirjanduskriitika küsimusi“ („Eesti Bolševik“, nr-d 12 ja 15, 1949. a.) „Noor-Eesti“ kohta ning reas artiklis J. Lilienbachi kohta. Siitpeale alles algas eesti kirjanduse ajaloos eesti proletaarse kirjanduse küsimuste ja ta tähtsa osa uurimine, mis on veel praegugi algstaadiumis.

1905. a. revolutsiooni taandumise ja lüüasaamise ajajärgul tegutseb eesti rahvavastane kirjandus kindla ülesande täitmiseks: olla revolutsiooniliste rahvahulkade „rahustajaks“ ideoloogilisel rindel, abis-

tada kodanlust revolutsiooni likvideerimisel, ette valmistada aluseid reaktsiooni üldiseks rünnakuks kirjanduslikul rindel pärast revolutsiooni likvideerimist. Võtteid selle ülesande teostamiseks on rahvavastase kirjanduse arsenalis palju: revolutsioonilisest, rahvalikust kirjandusest vaikimine (eriti proletaarse kirjanduse puhul) või siis selle materdamine (kriitilise realismi puhul), revolutsiooniliste sündmuste kujutamine väärast, kodanlusele sobivas valguses, lugejate tähelepanu kõrvalejuhtimine kaasaja aktuaalsetelt küsimustelt (loodusluule, müstika jms. või siis mineviku sündmuste käsitlemisega), reaktsiooniliste kirjanike aktiviseerumine kirjanduspoliitilisel rindel kodanluse reaktsiooniliste tegelaste rahvavastase võitluse tugevdamiseks jne.

Revolutsioonist väärkujutluse andmisel nimetame siinkohal Kitzbergi näidendit „Tuulte pöörises“.

1906. a. 12. juulil toimub „Vanemuise“ uue teatrihoone avamine. Augustis 1906. a. esietendub „Vanemuises“ A. Kitzbergi näidend „Tuulte pöörises“. Samanimeline näidend, mis baseerus armastusintriigil, oli Kitzbergil varem valminud. Reaktsioonilise kodanluse tellimisel ja „Vanemuise“ direktori Menningu konsulteerimisel töötab Kitzberg näidendi ümber. Näidendi ülesandeks saab revolutsioonist väärkujutluse andmine, 1905. a. revolutsiooni mustamine, selle näitamine mässuna seaduslikkuse vastu, revolutsionääri kuju mõnitamine peategelase Jaani kaudu (revolutsionääri kujutamine mässajana, mõrvarina, isiklike arvete õiendajana, kes kasutab selleks ära revolutsiooni). Seega on „Tuulte pöörises“ purureaktsiooniline teos, mis on kirjutatud kadetliku eduerakonna mõõdu ja soovi järgi. Töötav rahvas suhtus sellesse kodanluse tellimusse meelepahaga. Rahvalik kirjandus paljastas teravalt seda näidendit ja kogu rahvavastast kultuuri.

Ed. Vilde kirjutab „Vanemuise“ avapeo puhul pealkirja all „Rahvale“, et „Vanemuise“ kunst on kodanluse kunst.

V. Mölder kirjutas:

*Kilpla leeris ilutsevad
suremata kunstnikud,
kelle suurust kuulutavad
„Tuulte pöörises“ ja muud.
Kahju ainult rumal „masse“
neid ei oska hinnata,
ainult „Suometar“* ja saksad...*

Oma artiklis „Kunst ja eesti kodanlus“ (1910) paljastab proletaarne kirjanik G. Tikerpuu teravalt A. Kitzbergi näidendi „Tuulte pöörises“ rahvavastast olemust, mida püütakse varjata parteituse loosungiga. „Sõnu tal ju on, ja mis siis kodanlikul kirjanikul muud vaja läheb... Siht, noh, see on ju igapäevane tuttav, et kuulus draama E. R. E. vastaseid õige mõjuvalt mustata püüab ja kodanlaste healekandja, kelle repertuaaris ka kunstiedendamine seisab, kiidab ja kiidab, aga poole sõnagagi ei tähenda, et tükk sihilik on... „Tuulte pöörises“ on kodanlikus maitses liialdatud tükk, mis kodanlaste sihtidega täiesti ühte läheb.“

Kuid kodanlus oli näidendi juba enne lavastamist auhinnanud. Peale lavastamist tehti kõik, et see võimalikult laialdasema lavastuse osali-

*) Soomes organiseeriti laialdaselt näidendi „Tuulte pöörises“ propageerimist. Kodanlikus kirjanduses rõhutati seda korduvalt. — E. S.

seks saaks. „Tuulte pöörises“ tehti eesti küpse (!) näitekirjanduse esikteoseks. Kodanlik natsionalist Tuglas on selle reaktsioonilise teose kiitjate eesotsas aastakümneid. Ta räägib sellest korduvalt. 1925. a. kirjutab Tuglas, et „Tuulte pöörises“ „oli kunstiküpssem läbilõige meie tolle aja elust ja vastuoludest“. 1926. a. kirjutab ta näidendi „Tuulte pöörises“ esietenduse kohta: „Võib-olla me siis veel täiel ulatusel ei aimanud tolle õhtu pöördelist tähtsust meie näitekirjanduse ja teatri ajaloos. Kuid igatahes tundsimine kõik esimest korda olevat tõelises eesti teatris ja vaatavat meie esimese kunstipärase draama kunstilist ettekannet... Kõigepealt elulised probleemid, mis on võetud meie ühiskonna tänapäevast. Meie teater on sellega kontakti leidnud meie sotsiaalsete ja kultuuriliste võitlustega.“ 9 aastat hiljem (1935) räägib Tuglas uuesti, et see „oli uue vaimu maksmapanek meie teatrikunstis... See kujunes süvendatuma teatrikunsti ajastu sissejuhatusseks Eestis“.

Ülaltsiteeritu näitab meile selgesti, millist rõõmu avaldas eesti reaktsiooniline kodanlus selle üle, et tal õnnestus saada näidend oma huvides, tuua „uus vaim“ teatrikunsti. Uhtlasi näitab see ka seda, mis on siis sisuliselt see tuglaste jt. kodanlike natsionalistide poolt kiidetud kunstiküpsus ja „süvendatum“ teatrikunst: kodanlike natsionalistide kunstiküpsuse mõõdupuuks on teoste rahvavastane sisu.

Siinjuures ei saa jätta märkimata, et kui rahvalikust kirjandusest kodanliku diktatuuri aegsed kirjandusloo õpikud kas vaikisid või seda moonutasid, siis näidendi „Tuulte pöörises“ käsitlemisele pühendati arvukalt lehekülgi. Seda tehti muidugi kodanliku natsionalismi vaimus. Näidendit „Tuulte pöörises“ nimetati „erakordseks teoseks“ (K. Mihkla, 1933), millega „Eesti näitekirjanduses algab... meheiga“ (Jänes-Meissaar-Sööt, 1938) jne.

Kodanlik-natsionalistlik kiidulaul näidendile „Tuulte pöörises“ jätkus ka Nõukogude Eestis, ja muidugi jälle Tuglaselt. Mängeldes „kunstipärasuse“ seisukohaga kirjutab Tuglas 1947. a. häbenematult, et ei saavat „... eitada ta tähtsust meie näitekirjanduse üldises arenemises... Selle teosega algab tõeliselt eesti kunstipärase draama ajalugu, nagu algas tema esietendusega uus lehekülg eesti teatrikunstis üldse“.

Tuglase kahjulike seisukohtade mõju säilis ka hiljem avaldatud töedes. 1949. a. ilmus A. Kitzbergi näidendite valimik. Selle järelsõnas on sm. V. Altoa püüdnud ümber hinnata A. Kitzbergi loomingut, kuid see on tal ebaõnnestunud. V. Altoa on objektiivselt laskunud vanadele seisukohtadele, jõudes välja selleni, nagu oleks A. Kitzberg kõnealuses teoses näidanud tööliklassi ja talurahva liitu (!). Ülaltoodud valimiku järelsõnas kirjutatakse, et „... arusaamatust klassivõitluse ja revolutsiooni suhtes on ta (s. o. Kitzberg — E. S.) demonstreerinud oma reaktsioonilises draamas „Tuulte pöörises““ (lk. 290). Kui teos kirjutatakse reaktsioonilise kodanluse tellimisel, siis ei saa seda ometi kvalifitseerida arusaamatusena! Püüdes iga hinna eest leida teose „Tuulte pöörises“ progressiivseid jooni, kirjutab V. Altoa: „On tähelepanav, et kuigi kirjanik kodanlasena ei suutnud mõista revolutsiooni olemust, on ta selles teoses kõne alla võtnud juba töölikklassi revolutsioonilise võitluse õige momendi, liidu otsimise maa rahvaga (minu sõrendus — E. S.). Käsitletud on ta seda küll

sootuks väärast valguses" (lk. 293). Eks näita see, millise absurdsuseni võib minna progressiivsete joonte otsimisega näidendis, kus isegi eeldused selleks puuduvad.

Rahvavastase kirjanduse üheks võtteks, nagu märkisime eespool, oli käsitledaval ajal kaasaja ühiskondlikelt probleemidelt tähelepanu kõrvalejuhtimine, siirdumine müstikasse, loodusse jms. Võtame näiteks ühe nooreestlaste väljaande 1907. a. See algab Tuglase „Jumala saarega". Selle müstilise „pala" tegevus (kui seda nii võib üldse nimetada) toimub Torgla soos, mille keskel on jumala saar muistse hiiega. Müstiline soo mahutab endas inimeste elu juhtimise, oleviku ja tuleviku probleemid, kogu saatuse. See sõnavada, mida kodanlikud kirjandusloolased on ülistanud tema „stiilivärskuse" jm. kõrgete omaduste poolest, pole midagi muud kui näidis sisult reaktsioonilis-müstilisest kirjandustootest. Samas töökeses demonstreerib V. Grünthal-Ridala oma loodusluuletustega oskust juhtida lugeja tähelepanu kõrvale ühiskondlikult aktuaalsetelt probleemidelt.

Selles sulesepsuses ei leidu otseselt poliitiliselt suunavaid artikleid. Millega seda seletada? „Noor-Eesti" rühmitus polnud sugugi taganenud oma reaktsiooniliselt positsioonilt, kuid hirmust revolutsiooni jõu ja proletaarse kirjanduse mõju ees muutsid „Noor-Eesti" juhid tõenäoliselt oma taktikat. Arvati, et aitab ühiskondlikelt probleemidelt tähelepanu kõrvalejuhtimisest kirjanduslikus vormis, reaktsioonilise põhimõtte „kunst kunsti pärast" rakendamisest, andmata puhtpoliitilisi juhtimõtteid. Seda esiteks. Ja teiseks: rahvahulkade ninapidi vedamiseks toodi mõned üksikud revolutsioonist rääkivad palad (luuletus „Nüüd tahan mõõka tõsta"), populariseeriti ohtralt mineviku progressiivset kirjanikku Kr. J. Petersoni kui „Noor-Eesti" vaimusugulast, „esimest noor-eestlast", kes muidugi protesti ka ei saanud avaldada, sest ta oli juba üle 80 a. tagasi surnud. Milleks seda oli vaja? „Noor-Eesti" eesmärk 1907. a. oli selge: pettes lugejaid koguda mõnevõrra progressiivset moraalset pagasit ajaks, millal revolutsioon on maha surutud, millal kohtul ja tsensoril on õnnestunud proletaarse kirjanduse suu kinni suruda ning „Noor-Eestile" on jäänud reaktsioonilise kodanluse huvides tegutsemiseks vabad käed „rahvakirjanduse" sildi all.

Kaasaja probleemidelt tähelepanu kõrvalejuhtimisega ja laimuga rahvaliku kirjanduse vastu tegeles 1906.—1907. a. ka ajakiri „Eesti Kirjandus", mille 1. aastakäigu 1. nr-s (peale marksismi ja töölisliikumist laimava juhtkirja ning kiituse „Noor-Eestile") avaldatakse materjale minevikust (J. Kunderist, Rosenplänterist, Eesti Kirjameeste Seltsist jne.). 2. aastakäigus (1907) jätkub materjalide avaldamine J. Kunderist jms. Kaasaja kirjanduse küsimustega tegeleb nimetatud ajakiri rubriigis „Uued raamatud" (13 korral kahes aastakäigus).

Selle arvustuse rubriigi uurimine näitab esiteks, milline oli kodanlusele vastuvõetav kirjandus tol ajal. Võtame näiteks „Eesti Kirjanduse" 1907. aasta ühe „Uute raamatute" rubriigi. See algab „vaimulike raamatute" tutvustamisega, alates testamendist ja lõpetades misjoni-„kirjandusega". Ilukirjandusest tutvustatakse tõlkeid ja „Postimehe" naljalehte „Sädemed". Edasi tutvustatakse kalendreid, mis võtab enda alla $\frac{3}{4}$ kogu rubriigi mahust. Teiseks näitab selle rubriigi uurimine, et „Eesti Kirjandus" kartis rahvalikku kirjandust, püüdes vaikimisega sellest mööda minna. Selleks ajaks (1907. a.) oli ilmunud arvukalt prole-

taarse kirjanduse väljaandeid (nagu nägime eespool). „Eesti Kirjandus“ võtab tolle aja rahvaliku kirjanduse kohta sõna vaid ühel juhul, ja sedagi selleks, et võltsida ja laimata.

Ajakirja 1906. a. numbris pühendatakse enam kui 3 leheküljel tähelepanu O. Müntheri „Sulejoonistustele“, kusjuures erilise innuga püütakse laimata ja moonutada Müntheri jutustuse „Üks nendest“ sisu. Teatavasti näitab Münther selles realistlikult, kuidas on kujunenud eestlastest ekspluateerijate kiht, kuid „Eesti Kirjanduse“ arvustaja leiab, et see jutustus on „meie arvates kõige kehvem jutt terves kogus“ (lk. 97). Arvustaja süüdistab kirjanikku selles, et „elu enam tõetruult ei kirjeldata“ ja „jutt kaotab oma väärtuse“. Arvustaja võltsib: „Kuusesalu taluomanik Amberg saab väikesest mehest ainult oma töö ja vaeva läbi jõukaks meheks.“ (Minu sõrendus — E. S.) Tegelikult näitab kirjanik, milliste võtetega Ambergist saiteiste töö läbi eestlasest mõisnik. Selles on kõnealuse jutustuse üks põhilisi väärtusi. Ja seepärast rahvavastane arvustaja ongi maruvihane, ta võltsib ja sõimab, et lugeja ei õpiks nägema eestlasest ekspluateerija Ambergi tõelist palet.

Hirm revolutsiooniliste rahvahulkade ja rahvaliku kirjanduse ees ning tahe aktiivsemalt osa võtta revolutsiooni mahasurumisest sunnib eesti kodanluse reaktsioonilisi kirjamehi üha enam organiseeruma. Seni oli andnud ajakirja „Eesti Kirjandus“ välja J. Jõgever kadetliku eduerakonna poliitika vaimus J. Tõnissoni, V. Reimani jt. suunamisel. Kuu aega pärast 3. juuni riigipööret sai teoks Eesti Kirjanduse Seltsi asutamine. „Eesti Kirjandus“ muudeti selle väljaandeks ja toimetuse kolleegium määrati koosseisus: Jõgever, Kampmann, Linde, V. Reiman ja J. Tõnisson. Nii koondas rahvavastane kirjandus oma jõude, et suurema hooga osa võtta pealetungist kõigele progressiivsele Stolõpini reaktsiooni ajal.

Aktiviseerus G. Suits, „Kiirte“ albumite ja „Noor-Eesti“ ideoloog ning juht. Ja seda eriti pärast 3. juuni riigipööret. Juunis 1907. a. esines Suits Tallinnas kõnega „Kultuur ja poliitika“. See kõne avaldati, ja mitte juhuslikult just J. Tõnissoni ajalehes „Elu“ 1907. a. (nr-d 58—61 ja 65). Kõne ülesandeks on näidata, et Suits ja temataolised ei ole olnud ju revolutsiooni vastu, vaid selle poolt. Kuid revolutsioon, riigikorra muutmine olevat võimatu, sest rahvas ei olevat selleks kultuuriliselt ette valmistatud. Paadunud reaktsionäär hüüab pateetiliselt: „Poliitiline ja sotsiaalne uuestisünd ei ole võimalik ilma kultuurse ümbersünnita.“

Suitsu seisukoht on tüüpiline II Internatsionaali reformistidele: revolutsioon polevat võimalik rahvahulkade vastava kultuuritasemeta ja seni, kuni seda taset pole saavutatud, tuleb loobuda revolutsioonist ja sotsialismist. See on poliitika kodanluse huvides, mille paljastas suur Lenin: „Kui sotsialismi rajamiseks on vaja teatavat kultuuritaset (ehkki keegi ei saa ütelda, missugune on see „teatav kultuuritase“), miks meie siis ei tohi alustada esmalt selle teatava taseme eelduste kättevõitmisega revolutsioonilisel teel, hiljem aga juba, tööliste ja talupoegade võimu ja nõukogude korra alusel, tööle asuda, et teistele rahvastele järele jõuda.“⁶ Nõukogude tegelikkus on suurepäraseks kinnituseks, et selline on ainuõige tee.

G. Suits, püüdnud näidata, et revolutsioon üldse olevat varajane, et

⁶ V. I. Lenin, Valitud teosed, II köide, Tallinn, 1946, lk. 689—690.

„massinimene, ilma kultuuritasemeta“ polevat võimeline seda teostama, tahab näidata ka seda, kes on võimelised vastavat kultuuritaset looma. Selleks muidugi olevat võimelised kõik kodanlikud ringkonnad, aga marksismi alusel olevat seda võimatu teha. Ja veel rohkem: marksistid olevat süüdi, et kultuuritase pole vastaval kõrgusel. Suits valetab, et „kunsti ja kirjanduse küsimused ei mängi Marxi ja Engelsi mõtteleendustes kuigi tähtsat osa“, et „meie marksistide pärast võiks kunst ja kirjandus mõneks ajaks hoopis ära kaduda“.

Milles on selle vale eesmärk? Põhjust leida pole siin raske. Algas ju reaktsiooni hoogne üldpealetung, mille teravik oli suunatud tööliklassi ja marksismi vastu. Suitsu esinemine on marksismi revideerimise ülesande teenistuses. Olukorras, kus kohus ja tšensor eriti aktiivselt püüdsid sulgeda suud kogu rahvalikul kirjandusel, eeskätt aga proletaarsel kirjandusel, oli Suitsul vaja „teoreetiliselt“ põhjendada, s. o. valetada, et polevatki olnud mingit proletaarset kirjandust, sest „marksistide pärast võiks kunst ja kirjandus... ära kaduda“.

Suitsu ja temataoliste südamesooviks oli, et jääks järele ainult üks kirjandus — rahvavastane kirjandus. Kuid suitsud ja kohus ning tšensoorid ei suutnud ideoloogiliselt ega füüsiliselt hävitada eesti rahvalikku kirjandust. See elas edasi ja jatkas võitlust rahvahulkade huvide eest ka kõige karmima reaktsiooni tingimustes. Üks muidugi õnnestus suitsudel: see oli käsiteldava perioodi eesti rahvalikust kirjandusest vaikimine eesti kodanliku diktatuurivõimu ajal eesti kirjanduse õpetamisel. Kuid meie päevil on ka see vaikimise müür purustatud.

Selline oli rahvavastase kirjanduse pale ja võtted 1905. a. revolutsiooni taandumise ja lüüasaamise ajal. See kirjandus oli vilets kogult ja reaktsiooniline mõttelt. 1906. a. ilmusid Jakob Liivi „Vaimude org“, G. Suitsu „Sihid ja vaated“ (eesmärk: õigustada Suitsu innustamisel ilmunud rahvavastast kirjandust, kindlustada Kr. J. Petersoni puhta nime kasutamist noor-eestlaste musta tegevuse varjamiseks), J. Lattiku „Meie noored“ (rõvetsev, labane raamat), V. Reimani „Kivid ja killud“ (3 ajalehe-artiklit Reimanile omases kodanlik-natsionalistlikus vaimus). See on manduv, sügavalt rahvavastane kirjandus, selline, nagu seda oli eesti kodanluski. Revolutsiooni eest võitlejad, töörahvas aga ei tahtnud elada niisugusest „rahustavast“ vaimutoidust, nende vaimseks varaks oli ja jääb eesti rahvalik kirjandus ja selle kõige võitluslikum osa — eesti proletaarne kirjandus.

(Järgneb.)

Katseid taimede hübriidiseerimise alal.

L. MEDVEDEV.

Bioloogia õppimine koolis pole mõeldav, kui õpilased ei omanda praktiliselt elavate organismide loomuse muutmise mitšuurinlikke meetodeid.

Praktiliste tööde baasiks on kooliaed. Seal võib kasvatada mitmesuguseid aed- ja põldtaimi, korraldada katseid, vaadelda taimede arenemist ja nende kasvatamistingimustest sõltuvat muutlikkust.

Kõige huvitavamad on katsed taimede pookimise ja ristamise alal. Poogitud taimede vastastikuse mõju uurimine, vegetatiivsete hübriidide, ent samuti suguliste hübriidide saamine sortide- ja liikidevahelise ristamise teel, hübriidide kasvatamine ja nende selekteerimine mitme põlve kestel eesmärgiga aretada uus, parem sort on huvitav niihästi teaduslikult kui ka majanduslikult.

Korraldades kooliaias katseid taimede hübriidiseerimise, kasvatamise ja selekteerimise alal saab praktiliselt tutvustada õpilasi uute taimevormide aretamise meetoditega. Need katsed arendavad teaduslikku juurdlemisvaimu ja tarmukat ning aktiivset suhtumist elavasse loodusse.

Peale õpetusliku ja kasvatusliku tähtsuse võivad katsed taimede hübriidiseerimise ja selekteerimise alal omada ka otsest teaduslik-praktilist tähtsust. Katsetamistöö õige organiseerimise puhul võib kooliaias mõne aasta jooksul aretada uusi taimesorte.

Õpilaste praktilised tööd taimede pookimise ja ristamise alal on veel uus asi koolis, kuid see avab suuri võimalusi õpetajate ja õpilaste, eriti aga noorte naturalistide töös.

Käesolevas artiklis tahame avaldada kaheaastase töö kogemusi taimede hübriidiseerimise alal kooliaias.

Töö organiseerimine.

1949. a. kevadel sai kool kohaliku kolhoosi maast 2 ha suuruse maatüki, mis asetseb koolist 1 km kaugusel. Maatükk on jõe ääres, mis hõlbustab taimede kastmist. 0,5 ha on määratud katsetamiseks mitmesuguste kultuuridega, ülejäänud maa aga majanduslike kultuuride alla.

Maatükil tehakse keskkooli bioloogia-programmis ettenähtud praktilisi töid (mitmesuguste põllumajanduslike kultuuride külvamine ning kasvatamine) ja kontrollitakse Gribovski selektsioonijaamast saadud seemneist kasvatatud 50 sordi köögivilja-kultuuride saagirikkust. Külvati ka V. I. Lenini nimelise Üleliidulise Põllumajandusteaduste Akadeemia eksperimentaalsest baasist saadud hargneva peaga nisu seemet, pandi maha jaroviseeritud kartuleid jm. Suurt tähelepanu osutame taimede hübriidiseerimisele.

Talvel koostasime plaani, kuidas paigutada maatükil kultuure, nägime ette katselappide pindalad ja katsealuste taimede arvu; kavandasime kooliaias ettenähtud mitmesuguste tööde ligikaudsed kalendri-ajad; määrasime kindlaks katsete sisu, poogete arvu ja objektid, õite arvu kunstlikuks tolmutamiseks jm.; otsustasime, missuguste klasside õpilased hakkavad üht või teist tööd tegema, üht või teist katset korraldama.

Katsete sisuga tutvusid õpilased õigeaegselt. Ühed pookisid tomateid kartulile, teised meloneid kõrvitsale; mõned huvitusid taimede ristamisest jne.

Ule 40 õpilase kohustusid kasvatama oma aiamaal kõrgeid köögiviljasaake. Selleks sai igaüks neist ühe köögiviljasordi seemneid ja kirjajliku juhendi, milles näidati, missuguseid agrotehnilisi võtteid tuleb antud kultuuri kasvatamisel rakendada.

Kevadel jaotati ülesküntud ja äestatud maatükk vaiakeste ja nõöri abil katselappideks. Siis külvati seemned ja istutati taimed. Mitmesuguste kultuuride külvajaiks ja istutajaiks olid peamiselt 5. ja 6. klassi õpilased. Enne tomati-istikute mahaistutamist pandi istutusaukudesse kõdunenud sõnnikut. Taimede eest hoolitsesid (kastsid ja rohisid) õpilased.

Pookimisviise ja kunstliku tolmutamise meetodeid näidati harilikult otse katsepõllul 10 kuni 15 õpilasest koosnevale rühmale katsealuste taimede kallal, pärast seda tegid nad praktilise töö iseseisvalt.

Mõned õpilased pookisid omal algatusel ka omas aias. Nii pookis 7. klassi õpilane Okuneva maavitsa ja tomati kartulile, türgi pipra tomatile.

Vegetatiivne hübriidiseerimine.

Uheaastaste taimede pookimistehnika. Peamised pookimisviisid on üldtuntud, kuid me peame siiski vajalikuks anda nende lühike kirjeldus ja juhtida tähelepanu iga viisi positiivseile ja negatiivseile külgedele, mis on ilmnunud meie töö praktikas.

Taimede pookimisviise võib jagada kahte põhirühma. Esimene rühm, kui poogend eraldatakse täielikult oma juuresüsteemist enne kokkukasvamist pookealusega. Siia võib arvata kõige levinumat ja lihtsamat pookimisviisi — oksastamist varre lõhesse või aluse koore alla, samuti ka silmistamist, pookimist mugula silmaga, õienuppude või teiste taimesade pookimist. Ka vahelepookimine tuleb siia arvata. Teine rühm — see on niinimetatud pookimine „ligistamise“ teel, kui alusega kokkukasvamise ajal poogend ei kaota sidet oma juurtega („ligistamine kiiluga“ ja „ligistamine keelekestega“).

Meie katsetasime kolme pookimisviisi: oksastamist, „ligistamist kiiluga“ ja „ligistamist keelekestega“.

Oksastamine on oma tehnikalt lihtne ja õpilased tulevad sellega kergesti toime. Pookealuse latv lõigatakse maha, kiilukujuliselt teravaks lõigatud pookoks pistetakse pookealuse varre vastavasse lõhesse ja pookekoha ümber mähitakse tihedalt, keerd keeru vastu, villane lõng. Mõne päeva pärast, peale pookoksa külgekasvamist, võetakse lõng ära.

Poogendi kiilu pikkus sõltub pookoksa jämedusest. Peenikesel pookoksal on lõikepind lühem, jämedal pikem. Mida pikem on kiil, seda

parem, sest siis on aluse ja poogendi kudede puutepind kokkukasvamiskohal suurem (harilikult on poogendi kiilu pikkus 2—5 cm).

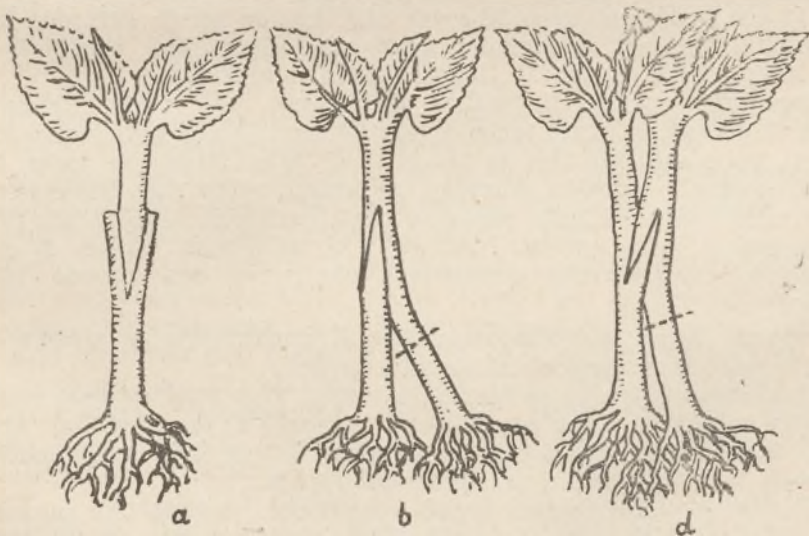
Poogendi ja aluse kokkukasvamine on mitmesuguseil taimedel erinev. Kiiresti kasvavatel taimedel, mille varred jämenevad ruttu, näiteks kõrvitsal ja päevalillel, tuleb side hiljemalt neljandal-viiendal päeval pookekohalt maha võtta, muidu lõikub ta sügavale kasvavasse varde ja võib seda suuresti kahjustada. Kui pookekoht on lõngast vabastatud, võib hiljem, kui see osutub vajalikuks, panna uue, kuid juba vabama sideme. Muil taimedel (kartulil, tomatil jt.) ei tohi sidet kõrvaldada enne seitsmendat kuni kümnendat päeva.

Esimestel päevadel peale pookimist võib pookoks kergesti närbuda, sest selle veekadu (auramine) ületab alusest lõikepindade kaudu imeitava veehulga. Et seda ei juhtuks, on tarvis luua niiske kamber.

Kui pookimist toimetatakse kinnises ruumis ja poogitavaid taimi pole palju, siis on selliste kambrite korraldamine väga kerge (katta mõne klaasnõuga — teeklaasiga, purgiga, lambiklaasiga vms.) ja oksastamine lõhesse annab kõrge külgekasvavuse protsendi. Aga kui poogitakse väljas, näiteks kooliaias, ja hulgaliselt (kümnete ja sadade kaupa), siis tuleb taimede kaitsemiseks kuivamise vastu kasutada teistsuguseid võtteid (varjutada poogitud taimi puuokste või paberkatetega, painutada aluse lehed üles, mähkida need kergelt ümber pookoksa ja kinnitada niidiga niisugusesse asendisse mõneks päevaks). Kui ilm on jahe ja vihmane, siis kasvavad pookoksad alusega hästi kokku ka välitingimustes, ilma niiske kambrita.

Tunduvalt paremini kasvavad välitingimustes kokku ligistamise teel poogitud taimed. Nad ei nõua niisket kambrit, ja sellepärast on see pookimisviis otstarbekohane kooliaias.

Pookimist „ligistamise teel kiiluga“ katsetasime kartuli ja päeva-

Taimede pookimisviise: a — oksastamine lõhesse; b — ligistamine kiiluga; d — ligistamine keelekestega.

lille sortidevahelistel pookimistel. Kahe kõrvuti mahapandud kartuli noored taimed puhastati mugulateni mullast, siis lõigati aluse latv žiletiteraga maha. Saadud tüügas lõigati kahelt poolt kiiljalt teravaks (lõikepinna pikkus peab olema vähemalt 3—4 cm). Poogendi varde tehti poolpõikne lõige alt üles kuni varre keskkohani (see lõige peab olema natuke pikem kui aluse kiil). Siis pisteti poogend aluse kiilu otsa ja pookekoht seoti kõvasti ning tihedalt jämeda villase lõngaga kinni.

Sidumist alati natuke altpoolt lõiget ja lõpetati natuke kõrgemal sellest. Kui pookimine oli tehtud, kaeti paljastatud alumised varreosad mullaga niiviisi kinni, et pookeõmblus jäi mullast välja, ja kas-teti. Poogitud ja kokkuseotud varred jäid selliselt täieliku kokkukasvamiseni, s. t. ligikaudu 10 päevaks. Pärast kokkukasvamist lõigati poogendi vars natuke altpoolt sidet sedaviisi läbi, et pookoks jäi kiilja alusetüükaga ühendusse ainult pookeõmbluse kaudu. 14. päeval võeti side ära.

Poogendi varre läbilõikamine ei kutsu esile poogitud taime hukku-mist, kui pookimine on tehtud õigesti ja poogend on alusega hästi kokku kasvanud. Kuid peaaegu alati on esimesel päeval märgata ker-get lehtede närbumist.

Sidet ei maksa kõrvaldada enne varre läbilõikamist või üheaegselt sellega (võib hapra pookeõmbluse lahti käristada). Läbilõikamise päe-val ja sellele järgneval päeval tuleb taimi kasta ja varjutada. Poogi-tud taimed tuleb kepikeste külge siduda, et tuul ei rebestaks pooke-õmblust.

Pookimisviis „ligistamine kiiluga“ on väga sobiv kartuli vegetatiiv-seks hübriidiseerimiseks. Kohe kõrvaldatakse aluse latv ühes lehte-dega, mille järele pookealus hakkab saama toitu ainult poogendi leh-tedest; see soodustab selgeilmelisemate tulemuste saavutamist katseil. Kui aluse tüükast hakkab võrseid kasvama, tuleb need maha lõigata.

Kuid see pookimisviis pole sobiv siis, kui on tarvis säilitada aluse lehestikku. Selliseil juhtumel rakendasime ulatuslikult pookimisviisi, mida nimetasime tinglikult „ligistamiseks keelekestega“.

Nimetatud pookimisviisi puhul jääb aluse latv maha lõikamata. Aluse ja poogendi varde tehakse poolpõiksed lõiked kuni varre kes-kkohani, poogendil alt üles ja alusel ülalt alla. Saadakse kaks kiilu ehk „keelekest“. Kumbki „keeleke“ pannakse vastavasse lõikesse teise taime varrel ja pookekoht seotakse nagu harilikult kinni. Mida pikem on „keeleke“, seda parem. Tomateil võib neid teha umbes 2—4 cm pikkusi, olenevalt varte jämedusest, päevalilisel aga umbes 10 cm pikkusi.

Poogendi varre läbilõikamine altpoolt pookekohta ja sideme kõr-valdamine toimub eespool näidatud aegadel.

Kõrvaldades enamiku poogendi lehtedest, võib sundida teda toituma peaaegu täielikult aluse arvel (selle juurestiku ja lehestiku arvel). Tuleb siiski silmas pidada, et poogend, millel on liiga palju lehti ära lõigatud, kasvab halvasti ja annab vähe vilja.

Ligistamise puhul osutub sageli vajalikuks istutada üks taim tihe-dasti teise taime juurde, et neid saaks kokku kasvatada. Selliselt istu-tada võib mõni päev enne pookimist, samuti ka vahenditult enne seda. Juurde istutada tuleb poogend, sest alusel võib rikkuda juuri, mis tuge-vasti nõrgendab neid. Parim kokkukasvavus on sel juhtumil, kui aluse

vars on poogendi varrega ühejämedune või sellest natuke jämedam. Juurdeistutatud ja otsekohe poogitud taimi tuleb kasta ja esialgu varjutada.

Pookimisel ligistamise teel on välitingimustes paremuste kõrval ka mõningaid puudusi: töötada tuleb madalale kummardunult, mis on väsitav ja ebamugav. Peale selle, kui töötab rühm õpilasi, ei jõua tööde juhataja kontrollida iga pookimise õigsust. Pookimise juures aga võivad olla järgmised vead: liiga lühikesed lõiked poogitavate taimede vartes, poogendi ja aluse lõikepindade ebatäpne ühendamine, nõrk ning harv side pookekohal.

Õpetaja saab paremini kontrollida sel juhtumil, kui õpilased kaevavad ettevaatlikult aluse ja poogendi oma katselappidelt koos mullaga üles. Asetanud need ämbrisse veega, võib mulla maha pesta peenikesi juurekesi rikkumata. Hoides ühes käes veest võetud taime, teises aga žiletitera, võib kergesti ja mugavalt teha poogendi ja aluse varde vajalikud lõiked, panna need kokku ja hoida kinni seni, kui abiline teeb pookekohale mähise. Pärast seda kontrollib tööde juhataja pookimise õigsust, ja taimed istutatakse kohale, nagu istutatakse tavaliselt istikuid, ühes järgneva kastmise ja varjutamisega. See teeb töö mõnusaks ja kiirendab seda.

1949. a. k a t s e d. Uheaastaste köögiviljataimede pookimist algasime 1949. a. kevadel. Enne kui näidata õpilastele, kuidas pookida, tuli mul palju praktiseerida.

Palju pookeid nurjus, kuid palju läks ka korda sellele vaatamata, et kõik tehti välitingimustes. Õnnestunuks osutusid tomati pooked kartulile, tomati pooked mustale maavitsale ja ümberpöörduvalt. Tubakat poogiti tomatile ja melonit kõrvitsale. Tehti kartuli ja päevalillede sortidevahelisi pookeid. Kartul *Smõslovski* (valgete mugulatega) poogiti kartulile *Varane roos* (roosade mugulatega). Päevalille *Tškalovi gigant* kasvatati kohaliku päevalille alusel ja vastupidi.

1949. a. tehti pookimist kahel viisil: oksastamist aluse varre lõhesse ja „ligistamist keelekestega“. Tunduvaid muudatusi poogitud taimede välimuses pookimisaastal ei ilmnenud. Nõnda ei erinenud kartulil kasvatatud tomatid kujult ja värvilt hariliku tomati viljadest. Mõnel juhul muutus märgatavalt poogitud taimede keemiline koostis. Nii polnud tomatil kasvatatud mahorkatubakal enam nikotiini.

Poogitud taimede kasvamine ja nende viljade või mugulate arenemine kulgesid mitmeti, sõltuvalt sellest, kuidas oli poogitud ja misuguses seisundis oli poogendi ja aluse lehestik.

Näiteks moodustasid kokkukasvatatud tomat-kartuli taimed normaalse suurusega tomativilju, arvult ühest kuni neljani põõsa kohta. Mugulate moodustumine aga edenes erisuguselt. Suuremad mugulad arenesid tavaliselt neil taimedel, millel ühes tomatilehtedega oli säilinud osaliselt ka kartulilehti. Täiesti ilma kartulilehtedeta jäänud tomat-kartuleil moodustusid väikesed pähkliuurused mugulad. Tomatioksad arenesid paremini, kui kartulilehed kõrvaldati; jõudus kartuliokside arenemine pidurdas tomatipoogendi kasvu.

Kaks kohaliku tomati põõsakest poogiti kõrvaldatud ladvaga kartulivarte lõhesse. Sel juhtumil võeti alus (sort *Smõslovski*) veidi aega enne õitsemist, poogendil (tomatil) olid pookimise ajal väikesed õienupud. Alusel säilisid kartulilehed ja poogendil tomatilehed. Selliselt poogitud tomatid kasvasid hästi, hakkasid varsti õitsema ja kandsid

vilju. Kumbki neist andis ühe suure tomativilja (varre ülaosas) ja ühe keskmise suurusega kartulimugula.

Viljad ei jõudnud põllul valmida. Septembris paigutasime terve põõsa koos viljadega madala temperatuuriga tuppa, kus ta oli novembri lõpuni. Viljad läksid punaseks ja 25. novembril võeti neist seemned. Üks vili andis 40 hariliku välimusega seemet, teine — 20. Kõik seemned olid 1,5 korda suuremad kui tavalised tomatiseemned.

1. aprillil 1950. a. külvati mõlemate viljade seemned toas eraldi kasvukasti; peaaegu kõik seemned tõusid hästi.

Neist seemneist kasvanud taimed erinesid kasvukiiruse, lehtede kuju ja idulehtede arvu poolest. Mai alguseks olid mõned taimed kaks-kolm korda suuremad kui teised. Paljudel taimedel olid lehtede lõpposad kõverdunud. Ühel taimel arenes kolm idulehte tavalise kahe asemel. See taim erines ka suuremalt varrejämeduselt ja sellelt, et esimesed lehed ei arenenud mitte paariviisi, vaid kolmekaupana.

20. mail istutati nende tomatite taimed kooliaias katselapile. Juuni alguseks andis enamik taimi tugevad tihedad põõsakesed. Juulis paistsid möödunud aastal kartulile poogitud tomatite seemneist kasvanud taimed silma suurema jõulisuse poolest võrreldes kontrolltaimedega. Öitsemise ajal võis täheldada mõningail neist õite kokkukasvamist esimeses õisikus. Augustiks oli põõsail õite kõrval palju mitmesuguse suuruse ja ebakorrapärase kujuga tugevasti ribilisi rohelisi vilju. Vilja-saak oli hea.

Huvitavalt kulges mustale maavitsale poogitud tomatite seemneist kasvatatud taimede arenemine. 1949. a. suvel poogiti punaste ribiliste viljadega kohaliku tomati oks mustale maavitsale. Poogiti ligistamise teel. Mõlemad pookekomponendid võeti noorelt (kahe-kolme lehepaariga). Osa poogendi (tomati) lehtedest kõrvaldati. Tomat kasvas maavitsal hästi ja andis mitu hariliku värvuse ja kujuga vilja. Need olid valmivaist viljadest esimesed; nad läksid punaseks siis, kui pookimata tomatite viljad olid veel rohelised.

1950. a. katsed. 1950. aastal tehti üle 300 pooke. Maavitsaliste perekonnast võtsime katsetamiseks kartuli, tomati, juudikirsi (*Physalis*), türgi pipra ja maavitsa; kõrvitsalistest poogiti melon ja arbuus kõrvitsale; liblikõielistest kasutati hernest ja aeduba, korvõielistest päevalille jt.

Kartuleid pookisid 8. ja 9. klassi õpilased.

Kartulite pookimiseks määratud katselapil märgiti ridamisi augud (ridade vahe 50—60 cm ja aukude vahe reas 50 cm). Uhte ritta pandi pookimiseks katsealused taimed, teistesse ridadesse (naaberridadesse) kontrolltaimed. Maha pandi ühe silmaga mugulatükid, et saada ühevarrelisi taimi. „Katseritta“, kus kavatseti pookida, pandi igasse auku kaks erinevast sordist mugulatükki; vahe nende vahel oli 5—10 cm.

Pärast tõusmete ilmumist kaabiti muld ettevaatlikult ära, et paljastada mugulaist kasvanud varsi, ja poogiti ligistamise teel iga taimepaar, mis kasvas ühes augus. Sedasama katsealuste taimede istutamiseviisi ridadena, mis vahelduvad kontrolltaimede ridadega, rakendati ka tomatite, türgi pipra ja kõrvitsaliste juures.

Sortidevaheline kartulipookimine ligistamise teel õnnestub hästi ainult sel juhtumil, kui see on tehtud õigesti. Kõrge kokkukasvavuse (umbes 90%) andsid tomatite pooked maavitsale ja juudikirsile, samuti ka maavitsa pooked kartulile.

Ligistamise teel kartulile poogitud tomatid andsid 60% kokkukasvavust, pooked oksastamise teel ebaõnnestusid täiesti. Halvasti kasvasid kokku tomatile poogitud türgi pipar ja kartulile poogitud juudikirss. Ehkki herne pooked aedoale õnnestusid, kasvas poogend halvasti ja hukkus enne õitsemist. Melonit ja arbuusi poogiti kõrvitsale oksastamise teel võsundi koore alla. Sortidevahelised päevalillepooked ligistamise teel pikkade (10—15 cm) varrelõigete abil õnnestusid hästi.

Võib teha järelduse, et poogitud taimede kokkukasvavus sõltub paljudest põhjustest; kokkukasvatatavate taimede loomusest, vanusest, õhu niiskusest ja pookimisviisist.

Mida lähedasem on taimede biokeemiline loomus, mida nooremad nad on, mida paremad on tingimused niiskuse säilitamiseks kudedes, seda kergemini kasvavad taimed kokku; mõistagi tingimusel, et taimede kasvavad koed on küllaldasel pindalal tihedasti liidetud.

Suguline hübriidiseerimine.

Suvel, kui taimed hakkasid õitsema, alustasime katsetega köögiviljataimede sugulise hübriidiseerimise alal. Tolmutasime kunstlikult hari-like meetodite järgi üle 50 mitmesuguste taimede õie. Tomatite õienupud kastreeriti 2—3 päeva enne nende avanemist, kui kroonlehed olid veel kollakasrohelist värvi. Kastreeriti kokkukasvanud tolmutate väljakitkumise teel teravaotsalise pintsetiga. Kui tolmutottide purustamisel (kontrolleksemplaride tolmutaist) tuli vesist vedelikku, siis lähendas see, et tolmutotid pole veel valminud ja isetolmlemist pole järelikult olnud. Kastreeritud õienupud katsime õhukese vatikorruga, mis seoti peenikese niidiga kinni. Päev hiljem võeti vatt ära ja tolmutati õis. Emakasuudmele pandi pintsetiga värskelt kogutud tolmu nende taimede õitelt, millega oli vaja ristata. Tolmutatud õied isoleeriti uuesti vatiga. Tolmutamist korraldi järgmistel päevadel veel kaks korda.

Mõne päeva pärast, kui tolmutatud õie emakas ja kroonlehed olid kuivanud ja sigimik hakkas kiiresti kasvama, võeti vatt hoopis ära. Kasvav vilj märgiti viljavarre külge seotud niidiga. Õienuppude kastreerimise juures riputati taime oksale etikett, millele kirjutati taime sort, kuupäev ja kastreeritud õite arv, tolmutamiste kuupäevad, taime sort, millelt võeti tolmu, ja lõpuks viljastatud õite arv.

Katsed taimede sugulise hübriidiseerimise alal on õpilastele tehniliselt jõukohased ja huvitavad. On vaid tarvis üksikasjaliselt näidata, kuidas teha mitmesuguseil taimedel õite kastreerimist, isoleerimist ja tolmutamist.

Nõnda sai näiteks 6. klassi õpilane Raissa Ušakova hübriidseid vilju *Gribovski desserttomati* ja tomati *Piison* ristamisest. Ta teostas edukalt ka tomati *Piison* sordisest ristamist. Uhe selle tomatisordi põõsa õied tolmutati sedasama sorti, kuid maavitsale poogitud taimedelt võetud tolmutuga.

Samuti saadi vilju tomatilt *Planovõi*, mis oli tolmutatud tomati *Piison* tolmutuga. Esimesel on kõrendiline jäme vars ja laiad gofreeritud lehed, teisel aga okslik vars ja tugevasti sämpunud lehed. Ka nende tomatisortide viljadel on rida erinevusi. Täheledatai samuti vahet varalvaimvuses ja muus tunnuseis. Missugused iseärasused on sortide *Planovõi* ja *Piison* ristamisest saadud hübriididel, seda saame teada järgmisel aastal, kui külvame nende viljadest saadud seemneid.

Gribovski desserttomatit ristati kohaliku tomatiga, mis oli kasvatatud kartulile poogitud tomati seemneist. *Gribovski desserttomat* hakkab vara õitsema ja vilja looma. Esimesed õied ilmuvad pöõsaile, mis olid kõigest 10 cm kõrged. Pärast seda jätkus kasvamine ja pöõsad sirgusid 30 cm kõrgusteks. Neil arenesid arvukad õied ja väikesed ümarad varavalmivad viljad. Kartulile poogitud tomati seemneist kasvanud taim erines, nagu juba märkisime, jõudsa kasvu poolest (kõrgus umbes 70 cm); ta andis suure hulga ebakorrapärase ribilise kujuga suuri vilju. Otsustasime saada hübriide, milles oleksid ühendatud mõlemate tomatite kasulikud omadused.

See töö algas järgmiselt: valiti kõige varavalmivam ja saagirikkam tomatipöõsas, mis oli kasvatatud kartulile poogitud tomati seemneist (selle pöõsa nimetasime tinglikult „varavalmivaks“). Selle pöõsa mõningaid õisi tolmutati *Gribovski desserttomati* tolmuga. Saime kaks vilja, mille seemned on juba kogutud ja külvatakse järgmisel aastal maha.

6. klassi õpilane Tšernõh katsetas hernestega. Ta tolmutas mõningad kohaliku herne õied *Keimbridži üdiherne* tolmuga. Kohalikul hernel on väikesed viljad viie-kuue seemnega. *Keimbridži üdiherne* annab suuri vilju, mis sisaldavad umbes 10 seemet, kuid selle pöõsad on tunduvalt madalamad kui kohalikul hernel. Pärast tolmutamist hakkasid seemnetega viljad kasvama. Et hernes on isetolmlev taim ja risttolmlemist esineb tema juures väga harva, siis õisi ei isoleeritud. Tolmukad kitkuti pintsetiga rohekasvalgeist õienuppudest välja ja päev hiljem pandi emakasuudmele isataimelt tolmu. Tolmutamist korraliti veel järgmisel päeval. Kontrolliks kastreeriti veel mõni herneõis, kuid neid ei tolmutatud (õisi ei isoleeritud); sel juhtumil vilju ei moodustunud.

Taimede valik ja ristamine on alles töö algus uue sordi aretamise alal. Väga tähtis on järgnev hübriidide sihiteadlik kasvatamine ja mitmekordne valik. On soovitatav, et õpetajad-bioloogid korraldaksid julgesti ning tarmukalt kooliaias katseid taimede hübriidiseerimise, kasvatamise ja selekteerimise alal.

PEATUKKE EESTI NSV AJALOOST.

Möödunud aasta septembris tegi EK(b)P Keskkomitee Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudile ülesandeks koostada Eesti NSV ajaloo õpik keskkooli viimastele klassidele. EK(b)P Keskkomitee kinnitas autorite kollektiivi koosseisus: G. Naan (toimetaja), H. Moosberg, J. Saat, A. Vassar, A. Liebman, V. Maamägi. Õpiku ilmumine on ette nähtud käesoleva aasta sügisel.

Väga oluliseks lüliks käsikirja viimistlemises on laiem üldsuse ettepanekute ja kriitiliste märkuste arvestamine. Alates käesoleva numbriga hakkame avaldama arutluse korras õpiku maketi üksikuid peatükke.

Autorite kollektiiv ja ajakirja „Nõukogude Kool“ toimetus pööravad kõigi lugejate poole palvega esitada oma arvamused avaldatavate materjalide kohta. Ettepanekud ja kriitilised märkused saata Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituuti (Tallinn, Sakala 35). Allpool avaldame „Eesti NSV ajaloo“ maketi I peatüki.

Ajakirja „Nõukogude Kool“ toimetus.

Raamatu „Eesti NSV ajalugu“ maketi I peatükk.

ÜRGGOKUKONDLIK KORD EESTI NSV TERRITOORIUMIL. FEODAALSUHETE TÄRKAMINE.

§ 1. SUGUKONDLIK KORD (VII AASTATUHANDEST E. M. A. KUNI II SAJ. M. A. J.).

Jääkate, mis lasus meie maal sadade tuhandete aastate kestel ja ulatus lõunas umbes praeguse Kiievini, taandus aeglaselt. Sel määral kui jääkate taandus põhja poole, asustati inimeste poolt üha uued maa-alad.

Vanimad leiud, mis kõnelevad praeguse Eesti NSV territooriumi asustamisest inimestega, on pärit VII—V aastatuhandest e. m. a. Tolle aja asula jäänuseid on avastatud Kundas, kust on leitud hulk mitmesuguseid luust ja kivist valmistatud kalapüügi- ja küttimisvahendeid. Ka Pärnu ja Tartu ümbrusest on leitud niisuguseid esemeid. Narva lähedalt on leitud tolle aja kalapüügivõrgu jäänuseid. Inimesed elasid siis juba emajärgsete sugukondadena jõgede ja järvede ääres ning elatasid endid kalapüügist ja küttimisest. Suvel elati tavaliselt puukoore või nahkadega kaetud püstkodades, talvel aga mätastest ehitatud poolenisti maasse kaevatud onnides. Nende jäänustes on leitud tule kasutamise jälgi.

Sugukond moodustas tollal inimühiskonna algraku, sest algelised kivist ja luust tööriistad ei võimaldanud inimestel võidelda loodusjõudude ja röövlomade vastu üksikult. Küttimine ja kalastamine oli võimalik ainult ühiselt. „Ühine töö toob kaasa tootmisvahendite, samuti ka toodetud produkti ühisomanduse. Siin ei ole veel tootmisvahendite eraomanduse mõistet, kui mitte arvestada mõningate tootmisriistade isiklikku omandust, mis ühtlasi on röövlomade eest kaitsmise riistadeks. Siin pole ekspluateerimist, pole klasse,“ ütleb seltsimees Stalin (Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 489).

Võrreldes eelmise perioodiga muutus asustus IV—II aastatuhandel tihedamaks. Peipsi ja Võrtsjärve, Pärnu jõe ja Emajõe ümbrusest ning mererannalt avastatud

neoliitilistest (noorema kiviaja) asulatest on leitud juba hästi lihvitud kirveid ja talbu ning muid luust ja kivist küttemis- ja kalapüügivahendeid. III aastatuhandel hakati valmistama ja kasutama savinõusid.

II aastatuhandel e. m. a. toimus üleminek koduloomade kasvatamisele. Seda tõendavad koduloomade luud, mis on leitud tolle aja haudadest. Juba siis tundsid inimesed ka algelist viljakasvatust, kuid selle tähtsus võrreldes karjakasvatusega oli alles väike; peamisteks elatisaladeks jäid siiski kütmine ja kalapüük. Valdav osa tööriistadest valmistati ikka veel luust ja kivist. Esimesed vähesed pronksesemed jõudsid siia vahetuse teel naaberaladelt umbes 1500 a. e. m. a. Alates arvatavasti VI—V saj. e. m. a. ilmuvad samal teel Eesti alale esimesed raudriistad. Käsitöö alal tunti peale metallide töötlemise ka kudumist.

Karjakasvatusele siirdumine tõi enesega kaasa muudatuse ühiskondlikes suhetes. Karjakasvatus oli tekkinud jahipidamisest. Kuna kütmine oli mehe töö, kujunes ka kodustatud loomade kasvatamine mehe tööks. Seetõttu muutus mehe osa sugukonnas nüüd tähtsamaks kui naise osa, ja sugukond muutus isajärgseks ehk patriarhaalseks.

Ühenduses tootmise arenemisega ja asustuse tihenemisega muutub tihedamaks ka läbikäimine sugukondade vahel. Aegamööda ühinevad sugukonnad suuremateks koondisteks — hõimudeks. Koos sellega tekib suhtlemisvahendina igal hõimul oma keel, mis on juba täiuslikum kui sugukondade algelised keelemurded. Tekivad eesti keele esimesed elemendid. Tootmise edasise arenemisega muutusid hõimud aja jooksul suuremateks ja tugevamateks. Hõimude ja hõimude rühmade vahel käis võitlus paremate karjamaade, soodsamate küttemis- ja kalapüügipaikade pärast. Kaitse vajaduse suurenemisest kõneleb muld- ja kivivallidega ning puust taradega kindlustatud asulate tekkimine. Selliseid varasemaid kindlustatud asulaid on avastatud Saaremaal Asva küla juures ja Irus, Tallinna läheduses.

§ 2. SUGUKONDADE LAGUNEMINE JA TERRITORIAALSETE KOGUKONDADE KUJUNEMINE (II—IX SAJ.).

II-st sajandist m. a. j. tõusis Eesti ala majanduslikus elus esikohale maaharimine. Vilja kasvatati alemaadel — maatükkidel, mille pealt põletati mets ära. Metsapõletamisest jäänud tuhk oli väetiseks. Maad kohendati kas kõplaga või okslikest puudest kokku seatud äkkega ja kivilvati siis vili peale. Kolme-nelja aasta järele muutus see maatükk viljakasvatamiseks kõlbmatuks. Siis võeti ale alla uusi maatükke — seni kui endisele mets peale kasvas, mis kestis 15—20 aastat. Selle järele algas aletegemise ring uuesti. Säärane primitiivne viljakasvatamisviis nõudis rohkesti maid, kuid andis siiski palju rohkem saaki kui karjakasvatus. Viimane arenes küll ka edasi, kuid, samuti nagu kütmine ja kalapüükki, loovutas esikoha viljakasvatusele.

Arenes edasi ka käsitöö. Rauast tööriistu ja muid esemeid valmistati tollal palju rohkem kui varem, sest rauda osati toota juba kohalikest soomaakidest. Mitmekesisusid ehteasjad. Laienes linase ja villase riide valmistamine.

Asustus tihenes veelgi.

Selline tootlike jõudude edasine areng võimaldas senisest palju järjekindlamalt arendada vahetust nii lähemate hõimude vahel kui ka lõunapoolsete balti naabritega, eriti aga idaslaavlastega.

Tootlike jõudude areng kutsus esile uued muutused. Sai võimalikuks töötamine suurperedena. Patriarhaalsed suurpered, siirdudes viljakasvatamisele, hakkasid muutuma iseseisvateks majanduslikeks üksusteks ja eralduma sugukondadest. Algas sugukondliku korra lagunemine.

Nende patriarhaalsete suurperede mälestusmärkidena on säilinud II—V sajandist suured kivilkalmed, nn. tarandkalmed, mis sisaldavad inimeste luud, sageli põletatud, ja rohkesti panuseid metallist tööriistade ja ehteasjade näol.

Otsustava pöörde ühiskondlikku ellu tõi aga üleminek künnipõllundusele, mis algas Eesti alal arvatavasti VII sajandil. Veiste jõul veetava adra tarvituselevõtmine tõstis põllumajanduse viljakust tunduvalt. See võimaldas põlluharimist ka üksikperedel. Üksikperede iseseisvaiks tootlikeks üksusteks muutumise tähendas kariloomade ja muu varanduse koondumist nende kätte. Tekkis eraomandus. Karjakasvatusele ja maaharimisele siirdumisega hakkas üksikinimese tootmine andma rohkem saadusi, kui oli hädavajalik tema ülalpidamiseks, s. t. tekkis lisaprodukt. Eraomandus ja lisaprodukti olemasolu tegid võimalikuks inimese ekspluateerimise inimese poolt. Sugukondlikud kogukonnad lagunevad lõplikult, nende asemele tekivad terri-

toriaalsed ehk külakogukonnad. Territoriaalne kogukond ühendab inimesi, kes ei ole tingimata seotud sugulussidemetega.

Külakogukonnad koosnesid üksikperedest, kelle eraomandiks olid loomad, tööriistad, elamud jne. Künnimaad, mis olid tollal veel kogukonna omandiks, jaotati aeg-ajalt ümber üksikute perede vahel, kes neid omaette harisid. Ulejäänud maad, metsad ja kalapüügikohad, kuulusid samuti kogukonnale, olid veel kogukonna liikmete poolt ühiselt kasutatavad. Tähtsamaid kogukonda puutuvaid küsimusi otsustati vastava kogukonna liikmete koosolekul, kus valiti ka kogukonna vanemad. Uhes eraomanduse arenemisega sagesid sõjad. Sõja puhul ühinesid üksikute kogukondade malevad suuremateks üksusteks, eesotsas väepealikutega. Ehitati suuremaid linnuseid ja kindlustati endisi. Linnused olid muutunud nüüd, kui rahvastik oli asunud laiali oma põldude lähedale, peamiselt ainult sõjaaegadel kasutatavaks varjupaikadeks.

See üksikperede iseseisvateks tootmisüksusteks muutumine ja ühiskondliku diferentseerumise algus kajastus ka matmisviisis. Endiste suurte tarandkalmete asemele ilmusid nüüd üksikmatmised. Panused surnuile pole kaugelki ühesugused. Üksikutes haudades leidub hinnalisi relvi ja väärismetallist ehteid, teistes jälle on panuseid vähe ning need on kehvad, mis näitab, et nad kuulusid vaesematele peredele.

§ 3. URGKOGUKONDLIKU KORRA LAGUNEMINE JA FEODAALSUHETE TÄRKAMINE. IDA-EESTI ALA KIIIVI RIIGI KOOSSEISUS (X—XIII SAJ.).

X—XIII sajandil arenes Eesti alal künnipõllundus edasi. Põldude rajamine ja nende laiendamine võimaldas kasvatada vilja ikka enam ja enam. XIII saj. kroonikais kõneldakse „kaunistest põldudest“ ja „suurtest viljatagavaradest“ eestlastel ja liivlastel.

Uusi tööriistu tuli järjest juurde. Nii hakati tollal tarvitama heinaniitmiseks vika-tit. See suurendas tunduvalt loomasööda tagavara, mis omakorda võimaldas laiendada karjakasvatust.

Käsitöö oli hakanud eralduma põllumajandusest. Laialt olid tuntud eesti sepad, kes valmistasid rauast tööriistu ja relvi. Arenes ka pronksist ja hõbedast ehteasjade valmistamine. Pottsepaketta tarvituseletulek XI sajandil jõudlustas tunduvalt savinõude valmistamist. Samuti olid edasi arenenud kudumine, puunõude valmistamine ja muud käsitööalad.

Varem toimunud lihtne vahetus lähemate hõimude vahel arenes nüüd kaubitsemiseks ka kaugemate aladega. Kaubitsemine koondus suurematesse keskustesse, mis tekkisid soodsamatel kaubateedel. Sellisteks keskusteks kujunesid muistsed eestlaste linnused: Tallinn, Tartu, Viljandi jt., kus tavaliselt korraldati laatu ning kuhu oli hakanud koonduma ka osa käsitöölisi. Neist keskustest kujunesid hilisematel aegadel linnad.

Kaubitsemist Eesti alal hoogustas tema Balti mere äärne asend. Juba IX saj. peale arenes elav kaubitsemine Vene linnade ja Balti mere maade vahel. Sellest ajast päritolevad aareleiud sisaldavad rohkesti ida poolt toodud münte ja hõbeesemeid, mis kõnelevad tihedatest sidemetest Eesti ala ja Vene linnade, eelkõige Novgorodi ja Pskovi vahel. Mõnedki kaubateed idast läände kulgesid Eesti alast läbi. Eestlased hakkasid ikka aktiivsemalt osa võtma sellest Balti mere kaubandusest.

Samal ajal kujunes ja tugevnes Vana-Vene riik, mille peakeskuseks sai Kiiev. Kiievi riigil kujunesid tolle aja kohta tihedad majanduslikud suhted väga laialdase maa-alaga, kaasa arvatud ka Eesti ala. Nende suhete alusel toimus uute maa-alade ühendamine Kiievi riigi võimu alla. Tugev Kiievi riik allutas oma võimule ka idapoolse Eesti. Kiievi riigi vürstid nõudsid eestlastelt piiratud maksu ja osavõtmist nende sõjakäikudest. Samal ajal aga Kiievi riigi družinad ühes eestlaste malevatega kaitsesid edukalt Eesti ala varjaagide rõövretkede vastu.

See poliitiline ühendus Kiievi riigiga soodustas majanduslike ja kultuuriliste suhete tugevnemist eestlaste ja venelaste vahel. Et Vana-Vene oma ühiskondlik-majanduslikus ja kultuurilises arenemises oli eestlastest tunduvalt ees, siis olid need suhted eriti eestlastele suure tähtsusega. Säärased vene keelest eesti keelde ülevõetud sõnad, nagu põllutöö alal „sahk“ ja „sirp“, käsitöö alal „koonal“ ja „värten“, kaubandusega seotud „turg“ ja paljud teised näitavad, et eestlased tutvusid venelaste kaudu mitmete majandus- ja kultuurielu uuendustega.

Ristiisu vastuvõtmine venelaste poolt X sajandil etendas teatavasti progressiivset osa nende elus. Sellega oli seotud näiteks kirjakeele arenemine. Venelaste kaudu

said ka eestlased tuttavaks kirjakeelega, millele viitab vene keelest pärinev sõna „raamat“ (venekeelne „gramota“).

XI sajandil taotlevad Kiievi vürstid oma võimu tugevdamist riigi äärealadel. Sellise eesmärgiga tegi Jaroslav Tark 1030. a. retke Eesti alale ja rajas nüüdsed Tartu kohale kindluse, mille nimetas oma kristliku nime järgi Jurjeviks. Sinna jäetud väesalk pidi valvama ümberkaudse maa-ala üle.

Ühendus Kiievi riigiga soodustas Eesti ala majanduslikku arenemist. Rikkuste kuhjumine üksikute perede kätte jätkus; seda suurendas orjade tööjõu ekspuataeerimine. Orje saadi röövkäikudelt naaberladele. Orjade müümine ja ostmine laataldel oli Eesti alal tuntud juba X sajandist. Kuid eestlastel, nagu slaavlastelgi, ei arenenud orjapidamine valitsevaks ekspuataeerimisviisiks. Ühiskondlik areng kulges feodalismi suunas. Aegamööda tekkis eesõigustatud kiht, keda XIII sajandi kroonikas nimetatakse „paremateks“, „rikasteks“, „suursugusteks“. Nende hulgast tõusid kogukondade vanemad ja sõjapealikud, näiteks Sakala Lembitu. Võttes osa vene vürstide sõjakäikudest, said nad osa saagist endile. Nad haarasid oma kätte üha rohkem maid ja omandasid rohkem loomi, orje ning muud varandust. Koos sellega hakkab üha suurem osa kogukonna liikmetest langema sõltuvusse rikestest. Viimased püüavad allutada oma võimule ka rahvakoosolekud — keräjäd. Seega olid eesti suurnikud arenemas feodaalide klassiks. Kogukondade liikmete enamus aga püüab igati säilitada kogukondlikku korda, et sellega takistada rikaste võimu laienemist.

Käsiteldaval perioodil, kui majanduslikud sidemed üksikute alade vahel olid tihenunud, hakkasid tähtsamat osa etendama külakogukondade ühendused — kihelkonnad. Kihelkonna rahvakoosolekuil valiti vanemad, maleva pealikud, otsustati linnuste ehitamise küsimusi jm. Kihelkonnad omakorda olid ühendatud maakondadeks. Eesti alal oli 8 suuremat maakonda. Sõja puhul ühendati kihelkondade malevad ja nende juhtimine läks maakonna pealikule.

Majanduselu tihedam seostus üksikute külakogukondade ja maakondade vahel ning ühised maa kaitse huvid löid tingimused eestlaste kujunemiseks rahvaks, mille algmed ilmsesid juba hõimude rühmade kujunemise ajajärgul. Lõpule aga jõudis rahva kujunemise protsess hiljem.

Muistsete eestlaste usundiks oli animism (ladinakeelsest sõnast „anima“ — hing), mis tähendab seda, et ürgaja inimesed kujutlesid kõiki loodusnähtusi ja esemeid hingestatuna. Surnud esivanemate hingede elu arvati jätkuvat samasugusena nagu elavatel. Hingedelt loodeti abi saada, milleks toodi neile ohvrid, tavaliselt hiites, suurte puude all, suurte kivide või allikate juures. See usund peegeldab ürgaja inimese jõuetust loodusnähtuste ees ja nende mõistmises.

Oma kirjakeelt eestlastel tol ajal veel ei olnud. Kõik tootmise ja elu-olu kogemused ning traditsioonid anti põlvest põlve edasi suuliselt. Suuline oli ka eestlaste rahvalooming — peamiselt laulud ja jutud. Need olid tihedalt seotud eestlaste tööga, eelkõige põlluharimise ja karjakasvatusega. Neis kõneldi ka suhetest naabritega, eriti venelastega. Tolle aja rahvalooming pole otseselt säilinud meie ajani. Selle üksikuid elemente leidub aga hilisemate aegade rahvaloomingus.

KRIITIKA JA BIBLIOGRAAFIA.

Ühest heast ja huvitavast raamatust.

(N. N. Mihhailov, Kodumaa kaardi kohal, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1951.)

L. TIIK.

Eestikeelse nõukogude kirjanduse varasalv on taas rikastunud äärmiselt huvitava ja olulise teosega. Selle teose ilmumine vene keeles tõmbas endale suurt tähelepanu ja raamat sai 1948. aastal Stalini preemia. On ainult kahju, et teos, mis esmakordselt ilmus juba 1947. a., on alles nüüd, 1951. a. jõudnud eestikeelses tõlkes lugejateni. Oma sisult on aga kõnealune teos selline, mille järgi janunesid meie lugejad, eriti aga õppiv noorsugu juba aastaid.

Selle raamatu juhtmõtteks on autor kasutanud A. A. Ždanovi sõnu: „Iga päev tõstab meie rahvast üha kõrgemale ja kõrgemale. Me ei ole täna need, mis olime eile, ja homme ei ole me need, mis olime täna. Me ei ole enam need venelased, kes olime enne 1917. aastat, ja Venemaa ei ole meil enam see ning iseloomgi ei ole meil enam sama. Me oleme muutunud ja kasvanud koos nende hiiglasuurte ümberkujundustega, mis on põhjalikult muutnud meie maa ilme.“

Vastav sellele juhtmõttele on ka raamatu sisu, mida märgivad üksikute peatükkide pealkirjad, nagu „Uued maad vanal kaardil“, „Uued maapõuerikkused“, „Sotsialistliku tööstuse uued bastionid“, „Uued põllud“, „Uued teed“ ja lõpuks viimane peatükk „Suur uuendumine“. Kõik selles raamatus kõneleb uuest, nendest suurtest edusammudest, mida on saavutanud nõukogude rahvas bolševike partei juhtimisel, see rahvas, kes esimesena maailmas asus sotsialistlikule arenguteele ja on nüüd järk-järgult üle minemas kommunismile.

Mihhailovi raamat „Kodumaa kaardi kohal“ on suurepärane jutustus Nõukogudemaa sotsialistlikust majandusgeograafiast, mille faktide võimsust ja ülevust kriipsutatakse alla võrdluspiltidega minevikust. Kogu teose sisu on tihedasti seotud juurdelisatud kaardimaterjaliga, olles niiviisi koos tekstiga väga heaks täiendusmaterjaliks NSV Liidu geograafias nii õpetajaile kui ka õpilastele. Kuid üksikutes osades väljub raamat kaugele tavaliste õpikute ainestikust ja pakub suurt huvi igale lugejale, sest ta sisaldab küllaldaselt fakte, mis on harilikult peidus vastava ala spetsiaalkirjanduses või mis oma värskuse tõttu pole jõudnud veel õpikutesse ega populaarteaduslikesse teostesse. NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise sõjajärgse viisaastaku plaani (1946.—1950. a.) kohta pakub see raamat palju selgitavat materjali, mille tõttu oleks selle raamatu ilmumine olnud äärmiselt vajalik juba 1948. aastal. Kuid ka praegu, sõjajärgse stalinliku viisaastaku eduka täitmise järel, on kõnealune teos asendamatu omal alal, sest tänaseni pole ilmunud teist teost, mis oleks nii haaravalt ja populaarselt kujutanud sõjajärgse viisaastaku suurt ja kangelaslikku etappi meie suure kodumaa arengus. Peale selle on teoses küllaldaselt füüsilise geograafia materjali, mis kaugeltki nii kiiresti ei mattu uute faktide varju. Tõepoolest on ju nõukogude ühiskonna areng tänapäeval sedavõrd tormiline, et see, mis veel täna oli võitlusülesandeks, on juba homme saavutatud ja peab loomulikult varju jääma uute, veelgi hiiglaslikumate ülesannete ees.

Selliste arenguperspektiivide ja seesuguse tempo puhul on täiesti põhjendatud soov, et juba peatselt ilmuks selle teose uus trükk, mis valgustaks meie suure kodumaa saavutusi ja üritusi pärast 1947. aastat, nagu stalinlik looduse ümberkujundamise plaan ja kommunismi suurehitused.

Teose uue, täiendatud trüki ilmumise puhul tuleks loota, et Eesti Riiklik Kirjastus ei viivita selle tõlkimise ja trükkimisega, sest niisuguse teose kiire toimetamine lugeja lauale on äärmiselt tähtis nõukogude patriotismi kasvatamiseks, mobiliseerides nii noori kui ka vanu uute suurte ülesannete teostamiseks kommunismi nimel.

Igale Nõukogude kodanikule, igale õpilasele ja õpetajale — kõigile meile, kes me elame maailma esimesel sotsialismimaal, suures Nõukogude Liidus — pakub see raamat ereda ülevaate meie maa rikkustest, nende avastamisest ja nende kasutamisest nõukogude rahva huvides. See teos jutustab elavalt ja haaravalt Nõukogudemaa edusammudest tööstuse, põllumajanduse ja transpordi alal.

Kui võrrelda jooniseid lk-l 64 („Peamised nafta ja gaasi tootmise piirkonnad enne ja nüüd“), siis selguvad erinevused ja meie naftatööstuse paiknemise muutumine nõukogude aastail ning uued rajoonid. Samasuguse pildi annavad joonised lk-l 100 meie kivisöetööstuse, lk-l 122 — meie masinaehitustööstuse kohta.

Nõukogudemaa looduse ümberkujundamine on võtnud tohutu ulatuse, kuid vähe leiame materjali juba varem valminud suurte tööde kohta eestikeelses kirjanduses.

Siin aga leiab lugeja lk-l 154 Nevinnomõsski kanali kaardi koos tekstiga, lk-l 195 on kaart Fergana oru niisutussüsteemidega, lk-l 196 Mingetšauri ehituste rajooniga ja järgmisel Katta-Kurgani veehoidla skeem. Edasi (lk. 198) tuuakse ära Suure Kara-Kumi kanali skemaatiline kaart; joonis lk-l 214 annab ülevaate vanadest ja uutest raudteedest Nõukogude Liidus ja 240. leheküljel võime jälgida NSV Liidu Kesk-Aasia vabariikide majanduse hiiglaslikku arengut ainult kolme aastakümne kestel, kuna näit. Iraanis ja Afganistanis ei tähelda meie selle kolmekümne aasta jooksul peaaegu mingisuguseid muutusi. Või vaadake kartogrammi (lk. 257) tähtsamate uute linnadega, mis on tekkinud ja kasvanud alles nõukogude aastail. Need on ainult vähesed näited Nõukogude Liidu hoogsast edasiliikumisest kõigil rahvamajanduse aladel. Kuid siin pole püütud loetleda kaugeltki kõiki ülevaatlikke kaart-skeeme, mis on illustratsiooniks uudse materjaliga väga rikkalikult varustatud raamatule.

Muidugi ei saa öelda, et raamatul pole puudusi. Ka neid leidub. Nii on kaart-skeem (lk. 257) lugejale pisut raskesti arusaadavas projektsioonis. Selle puhul oleks kirjastus võinud kasutada küll mõnda tavalisemat ja varustada joonis ka sellel märgitud linnade nimetustega (vrd. näit. sama raamatut „Detgizi“ väljaandes, lk. 401). Mõningaid vigu on võetud ka otseselt üle tõlkimisel kasutatud eksemplari, nagu joonisel lk. 185, kus Diksoni nimetus pole just õigel kohal ja võrreldes Sverdlovskiga on antud liiga suures kirjas. Sama kehtib ka Tiksi kohta. Kaart-skeemil lk. 71 on tähtede valik pisut ebaõnnestunud: märksa sobivam oleks olnud järjekindlalt kasutada taimenimetuste esitähhti. Nimede transkriptsiooni suhtes on kirjastus pannud raamatu lõppu omapoolse vabanduse, mille tõttu sellel peatuda pole põhjust. Vähemaid eksimusi leidub veel muidki, kuid need ei suuda vähendada raamatu väärtust.

Eesti Riiklik Kirjastus väärrib tõsist tänu selle raamatu kirjastamise eest. Kuigi, nagu märkisime eespool, seda oleks tulnud teha juba varem (vene keeles ilmus Mihhailovi kõnealune raamat juba 1947. a. lõpul, siis 1948. a. keskel ja täiendatud kujul 1949. a. koguni kahes trükis). Ka oleks teose eestikeelne väljaanne võinud, kui selle ettevalmistamisel oleks vähem kinni peetud „Molodaja Gvardija“ kirjastuse illustratsioonidest ja arvestatud rohkem „Detgizi“ omi, mis paiguti on tublisti ilmekamad.

Kokku võttes tuleks öelda, et N. N. Mihhailovi suurepärane raamat „Kodumaa kaardi kohal“ ei tohiks puududa ühegi nõukogude inimese lugemislaualt, eriti aga ei tohiks see puududa nende lugemislaualt, kes kas ise õpivad või õpetavad teistele NSV Liidu geograafiat.

Toimetuse kolleegium: L. Hallop (toimetaja kt.), E. Murdmaa, A. Pint, A. Raud, S. Vapper.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11.

Ladumisele antud 22. V 1951. Trükkimisele antud 11. VI 1951. Trükiarv 2495. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 4,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 5,82. Arvutuspoognaid 6,38. MB-06481. Tellimise nr. 980.

Trükikoda „Punane Täht“, Tallinn, Pikk tän. 54/58.

Eesti Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 5 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 30 rubla.

«Ньюкогуде Кооль» (Советская школа). Орган Мин. Просв. ЭССР.
На эстонском языке.

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. Привести в систему работу по самообразова- нию учителей	333
Л. Халлоп. Историческая победа советского народа . . .	338
Л. Гуревич. Дидактические и методические указания А. М. Горького	348
Р. Вийес. О состоянии работы комсомольских организаций в школе и мерах ее улучшения	357
Э. Сыгель. О народной и антинародной литературе . . .	366
Л. Медведев. Опыты по гибридизации растений	383
I глава из макета книги «История Эстонской ССР»	391
Л. Тийк. Об одной хорошей и интересной книге	394

Rbl. 5.—